

अथश्रीमद्भागवतदशमस्कंधपूर्वार्द्धचूर्णिकाप्रारभ्यते.

श्रीगणेशायनमः   अथभागवतदशमस्कंधपूर्वार्द्धचूर्णिकाप्रारभ्यते   राजोवाच   कथितोवंशविस्तारोभवतासोम
सूर्ययोः राज्ञांचोभयवंश्यानांचरितंपरमाद्भुतम् १ यदोश्चधर्मशीलस्यनितरांमुनिसत्तम तत्रअवतीर्णस्यविष्णोःवीर्याणि-
कथय किंच हरिःयदुवंशेअवतीर्ययानिकृतवान्तानिविस्तराद्वद हेशुक अत्रलोकेजनाःमुक्ताःमुमुक्षवःविषयिणश्चेतित्रिधा
तन्मध्येअत्रनकस्यापिअलंबुद्धिरित्याह मुक्तैःगीयमानात् भवौषधात् श्रोत्रमनोभिरामात्ईशगुणानुवादात् पशुघ्नात् विना
कःपुमान्विरज्येत किंच मेपितामहाःभीष्मादिरूपतिमिंगिलैःदुरत्ययंकौरवसैन्यसागरंवत्सपदंकृत्वायत्प्लवाःअतरन्स्म किंच
द्रौण्यस्त्रदग्धंइदंमेशरीरंमन्मातुःकुक्षिंगतःसन् चक्रंधृत्वायःजुगोपतस्यमायामनुष्यस्यवीर्याणिवद किंच त्वयानवमेरामःरोहि
णीतनयःप्रोक्तःपुनःदेवक्यागर्भसंबंधःतस्यैवोक्तःसःदेहांतरंविनाकुतोघटते किंच मुकुंदःपितुर्गेहात्कुतोव्रजंगतः तथाज्ञातिभिः
सहक्ववासंकृतवान् तथाव्रजेमथुरायांच वसन्किमकरोत् तथाभ्रातरंकंसंकुतःअवधीत् तथानृदेहंआश्रित्यकतिवर्षाणियदु
पुर्यांअवात्सीत् तस्यकतिपत्न्यःअभवन् एतत् अन्यच्च सर्वंत्वंब्रूहि हेशुक एषाक्षुत्तृट्त्यक्तोदकमपिमांनबाधते यतःहरिकथामृ
तंपिबामि   सूतउवाच   एतंप्रश्नंश्रुत्वाशुकःनृपंप्रत्यर्च्यकृष्णचरितंवक्तुंआरभत   श्रीशुकउवाच   हेराजन्तवबुद्धिः
सम्यग्व्यवसिता यतःबुद्धेःहरिकथायांनैष्ठिकीरतिःजाता किंच वासुदेवकथाप्रश्नः वक्तृपृच्छकश्रोतॄन्पुनाति हेनृप इयंभू
मिः दृप्तनृपव्याजदैत्यानीकशतायुतैः भूरिभारेणव्याप्ता अश्रुमुखीगौर्भूत्वाब्रह्माणंशरणंगत्वातस्मैदुःखंउवाच तद्दुःखंज्ञात्वा
ब्रह्मादेवैः तयाचसहक्षीराब्धितीरंययौ तत्रगत्वासमाहितःसन्जगन्नाथंपुरुषंपुरुषसूक्तेनउपतस्थे ततःसमाधौगगनेसमीरितां
गिरंनिशम्यदेवानाह हेदेवाः मत्तःपौरुषींवाचंशृणुत तथाविधीयतांमाचिरम् अहोईश्वरेणभूतापःपुरैवअवधारितःभवद्भिः

अंशैः यदुषुउपजन्यताम् किंच भगवान्वसुदेवगृहेजनिष्यते तत्प्रियार्थंसुरस्त्रियःसंभवंतु किंच सहस्रवदनः अनंतःहरेःप्रि यार्थंआदौभविष्यति तथाविष्णोर्मायाईशाज्ञयाकार्यार्थेयशोदायांसंभविष्यति श्रीशुकउवाच एवंब्रह्मादेवानादि श्यमहींचआश्वास्यस्वलोकंययौ हेनृप अथयदुपतिःशूरसेनः मथुरांवसन् माथुरादिदेशान्पुराबुभुजे अतःसापुरीमथुरेत्य भवत् यत्रहरिःनित्यंसन्निहितोऽस्ति तस्यांकदाचित्कृतोद्वाहः शौरिःवसुदेवःदेवक्यासहप्रयाणार्थंरथमारुहत् तदाउग्रसे नसुतः कंसःस्वसुःप्रियार्थंहयानांरश्मीन्जग्राह तदादेवकःदुहित्रेगजानांचतुःशतम् ४०० अश्वानांसार्द्धमयुतम् १५००० र थानांत्रिषट्शतम् १८०० दासीनांशतद्वयम् २०० एवंपारिबर्हंददौ तदाशंखतूर्यादयः नेदुः ततःपथिप्रग्रहिणंकंसंरेरेकंसे- तिसंबोध्य अशरीरवाक्आह हे अज्ञत्वंयांवहसे अस्याःअष्टमोगर्भःत्वांहनिष्यते इत्युक्तःसःपापःखड्गपाणिःसन्भगिनींहंतुं कचेऽग्रहीत् तदातंसांत्वयन् वसुदेवःआह वसुदेवउवाच हेकंसत्वंशूरैःवर्णनीयगुणोसि अतःविवाहपर्वणिभगिनीं कथंहन्यात् मरणभयेनहन्मीतिचेत् तर्हिदेहवतांदेहेनसहमृत्युर्जायते सःअद्यवा अब्दशतांतेवास्यात् अतःपापाचरणं अ युक्तम् किंच अस्मिन्देहेपंचत्वंआपन्नप्रायेसतिजीवःकर्मवशात् आदौदेहांतरंप्राप्यपश्चात्पूर्वंदेहं तृणजलूकेवत्यजति किंच कर्मणाचोदितंमनः यंयंदेवादिरूपंदेहंधावति यंयंअभिनिवेशेनप्राप्नोति तत्रतत्र असौजीवः तदेवाहमितिमन्यमानः तेनस हजायते किंच हेकंस आत्मनस्तावत् देहाद्यध्यासात्जन्मोक्तम् ततश्च अन्योन्यधर्माध्यासात् यथादेहादिधर्माः कार्श्यादयः आत्मनिप्रतीयंते एवंआत्मधर्माःप्रेमास्पदादयःदेहादिषु एवंराजसूकरयोर्देहयोर्विशेषाभावात् व्यर्थोमृत्युप्रतीकारः अतःक स्यचित्द्रोहंनाचरेदिति हेकंस एषातवानुजापुत्रिकोपमाऽस्ति इमांहंतुंत्वंनार्हसि श्रीशुकउवाच एवमुक्तोपिकंसःन

न्यवर्तत तदातस्यनिर्बंधंज्ञात्वाप्राप्तंकालंवंचयितुंइदंज्ञातवान् तदाह यावद्बुद्धिबलोदयंतावत्बुद्धिमतामृत्युः अपोह्यः यदिननि
वर्तेततर्हिदेहिनःअपराधोनास्ति अतःएवंकरिष्यामीत्याह मृत्यवेकंसायपुत्रान्दत्वाइमांमोचये यदिचमेसुताःजायेरन् मृत्युर्वा
नम्रियेतचेत् विपर्ययोवाकिंनस्यात् गतिर्धातुर्दुरत्ययाइत्यादिविमृश्यशौरिः तंपूजयित्वा वदनांभोजंप्रसार्यनृशंसंतंइदंअब्र-
वीत् वसुदेवउवाच हेकंसयत्साअशरीरवाक्आहतद्भयंतेन यतःअस्याःपुत्रान्तेअर्पयिष्यामि श्रीशुकउवाच
ततःकंसःस्वसुर्वधात् निवृत्तः वसुदेवोपितंप्रशस्यगृहंविवेश अथप्रसूतिकालेप्राप्तेदेवकीअष्टौपुत्रान् एकांकन्यांच अनुवत्स
रंसुषुवे ततःप्रथमजंकीर्तिमंतं कंसायवसुदेवः कृच्छ्रेणददौ हेनृपसाधूनांदुःसहंकिम् विदुषांअपेक्षितंकिमित्यादि एवंशौरेः
समत्वंदृष्ट्वातुष्टःसन्कंसःइदंआह हेवसुदेव अयंतेकुमारः गच्छतु अस्मात्मेभयंन युवयोःअष्टमात्गर्भात्मेमृत्युःविहितः
एवमुक्तेशौरिःसुतंआदायययौ तथापितद्वचः नाभ्यनंदत् एतर्हिनारदःएत्यकंसंआह हेकंसव्रजेनंदाद्याःगोपाःतथातत्स्त्रियः
तथामथुरायांवसुदेवाद्याः तत्स्त्रियश्च एतेसर्वेदेवताप्रायाःसंति इदंतथाभूमेःभारायमाणानांदैत्यानांचवधोद्यमंश्रावयित्वाना
रदःययौ ततःकंसःयदून्सुरानितिमत्वातथादेवक्यागर्भसंभूतंविष्णुंस्ववधंप्रतिकारणंमत्वावसुदेवंदेवकींचगृहेशृंखलैःनि
गृह्यतयोःजातंजातंपुत्रंअहन् हेराजन् असतृपःराजानःमातृपुत्रादीन्घ्नंति किमत्राश्चर्यं किंच प्राक्विष्णुनाहतंकालनेमि
रूपंस्वात्मानंजानन् सःयदुभिःव्यरुध्यत उग्रसेनंचपितरंयदुभोजांधकाधिपम् स्वयंनिगृह्यबुभुजेशूरसेनान्महाबलः ६९
इतिश्रीमद्भागवतेदशमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः१ श्रीशुकउवाच प्रलंबबककचाणूरतृणावर्तमहाशनैः मुष्टिकारिष्टद्विविद-
पूतनाकेशिधेनुकैः १ अन्यैश्चासुरभूपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः कंसःमागधाश्रयःसन् यदूनांकदनंचक्रे तेपीडिताःसंतःकुरूणां

ञ्चालादिदेशान् विविशुः एकेतं अनुवर्तमानाः पर्युपासत एवं देवक्याः षट्सु बालेषु हतेषु सत्सु सप्तमः अनंताख्यं विष्णोः धामदेवक्याः हर्षशो
कप्रदः गर्भो बभूव भगवानपि यदूनां कंसजं भयं ज्ञात्वा योगमायां आदिशत् हे देवि व्रज गच्छ तत्र वसुदेवस्त्री रोहिणी अन्याश्च गुप्त
स्थाने वसंति तत्र गत्वा देवकीजठरे मे धाम शेषाख्यं अस्ति तत् आकृष्य रोहिण्युदरे स्थापय ततः अहमपि देवक्याः पुत्रतां प्राप्स्यामि
त्वं च नंदस्त्रियां यशोदायां भविष्यसि एवं कृते मनुजाः त्वां धूपोपहारादिभिः अर्चिष्यंति ते तव नामानि दुर्गा भद्र काली विजया वैष्ण
वी इत्यादीनि स्थानानि च कुर्वंति किंच त्वया गर्भसंकर्षणात्तं संकर्षणमिति वदंति लोकरमणात् राममिति बलवदुच्छ्रयात् बल
मिति च एवं हरिणा आदिष्टा सा व्रजे आगत्य तथाऽकरोत् एवं तया देवक्याः गर्भे रोहिणीं प्रणीते सति पौराः गर्भः विस्रस्त इति-
चुक्रुशुः अथ भगवान् भक्ताभयदः वसुदेवमनसि आविर्बभूव ततो वसुदेवः पौरुषं धाम बिभ्रन् रविरिव तेजस्वी भूतानां दुर्ध
र्षश्च बभूव ततः वसुदेवेन वैधदीक्षया अर्पितां श्रीमूर्तिं देवकी प्राची चंद्रमिव मनसैव दधार सा देवकी श्रीहरेः निवासभूता स
त्यपि नातिरेजे यतः कंसगृहे रुद्धा यथा घटादिषु रुद्धो दीप इव एवं प्रभया भवनं विरोचयंतीं तां दृष्ट्वा कंसः आह अहो मे प्राणह
रोयः हरिः सः ध्रुवं गुहां श्रितः सः मद्वधे पराक्रमं करिष्यत्येव अतः तस्मिन् अद्य मया किं करणीयम् ननु इयमेव हन्यतामिति-
चेत्तर्हि स्वसुः गर्भिण्याः स्त्रियः वधः यशः श्रियं आयुश्च नाशयति किंच क्रौर्येण यो वर्तते सः जीवन्नपि मृतः स्यात् किंच तं म
नुजाः शपंति अस्मिन्मृते सति अंधं तमो गमिष्यतीति इति घोरतमाद्भावात् निवर्त्य हरेः जन्म प्रतीक्षन् आस्ते किंच आसीनः
तिष्ठन् भुंजानः पर्यटन् हरिं चिंतयानः तन्मयं जगत् अपश्यत तत्र देवैः ऋषिभिः सह ब्रह्मा भवश्च एत्य तुष्टुवुः हे हरे सत्यसंक
ल्पं कालत्रयेऽपि सत्यं एवं सर्वप्रकारेण सत्यं त्वां वयं शरणं प्रपन्नाः स्म किंच हे कृष्ण अयं संसार वृक्षः प्रकृत्याश्रयः १ सुखदुःख

फलः२ गुणत्रयमूलः३ धर्मार्थादिरसः४ सप्तधातुत्वक् ७ भूत५मनोबुध्यहंकार ३ विटपः८ नवद्वारच्छिद्रः९ दशप्राणपर्णः१०जी
वेश्वरखगः११एवंभूतवृक्षस्यउत्पत्त्यादिकर्तात्वमेवासि एवंभूतःत्वंसर्वलोकानांक्षेमायसात्विकरूपाणिबिभर्षि हेअंबुजाक्षत्वयि
एकेचित्तंस्थाप्यत्वत्पादपोतेनभवाब्धिंगोवत्सपदंकुर्वंति किंच तेदयालवः भवार्णवंउत्तीर्यभवत्पदांभोरुहरूपांनावंलोकनर-
णार्थंअत्रस्थाप्यपारंयाताः किंच हेहरे येज्ञानिनःत्वत्पादसेवांनकुर्वंतितेपरंपदंआरुह्यततोऽधःपतंति नतथातवभक्तास्तुनप
तंति किंतु विघ्नमूर्द्धसुपदंदत्वानिभर्याःसंतःविचरंति एवंभूतोभवान्अस्यस्थितौजीवानांकर्मफलदातृवपुःश्रयते तेनवपु षा-
जनः तेपूजांकरोति हेदेवसर्वसाक्षिणः तेनामरूपेगुणजन्मकर्मभिःनिरूपणार्हेनभवतः अथापिउपासकाःउपासनादिलक्ष-
णक्रियायांत्वांसाक्षात्पश्यंति किंच हेकृष्णातवनामरूपाणिशृण्वन् गृणन् त्वत्पादाब्जयोःनिविष्टचेताःसन् भवायनकल्पते त
थाहरे अस्याःभुवःभारःत्वयाजन्मनैवअपनीतः एतत्दिष्ट्या हेकृष्ण अभवस्यतेजन्मकारणंक्रीडांविनाननतर्कयामः किंच हेईश
मत्स्यादियोनिषुकृतावतारः त्वंयथात्रिभुवनंपासि तथाअधुनाभुवःभारंहर तेनमःदेवकींआहुः हेअंबसाक्षाद्भगवान् तेकुक्षिंग
तःअतःकंसात् तेभयंमाभूत् तवात्मजः यदूनांगोप्ताभविष्यति श्रीशुकउवाच इत्यभिष्टूयपुरुषंयद्रूपमनिदंयथा ब्र-
ह्मेशानौपुरोधायदेवाःप्रतिययुर्दिवम् ४२ इतिदशमेद्वितीयः२ श्रीशुकउवाच अथयदासर्वगुणोपेतःशुभकाल
आसीत् तथायदाशांतर्क्षग्रहतारकंरोहिण्यर्क्षआसीत् यदाचदिशःप्रसेदुः यदानिर्मलोडुगणोदयंनभःआसीत् मंगलभूयिष्ठ
पुरग्रामव्रजाकरामहीआसीत् यदाप्रसन्नजलाःनद्यःपद्मश्रियोह्रदाश्चतथाद्विजालिभिर्नादिताःवनपंक्तयःआसन् यदाच
सुखस्पर्शःवायुर्ववौतथाविप्राग्नयःदीप्ताःबभूवुः यदाचसाधूनांमनांसि प्रसन्नानि आसन् किंच तस्मिन् अजनेजायमाने

३

सति दिवि दुंदुभयः नेदुः किन्नरगंधर्वाः जगुः सिद्धचारणास्तुष्टुवुः विद्याधर्यप्सरसः ननृतुः मुनिदेवाः पुष्पाणि ववृषुः मेघाः अब्धिं
अनु मंदं मंदं जगर्जुः यदा च घनतमसि निशीथे जायमाने सति तदा देवक्यां विष्णुः आविरासीत् प्राच्यां दिशि पूर्णेंदुरिव तं पद्मेक्ष-
णं चतुर्भुजं शंखगदाद्यायुधं श्रीवत्सचिन्हं कौस्तुभकंठं पीतांबरं मेघाभं किरीटकुंडलत्विषा स्फुरत्केशं कांच्यादिभी रोचमानं एव-
मादिविशिष्टं अद्भुतं बालं दृष्ट्वा फुल्लनेत्रो वसुदेवः हर्षितः सन् द्विजेभ्यः मनसा गवां अयुतं दत्वा एनं परं पूरुषं स्वतेजसा सूतीगृहं
विरोचयंतं निश्चित्य कृतांजलिर्भूत्वा अस्तौत् वसुदेव उवाच हे ईश त्वं विदितोऽसि कथं प्रकृतेः परः पूरुष इति स एव त्वं
पूर्वं स्वमायया इदं सृष्ट्वा तदनु अप्रविष्ट एव त्वं प्रविष्टवत् लक्ष्यसे यथा इमे महदाद्यो भावाः षोडशविकारैः १६ सह एकत्र मिलि
त्वा विराजं उत्पाद्य तत्र प्रविष्टा इव दृश्यंते न पुनः प्रविष्टाः प्रागेव विद्यमानत्वादिति एवं भवान् गुणैः सह वर्तमानोपि त्वं इंद्रियैर्न गृह्य
से किंच सर्वात्मनः तव अपरिच्छिन्नत्वात् बहिरंतर्भेदो नास्ति कुतः ते गर्भप्रवेशः अतः केवलानुभवानंदरूप एव त्वं विदितोसि इति-
मे भाग्यं किंच हे विभो अस्य जन्मादीन् त्वत्तः वदंति एतत् त्वयि नो विरुद्धम् यतः कुर्वद्भिः गुणैः त्वयि सृष्ट्यादिकर्तृत्वं उपचर्यते ते गुणा
श्रयत्वात् यथा भृत्यकृत्यं राजनीति एवंभूतः त्वं त्रिलोकस्थितये मायया शुक्लं वर्णं बिभर्षि तथा सृष्टये रक्तम् नाशाय कृष्णमिति-
अपि च हे विभो अस्य लोकस्य रक्षणार्थं अधुना मम गृहे अवतीर्णोऽसि सः त्वं नृपसंज्ञासुरैः चाल्यमानाः चमूः हनिष्यसे एवं सत्य-
पि त्वया अप्रमत्तेन भाव्यमित्याह हे प्रभो यतः अयं खलः कंसः नौ गृहे भाविनं त्वज्जन्म श्रुत्वा ते अग्रजान् अवधीत् एवंभूतः सः अधुना पुरु
षैः कथितं तवावतारं जातमिति श्रुत्वा उदायुधः सन् अधुनैवागच्छति श्रीशुक उवाच हे नृप अथ देवकी महापुरुषलक्षणं पुत्रं दृ
ष्ट्वा कंसात् भीता सती तं तुष्टाव देवक्युवाच हे भगवन् वेदाः निर्गुणं आद्यं निर्विकारं यत् वस्तु आहुः तदेव त्वं विष्णुरसि किंच अ-

स्मिन् लोके नष्टे सति यः त्वं एक एव अशेषसंज्ञः शिष्यसे एवंभूतस्य तेन भयशंकेति किंच हे विभो अयं निमेषादिर्वत्सरांतः कालः त
व चेष्टां आहुः तं त्वां निर्भयं शरणं व्रजामि हे आद्य अयं मर्त्यः मृत्युव्यालभीतः पलायन् सन् कुत्रापि निर्भयं स्थानं न प्राप ततः यदृच्छ
या त्वत्पादाब्जं प्राप्य स्वस्थः शेते सः त्वं कंसात् त्रस्तान् नः त्राहि इदं तव पौरुषं रूपं ध्यानार्हं मांसदृशां प्रत्यक्षं माकृथाः हे कृष्ण असौ
पापः मयि त्वज्जन्म जातमिति मा विद्यात् यतोऽहं तस्मात् बिभेमि हे विश्वात्मन् इदं चतुर्भुजं रूपं उपसंहर किंच हे ईश यः त्वं प्रलयां
ते इदं विश्वं यथावकाशं स्वतनौ बिभर्षि सः त्वं मे गर्भगः अभूः इदं नृलोकस्य विडंबनम् अथ चतुर्भुजरूपेण प्राकट्ये कारणमाह

श्रीभगवानुवाच हे मातः स्वायंभुवेंतरे पूर्वजन्मनि त्वं पृश्निरिति अयं वसुदेवः सुतपा इति आसीत् तदा युवां ब्रह्माज्ञया सृ
ष्ट्यर्थं तपः तेपाथे तदा वर्षवातादिकालगुणान् सहमानौ शीर्णपर्णानिलाहारौ मत्तः कामान् इच्छंतौ संतौ मदाराधनं कृतवंतौ एवं
तीव्रं तपः तप्यतोः सतोः दिव्यवर्षसहस्राणि द्वादश ईयुः तदा वां अहं अमुना वपुषा प्रादुरासम् ततः वरो व्रियतामित्युक्ते युवा-
भ्यां अनपत्याभ्यां मादृशः पुत्रो वृतः न मोक्षः यतः देवमायया मोहितौ एवं वरं दत्वा मयि गते सति प्राप्तमनोरथौ भूत्वा ग्राम्य-
भोगान् भुंजाथाम् ततः अहं लोके मत्समं अन्यं अदृष्ट्वा अहमेव वां पृश्निगर्भ इति सुतः अभवम् ततः अन्यजन्मनि अदित्यां क-
श्यपात् वामनरूपेण वां सुतः आसम् अधुना तृतीये भवे पि तेनैव वपुषा जातोस्मि हे सति एवं मे वचः सत्यम् किंच प्राग्जन्मस्म
रणाय इदं रूपं मया दर्शितं अन्यथा मद्रूपं ज्ञानं मर्त्यलिंगेन नोत्पद्यते अतःपरं त्वदिच्छया बालोपि भविष्यामि हे पितरौ युवां पुत्र-
भावेन ब्रह्मभावेन चिंतयंतौ मद्गतिं यास्यथ श्रीशुक उवाच एवं हरिः उक्त्वा पित्रोः पश्यतोः सतोः सद्यः प्राकृतः शिशुः ब
भूव ततः शौरिः भगवदाज्ञया सूतिकागृहात् सुतं आदाय यदा बहिर्गंतुं ऐच्छत् तदैव योगमाया यशोदायां जाता तयाहृतेंद्रिय

वृत्तिषुद्धाः स्थैषु पौरेषुच शायिनेषु सत्सु सर्वाः पिहित द्वाराः बृहत्कपाटायसकीलशृंखलैः दुरत्यया अपिकृष्णावाहे वसुदेवेप्राप्तेसति
ताः विवृताः तदैव मंद गर्जितः पर्जन्यः ववर्ष तदैव शेषः फणैः वारिनिवारयन् अगात् ततः मेघे नि वर्षति सति यमुनाजलौघजवोर्मि
फेनिलाभयानकावर्तशताकुलासतीरामस्यसिंधुरिव मार्गंददौ ततः शौरिः व्रजं एत्य अजया सुप्तान् गोपान् ज्ञात्वा यशोदा शयने
सुतं स्थाप्य तत्सुतां आदाय पुनः गृहान् गत्वा तां देवकी शयने न्यस्य पादयोः निगडं बध्वा पूर्ववदास यशोदानंद पत्नीच जातंपरम
बुध्यत नतल्लिंगं परिश्रांतानिद्रयापगतस्मृतिः ५३ इतिदशमेतृतीयः ३ श्रीशुकउवाच ततः बहिरंतः पुरद्वारः सर्वाः पू
र्ववदावृताः ततोबालध्वनिंश्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः १ तेतुगत्वा कंसायतत् अष्टमं जन्म आचरव्युः ततः कंसः तल्पात् उत्थाय का
लोऽयमितिविह्वलः सन् सूतिगृहमगात् तं देवकी करुणं आह हे भ्रातः इयं तव स्नुषा एनां हंतुं मार्हसि किंच बहवः शिशवः त्व-
या हताः इयंचरमा प्रजा मां दातुमर्हसि श्रीशुकउवाच एवं रुदंत्या तया याचितः कंसः तां निर्भर्त्स्य तद्धस्तात्कन्यामाकृष्य
जग्राह ततः सः तां चरणयोः गृहीत्वा शिलापृष्ठे अपोथयत् सा तद्धस्तात् उत्पत्य सद्यः देवी भूत्वा खं गतासती तत्र सायुधाष्टमहा-
भुजा अदृश्यत तथादिव्यस्त्रगादिभिर्भूषिता धनुः शूलेषुचर्मासि शंखचक्रगदाधरा दत्तबलिभिः सिद्धचारणादिभिः
स्तूयमाना इदं अब्रवीत् हे मंद मया हतया किं यत्र क्ववातव शत्रुः जातोस्ति दीनशिशून् माहिंसीः एवं प्रभाष्य देवी बहुनामनिकेते
षु बहुनामा बभूव तयोक्तं श्रुत्वा विस्मितः कंसः देवकीं वसुदेवं विमुच्य नम्रः सन् आह हे भगिनि हे भाम मया युवयोः अपत्यानि
बहूनि हिंसितानि सोहं निर्दयः सन् ब्रह्महेव श्वसन् कान् लोकान् गमिष्यामि किंच दैवमपि मिथ्यावक्ति न मर्त्या एव यतः यद्विश्रं
भात् पापः अहं शिशून् निहतवान् अतः युवां सुतान् मा शोचतम् यतः दैवाधीनाः जंतवः सदा एकत्र नासते किंच देहा एव भवं

तिन भवंतिच यथा भुवि घटादीनि एवंदेहेषुविक्रियमाणेषु अयं एकरूपः आत्मानविपर्येति भौमेषुविक्रियमाणेषु यथाभूः एवंअजा
ननः पुंसः देहात्मबुद्धिर्भवति तयाभदः तस्माद्देहयोगवियोगौ ततः संसृतिः अतः हे भद्रे स्रुतान् मानुशोच यतः जंतुः अवशः सन्स्व
कृतंभुंक्ते किंच ममदौरात्म्यंक्षमध्वं एवमुक्त्वा अश्रुमुखः कंसः तयोः पादौ अग्रहीत् ततः तौनिगडात् मोचयामास ततः एवं अनुतप्त-
स्य भ्रातुः सतः श्रांतरोषादेवकीवसुदेवश्चतंउवाच हे कंस यथात्वंवदसि तथा देहिनां अज्ञानप्रभवाहंधीः वर्तते यया स्वः पर इति
भेदो भवति ततश्च शोकहर्षादयः एवं भावैः मिथः भावान् घ्नंतंईश्वरं पृथक्दृशः तेनपश्यंति किंतु अहमेवहंता हतश्चेतिमन्यंते

श्रीशुकउवाच एवंताभ्यांउक्तः कंसः तदाज्ञांगृहीत्वागृहंविवेश ततः तस्यांरात्र्यांगतायांकंसः मंत्रिणआहूयतेभ्योयोगनिद्र
योक्तंसर्वंआह एवंभर्तुर्वचः श्रुत्वा ते देवशत्रवः तंऊचुः हे भोजेंद्र एवंचेत्तर्हि पुरग्रामादिषु अनिर्दशान् निर्दशान् शिशून् अद्यह-
निष्यामः किंच तेधनुर्ज्याघोषैः उद्विग्नमनसो देवाः उद्यमैः किंकरिष्यंति किंच तेशरव्रातैः हन्यमानाः देवाः रणंउत्सृज्य पलायनं
चक्रुः तत्र केचित्प्रांजलयः केचित् मुक्तकच्छशिखाः भीताः स्मइतिवादिनः स्युः किंच क्षेमशूरैः देवैः किम् रहोजुषाहरिणाकिम्
वनौकसा शंभुनाकिम् अल्पवीर्येणइंद्रेणकिम् तपस्यताब्रह्मणावाकिम् अथापिसापत्न्यात् देवाः नोपेक्ष्याइतिमन्महे अतः
तन्मूलखनने अस्मान्नियुंक्ष्व हे कंस यथा अंगेउपेक्षितः आमयः सः रूढः सन् चिकित्सितुंनशक्यते एवंबद्धबलः रिपुः नचा-
ल्यते हे प्रभो देवानांमूलंविष्णुः तन्मूलंधर्मः तन्मूलंब्रह्मगोविप्रतपोयज्ञाः अतः विप्रान् तपस्विनः हविर्दुघाः गाश्चहन्मः किंच वि-
प्रगो देवादयः एतेहरेस्तनवः सहरिः सर्वसुराध्यक्षः तन्मूलाः सर्वाः ब्रह्मादिदेवताः अतः तद्वधोपायः अयंयदृषीणांविहिंसनमिति ५

श्रीशुकउवाच एवंकंसः दुर्मंत्रिभिः सहसंमंत्र्य कालपाशावृतः सन् ब्रह्महिंसांहितंमेने ततः दैत्यान् लोकनाशार्थंआ

दिश्यगृहंययौ ततः तेदैत्याः सतांद्वेषं आचेरुः यतः समीपंप्राप्तमृत्यवः आयुःश्रियंयशोधर्मंलोकानाशिष एवंच हंति श्रेयांसिसर्वाणि
पुंसोमहदतिक्रमः ४६ इतिदशमेचतुर्थः ४ श्रीशुकउवाच नंदस्त्वात्मजउत्पन्नेजाताल्हादोमहामनाः आहूयविप्रा
न्दैवज्ञान्स्नातःशुचिरलंकृतः १ ततस्तैः स्वस्त्ययनंवाचयित्वापुत्रस्यजातकर्मकारयामास ततः नंदः कालादिनाभूम्यादिशुद्धिः
दानेनद्रव्यशुद्धिः संस्कारैः गर्भशुद्धिः स्यादितिज्ञात्वाविप्रेभ्यः धेनूनांलक्षद्वयंतथासप्ततिलाद्रीन् वस्त्रादियुतान्ददौ ततःविप्र
सूतादयः स्वस्तिवाचकाबभूवुः गायकाः जगुः भेरीदुंदुभयः नेदुः व्रजः चित्रध्वजपताकादिभिः भूषितोऽभूत् गवादयः हरिद्रातैल
लिप्ताः विचित्रधातुस्रगादिभिः भूषिताबभूवुः गोपाः महार्हवस्त्रादिभिर्भूषिताः नानोपायनपाणयः तत्रसमाययुः गोप्यः यशो-
दायाः सुतोद्भवंश्रुत्वावस्त्रालंकारादिभिः आत्मानं अलंकृत्यतथापृथुश्रोण्यश्चलत्कुचाः सत्यः बलिभिः सहतत्रसंजग्मुः एवंनं
दालयंव्रजंत्यःचित्रांबराः पथिशिखाच्युतमाल्यवर्षाः सवलयाःगोप्यः मार्गेविरेजुः ततः तत्रगत्वाचिरंपाहीतिबालकेआशिषः
प्रयुंजानाः हरिद्राचूर्णतैलाद्भिः जनंसिंचंत्यः उज्जगुः किंच तदामहोत्सवेवादित्राणिअवाद्यंत किंच श्रीकृष्णेव्रजंप्राप्तेसतिगो-
पाः मिथोहृष्टाः दधिक्षीरादिभिः सिंचंतः नवनीतैर्लिपंतः तानिचमिथः चिक्षिपुः अथनंदःतेभ्यः सूतादिभ्यश्चवासोलंकारा
दिप्रादात् तथायेऽन्येविद्योपजीविनः तान्स्वपुत्रोदयार्थंकामैरपूजयत् ततःरोहिणीदिव्यवस्त्रादिभिर्भूषितासतीतत्रव्य
चरत् ततआरभ्यनंदव्रजः सर्वसमृद्धिमान् आस तथाहरेर्वासात् तद्गुणैरमाक्रीडअभूत् अथैकदानंदः गोकुलरक्षार्थंगोपा
न्निरूप्यकंसस्यवार्षिकंकरंदातुंमथुरांगतः ततःवसुदेवः नंदंप्राप्तंश्रुत्वाराज्ञेदत्तकरंज्ञात्वातस्यवासस्थानंशकटोत्तारभूमिं
ययौ तंदृष्ट्वाउत्थायप्रीतः सन्नंदोभुजाभ्यांसस्वजेततः तेनपूजितः अनामयंपृष्टः आसीनः वसुदेवः इदंआह हेभ्रातः अप्रजस्यने

भा० द० अधुनाप्रजायत् सम्पद्यत एतद्दिष्ट्या किंच अत्रसंसारचक्रेवर्तमानः भवान् पुनर्जातइवमेउपलब्धः एतत् दिष्ट्या इदंप्रियदर्शनं पूं० चूं०
६ दुर्लभम् यतःप्रियसंवासः एकत्रन यथास्रोतसः ओघेनतृणादीनां तद्वत् हेनंदतत् वनंनिरुजं कच्चित् यत्रत्वंसुहृद्वृतः आस्से
किंच हेभ्रातःमेस्रुतःमात्रासहत्वांतातंमन्वानः सुखीकच्चित् हेनंदबंधून् प्रतिसंपादितोयः त्रिवर्गः सएवपुंसोयुक्तः अतःते
षुक्लिश्यमानेषुसत्सुसःस्रुखायनभवति नंदउवाच अहोतेपुत्राःकंसेनबहवोहताः कन्येकाअवशिष्टासापिदिवं
गता हेवसुदेव अयंजनः अदृष्टनिष्ठः अस्ति स्वस्यसुखदुःखयोः कारणं अदृष्टमेव एवंयोवेद सःनमुह्यति अतःत्वयानदुः
खंभावनीयम् वसुदेवउवाच हेनंदत्वयाराज्ञेवार्षिकःकरोदत्तः युष्माभिर्वयंचदृष्टाः अत्रबहुकालंनस्थेयम् इदा
नींगोकुलेउत्पाताःसंति श्रीशुकउवाच इतिनंदादयोगोपाःप्रोक्तास्तेशौरिणाययुः अनोभिरनडुद्युक्तैस्तमनुज्ञाप्य
गोकुलम् ३२ इतिदशमेपंचमः ५ श्रीशुकउवाच अथनंदः शौरेःवचःनमृषेतिपथिचिंतयन् हरिंशरणंजगाम ए
तर्हिकंसेन प्रहिताबालघातिनी पूतनापुरादिषुशिशून् घ्नंतीसतीचचार हेनृपयत्रहरेःश्रवणादीनितत्रैवनरक्षोबलंकिंपुनर्व
क्तव्यंहरौनतद्भयमिति ततःसाखेचरी एकदाव्रजंप्राविशत् तांधम्मिल्लसंसिक्तमल्लिकाकुसुमांसुवाससंवल्गुस्मितादिभिः व्र
जौकसांमनोहरंतींपतिदर्शनार्थंप्राप्तांश्रियमिवगोप्यः अमंसत ततःशिशून्विचिन्वतीसायदृच्छयानंदगृहेदुष्टांतकंबालंत-
ल्पेआहितंददर्श ततोहरिः बालकमारिकाग्रहंतांविबुध्यमीलितेक्षणः आस ततःसातंबालंअंकमारोयत् तांतीक्ष्णचित्तां-
वरस्त्रियंनिरीक्षमाणेतत्प्रभयाधर्षितेजनन्यौ अतिष्ठताम् ननिवारितवत्यौ ततःसातस्मैदुर्जरविषंस्तनंददौ अथभगवा ६
न् तंस्तनंगाढंप्रपीड्यप्राणैःसहअपिबत् ततः सामुंचमुंचेतिभाषिणानेत्रेविवृत्यचरणौभुजौचक्षिप्त्वाखिन्नगात्रासतीरु-

रोद तस्याःस्वनेन महीचचाल रसातलानि दिशश्च प्रतिनेदिरे तथा जनाः वज्रपातशंकया क्षितौ पेतुः इत्थं निशाचरी व्यसुः सती मु-
खं विवृत्य केशचरणभुजान् प्रसार्य व्रजे स्वस्वरूपं आस्थास्थिता सती वज्रहतः वृत्र इव अपतत् पतमानोपि तद्देहः षट्क्रोशमध्य
वर्तिद्रुमान् चूर्णीचकार ततः तद्देहं हलदंडमितदंष्ट्रं गिरिकंदरनासिकं अंधकूपगभीराक्षं इत्यादि विशिष्टं दृष्ट्वा गोपाः गोप्यश्च
तत्रसुः ततः तदुरसि क्रीडंतं अभयं बालं दृष्ट्वा गोप्यः एत्य तं जगृहुः ततः यशोदारोहिणीभ्यां सह ताः गोप्यः बालस्य गोपुच्छ-
भ्रमणादिभिः रक्षां विदधिरे ततः तं गोमूत्रेण स्नापयित्वा गोरजसा रक्षां कृत्वा ततः ललाटादिषु द्वादशांगेषु केशवादिनामभिः शक्र
तारक्षां चक्रुः ततो गोप्यः आचम्य अंगेषु करयोश्च स्वस्मिन् बालके च बीजन्यासं अकुर्वत तदा हुः हे श्रीकृष्ण अजः ते अंघ्री पातु मणि
मान् जानुनी पातु यज्ञः ऊरू पा० अच्युतः कटितटं पा० हयास्य उदरं ० केशवः हृदयं पा० ईशः उरःस्थलं ० इनः कंठं ० विष्णुः भुजौ ० उरु
क्रमः मुखं ० ईश्वरः शिरः चक्री हरिः अग्रतः अस्तु सगदः हरिः पश्चात् चापखड्गधरौ मधुहाजनौ पार्श्वयोः ० कोणेषु ० ४ शंखधरः
उरुगायः उपेंद्रः उपरि ० तार्क्ष्यः अधः ० हलधरः समंतात् हृषीकेशः इंद्रियाणि अवतु नारायणः प्राणान् श्वेतद्वीपपतिः चित्तं योगे-
श्वरः मनः पृश्निगर्भः बुद्धिं भगवान् अहंकारं ० गोविंदः क्रीडंतं ० माधवः शयानं ० वैकुंठः व्रजंतं ० श्रीपतिः आसीनं ० यज्ञभुक् भुंजा
नं ० तथा डाकिन्यादयः भूतप्रेतादयः तथा कोटरारेवतीज्येष्ठादयः तथा स्वप्नदृष्टा महोत्पाताः वृद्धबालग्रहाश्च एते सर्वे विष्णोर्ना
मग्रहणात् नश्यंतु एवं गोपीभिः कृतरक्षणं सुतं स्तनं पाययित्वा माता शाययामास तावत् नंदादिगोपाः व्रजं एत्य तद्देहं दृष्ट्वा
विस्मिताः अभूवन् आहुश्च अहो नूनं वसुदेवः ऋषिः संजातः यतः सः यदाह सोयं उत्पातो दृष्ट इति ततो गोपाः परशुभिः तद्दे
हं छित्वा दूरे क्षिप्त्वा न्यदहन् ततः तद्देहात् अगरुसौरभः धूमः उत्थितः हे नृप एवं सा राक्षसी हरये जिघांसया स्तनं दत्त्वापि स्व

अपि किंपुनः श्रद्धया भक्त्या तस्मै प्रियं यच्छन् सद्गतिं प्राप्नोतीति वक्तव्यम् किंच भक्तहृद्देस्थाभ्यां पद्भ्यां यस्याः अंगं आक्रम्य स्तनं
पौ सा यातुधान्यपि मातृगतिं स्वर्गं अपि किंपुनर्वक्तव्यं कृष्णाभुक्तस्तनक्षीराः गावो मातरश्च प्राप्नुवंतीति किंच यासां पयांसि मोक्षदः
कृष्णः अपिबत् तासां कृष्णे सुते क्षणं कुर्वतीनां न पुनः संसारः कल्पते कटधूमस्य सौरभ्यं अवघ्राय व्रजौकसः किमिदं कुतएवेति वदंतो
व्रजमाययुः ततस्ते नंदादयः गोपैः पूतनागमनादि शिशोः स्वस्तिच उक्तां श्रुत्वा विस्मिताः आसन् ततो नंदः स्वपुत्रं प्रेत्यागतमिव आदाय
मूर्ध्नि आघ्राय मुदं लेभे य एतत्पूतनामोक्षं कृष्णस्याभर्भकमद्भुतं शृणुयाच्छ्रद्धया मर्त्यो गोविंदे लभते रतिम् ४४ इति दशमे ष-
ष्ठः ६ राजोवाच येनयेनावतारेण भगवान् हरिरीश्वरः करोति कर्णरम्याणि मनोज्ञानि च नः प्रभो १ हे शुक यच्चरितं शृण्व
तः पुंसः मनोग्लानिः तृष्णा न गच्छति तथा चित्तशुद्धिः भक्तसख्यानि च भवंति तदेव हरिचरितं वद अथ अन्यत् हरेः तोकाचरि
तं वद श्रीशुकउवाच हे नृप एकदा शिशोः अंगपरिवर्तमानसमये करणीयोत्सवाभिषेके तथा जन्मर्क्षयोगे च मिलित-
स्त्रीणां मध्ये यशोदा सूनोः अभिषेचनं चकार ततः नंदस्त्री विप्रैः अन्नादिना पूजितैः कृतमंगलं पुत्रं प्राप्तनिद्रं शकटाधः प्रेंखे शा-
यितवती ततः सा तस्मिन् उत्सवे प्रासान् व्रजौकसः पूजयंती सती सुतरोदनं न अशृणोत् ततः स्तनार्थी कृष्णः पादौ ऊर्ध्वं चालितवा
न् ततः तदधः शयानस्य शिशोः पादाहतं विध्वस्तनानारसवत् कांस्यादिभाजनं अनः विपरीतं पपात ततः यशोदादयः नंदाद
यश्च तदद्भुतं दृष्ट्वा कथं विपर्ययगादित्यूचुः ततः बालकाः गोपगोपीः अनेन रुदता इदं क्षिप्तमित्याहुः तत् बालभाषितं गोपादयः न
श्रद्दधिरे ततः यशोदा रुदंतं शिशुं आदाय ग्रहशंकिता भूत्वा विप्रैः कृतस्वस्त्ययनं पुत्रं स्तनमपाययत् तत्र गोपैः ततः अनः पूर्व-
वत्स्थापितम् ततो विप्राः ग्रहादिहोमं कृत्वा अनः पूजयामासुः किंच ये असूयादिभिर्वर्जिताः तेषां आशिषः व्यर्था न स्युरित्य

ओ॰ ६ यशोदा, ओ॰ ४ शकटाधः

भिप्रेत्य सुतं आदाय अभिमंत्रितजलैः कृत्वा विप्रैः अभिषेचयित्वा स्वस्त्ययनं वाचयित्वा नंदः अग्निं हुत्वा विप्रेभ्यः अन्नं गाश्च
पुत्रोदयार्थं प्रादात् ततः ते आशिषो युयुजुः ताश्च निष्फला न बभूवुः अथ एकदा उत्संगं आरूढं कृतं लालयंती सा शिशोः भारं
वोढुं न सेहे ततः सा विस्मिता सती तं भुवि स्थाप्य महापुरुषं दध्यौ गृहकृत्ये आसच तावत्तृणावर्तनामा दैत्यः कंसप्रेरितः सन्-
चक्रवातरूपेण एत्य व्रजं रेणुभिः आवृण्वन् दिशः घोरशब्देन नादयन् आसीनं शिशुं जहार ततो मुहूर्तं गोष्ठं रजस्तमोभ्यां-
व्यासम् ततो यशोदा सुतं ना पश्यत् तथा कोपि जनः मोहितः सन् आत्मानं परं च नापश्यत् एवं पवनचक्रात् पांसुवर्षे सति मा
ता सुतमार्गं न ज्ञात्वा दीना मृतवत्सका गौरिव भुवि निपत्य अशोचत् ततः यशोदारोदनं श्रुत्वा अश्रुपूर्णमुख्यः गोप्यः तदनु रु
रुदुः ततः सः दैत्यः कृष्णं हरन् कृच्छ्रात् नभोगतोऽपि ततः परं गंतुं नाशक्नोत् ततः सः शिशुं पर्वतप्रायं मन्यमानः तेन गले धृतः सन् उ-
त्स्रष्टुं नाशक्नोत् किंच गलग्रहणनिश्चेष्टो दैत्यः निर्गतलोचनः व्यसुः सन् सहबालः व्रजे अपतत् अंतरिक्षात् शिलायां पतितं अ-
तएव विशीर्णावयवं तं रुदंत्यः स्त्रियः दृष्ट्वा तदुरसि लंबमानं कृष्णं आदाय मात्रे समर्प्य गोपगोप्यः लब्धमनोरथाः भूत्वा मुदं
आपुः आहुश्च अहो एषः बालः दैत्येन मृत्युं प्रापितोपि पुनः प्राप्तः इत्यद्भुतम् सपापरक्षः स्वपापेनैव मृतः किंच अस्माभिः तपअ-
र्चनादि किंचीर्णं यतः परेतोपि बालः प्राप्तः एतत् दिष्ट्या एवं नंदः अद्भुतानि दृष्ट्वा वसुदेववचः सत्यमिति मानयामास अथैक
दा यशोदा सुतं स्वांकमारोप्य स्तनं पाययामास. ततः सा पीतप्रायस्तनस्य तस्य जृंभतः सतः मुखं लालयंती सती तत्र इदं दद्द
शे तदाह खं रोदसी ज्योतिश्चक्रं सूर्येंदुवन्हिश्वसनांबुधींश्च द्वीपगिरिनदीः वनानि स्थिरजंगमानि सा वीक्ष्य विश्वं सहसा रा
जन्संजातवेपथुः संमील्य मृगशावाक्षी नेत्रे आसीत्सुविस्मिता ३८ इति दशमे सप्तमः ७ श्रीशुक उवाच ते अर्थः प्ररोहिणि

ओ० ८ कृष्णेन, ओ० ४ मृतोपि

तोराजन् यदूनांसुमहातपाः व्रजंजगामनंदस्यवसुदेवप्रचोदितः १ तंदृष्ट्वानंदः उत्थायकृतांजलिः सन् ईशदृष्ट्यातंअमिनत एवंत
तातिथ्यंमुनिंसः अब्रवीत् हेब्रह्मन् पूर्णस्यतेकिंकरवाम किंच त्वादृशांमहतांअन्यत्रगमनंननस्वार्थम् किंतु गृहीमंगलार्थम् अपि
च त्वयाअतींद्रियज्ञानसाधनंज्योतिः शास्त्रंकृतंयेनपुमान् भूतभाविफलंवेत्ति किंच त्वंहिब्रह्मविदांश्रेष्ठोऽसि अतः मेसुतयोः
नामकर्मादिसंस्कारान् कर्तुमर्हसि गर्गउवाच हेनंद अहं यदूनांआचार्यःख्यातोस्मि मयासंस्कृतंतेपुत्रं कंसः देवकीसुत-
मितिमन्येत किंच पापधीःकंसस्तु कन्यागिरःश्रुत्वादेवक्याः अष्टमोगर्भःस्त्रीभवितुंनार्हतिइतिचिंतयन् युवयोःसख्यंच-
ज्ञात्वाअत्रागत्ययदिहनिष्यतितर्हिनःअनयःस्यात् नंदउवाच हेगर्गत्वंएकांतेमामकैरपिअलक्षितःसन् स्वस्तिवाच
नपूर्वकंअनयोःसंस्कारंकुरु श्रीशुकउवाच एवंप्रार्थितःगर्गःबालयोःनामकरणंरहसिचकार गर्गउवाच हेनंदअ
यंरोहिणीपुत्रःरमयन् सुहृदोगुणैःआख्यास्यतेरामइतिबलाधिक्याद्बलंविदुः यदूनांमपृथग्भावात्संकर्षणमुशंत्युत किंच
अस्यान्यपुत्रस्यतुप्रतियुगंतनूः गृण्हतःशुक्लः रक्तःपीतइतित्रयोवर्णाआसन् इदानींकृष्णतांगतः अतःकृष्णइत्येकंनामस्यात्
किंच अयंतवात्मजःप्राक्वसुदेवस्यक्वचिज्जातःअतःवासुदेवइतिवदंति किंच अस्यगुणकर्मानुरूपनामानिबहूनिसंति तान्य
हंवेदनोजनाः किंचायंकृष्णः वःश्रेयःकरिष्यति अनेनचसर्वदुर्गाणियूयंतरिष्यथ अपिच पुराअराजकेचोरपीडिताःसाधवःअ
नेनरक्ष्यमाणाःसंतःदस्यून् जिग्युः तथाचयेअस्मिन् प्रीतिंकुर्वंतितान् शत्रवः नाभिभवंति विष्णुपक्षान् दैत्याइवेति तस्मान्नं ८
दात्मजोऽयंतेनारायणसमोगुणैःअतःएवंपालयस्व एवंनंदंआदिश्यगर्गेगृहंगतेसति नंदःप्रमुदितःसन् पूर्णाशिषंआत्मानंमेने ततः
स्वल्पकालेनव्रजेरामकेशवौजानुभ्यांपाणिभ्यांरिंगमाणौसंतौविजन्हतुः ततःतौअंघ्रियुग्मंआकृष्य व्रजकर्दमेषु चलंतौ चरणयोः

ओ॰७ ऐकमत्यकरणात्

भूषणशब्देनहृष्टमनसौ संतौ मुग्धप्रभीतवत् मात्रोः अंतिकं आपतुः तदामातरौ तौ सुतौ दोर्भ्यां परिगृह्य मुखे स्तनं दत्वा तन्मुखं वीक्ष्य मुदं ययतुः यदा स्त्रीदर्शनीयकुमारलीलौ धृतपुच्छैः वत्सैः इतस्ततः आकृष्यमाणौ तौ दृष्ट्वा गोप्यः हर्षिताः आसन् किं च शृंग्यग्निभ्यः चलौ सुतौ निषेद्धुं तज्जनन्यौ न शेकाते तदा मनसः अनवस्थां आपतुः तावत् अल्पकालेन रामकृष्णौ अघृष्टजानुभिः पद्भिः विचक्रमतुः ततः कृष्णः व्रजबालकैः रामेण सह स्त्रीणां मुदं जनयन् चिक्रीडे तदा गोप्यः एवं कृष्णस्य कौमारचापलं वीक्ष्य तन्मातुः शृण्वंत्याः एत्य ऊचुः अयं कृष्णः अकाले वत्सान् मुंचति कल्पितैः स्तेयोपायैः दधिपयः अत्ति मर्कान् अश्नन् ददाति तत्र कोपिनात्ति चेत् भांडं भिनत्ति द्रव्यालाभे सति गृहान् धक्ष्यामीति क्रुद्धः सन् बालान् रोदयित्वा याति तथा हस्ताप्राप्ये सति पीठकादिभिः विधिं प्रकल्प्य शिक्यभांडे सुछिद्रं रचयति एवं धार्ष्ट्यानि कुरुते तथा गृहे मेहनादीनि कृत्वा त्वत्समीपे साधुरिवास्ते एवं कुद्ध स्त्रीभिः कथितापि यशोदा सुतं आक्षेप्तुं नैच्छत् अथ एकदा क्रीडमाना रामादिगोपदारकाः कृष्णो मृदं भक्षितवानिति मात्रे न्यवेदयन् सा कृष्णं करे धृत्वा निर्भर्त्स्य भीतं तं आह हे सुत कस्मात्त्वं मृदं भक्षितवान् एते बालाः अग्रजोपि वदति ततः कृष्णः आह हे मातः मृदं नाहं भक्षितवान् एते मिथ्या वदंति यदि सत्यगिरः तर्हि मे मुखं पश्य एवं चेत्तर्हि मुखं प्रसारयेति मात्रोक्ते हरिः मुखं प्रसारितवान् ततः सा तन्मुखे विश्वं अद्रिद्वीपादिसहितं ज्योतिः स्वर्लोकादिसहितं आत्मानं सहव्रजं च दृष्ट्वा शंकां प्राप्याह अहो एतत् किं स्वप्नं उत देवमाया वा अथवा अस्य अर्भकस्य एतत् ऐश्वर्यं किं इत्युक्त्वा एवं चरमं पक्षं आश्रित्य अयं ईशः इति निश्चित्याह यतः इदं प्रतीयते तत् अहं प्रणतास्मि तथा यन्मायया अहं ममेति कुबुद्धिः भवति सः मे गतिः स्यात् एवं ज्ञाततत्वायां तस्यां ईशः कृष्णः पुत्रस्नेहमयीं स्वमायां व्यतनोत् ततः नष्टधीः गोपी तं आरोहं आरोप्य पूर्ववत् आसीत् किंच वेदादिभिः गीयमानमाहात्म्यं हरिं पुत्रमिति अमन्यत

राजोवाच हेब्रह्मन् नंदः एवंश्रेयः किंअकरोत् तथायशोदाच यत्स्तनंहरिः पपौ किं [illegible] रामकृष्ण [illegible] भकचारतता [illegible]

तास् एवंश्रेयः ताभ्यांकिंकृतमिति श्रीशुकउवाच हेनृपद्रोणोनामवसुर्धरयास्त्रियासहब्रह्मणः आदेशात् करिष्यमाणः १

आह हेब्रह्मन् नौजातयोःसतोःहरौभक्तिःस्यात् इति अनुगृहाण ततःसः अस्त्वित्युक्तः सन् इदानींनंदइतितत्स्त्रीयशोदाइतिचज

ज्ञे तस्मात्पुत्री भूतेहरौभक्तिः तयोः आसीत् कृष्णोब्रह्मणआदेशंसत्यंकर्तुंव्रजेविभुःसहरामोवसंश्चक्रेतेषांप्रीतिंस्वलीलया ५२

इतिदशमेअष्टमः ८ श्रीशुकउवाच एकदागृहदासीषु यशोदानंदगेहिनी कर्मांतरनियुक्तासुनिर्ममंथस्वयंदधि १ तदापुत्र-

बालचरितानिस्मरंतीतानि अगायत हेनृप साकटितटे कांचीबद्ध्वाक्षौमंवासः तथास्नेहस्नुतकुचयुगं रज्ज्वाकर्षश्रमभुजचलत्कंकणौ

कुंडलेचस्विन्नं वक्त्रंधृतवतीकबरविगलन्मालतीसती दधिममंथ तदातांस्तन्यकामः हरिः प्राप्य दधिमथानं धृत्वान्यषेधत् तंअंकंआ

रूढंस्तनंपाययित्वासस्मितंमुखंवीक्षतीतावत् पयसिउत्सिच्यमानेसति अतृप्तंसुतंहित्वाशीघ्रंसाययौ ततःकृष्णः क्रुद्धःसन् अधरंसं

दश्यतत्पात्रंअश्मनाभित्वातदाहैयंगवंजघास ततोगोपीपयः उत्तार्यपुनःएत्यभग्नंपात्रंदृष्ट्वा तत्पुत्रकर्मज्ञात्वातंतत्रनदृष्ट्वाजहास त

तःसाउलूखलोपरिस्थितं शिचिस्थहैयंगवंमर्कायददतंचौर्यशंकितेक्षणं सुतंदृष्ट्वाशनैःपृष्ठतः प्राप्ता ततःकृष्णःधृतयष्टिंतांवीक्ष्य

ततः अवरुह्य भीतवत् अपलायत् योगिनांमनसापिदुष्प्रापंतमनुगोपी अन्वधावत् तदनुगच्छती बृहच्चलच्छ्रोणीभराक्रांतागतिः

सती कृच्छ्रतः तंधृतवती ततःकृतागसंरुदंतंभयविह्वलेक्षणंसुतंहस्तेधृत्वाभीषयंतीसती अभर्त्सयत् तावत् भीतंसुतंज्ञात्वा ९

यष्टिंहित्वातंदाम्नाबद्धुंऐच्छत् यस्यअंतःबहिःनपूर्वंअपरंचन एवंभूतंईशंकृतमितिमत्वागोपी उलूखलेदाम्नाबबंध तद्दाम

द्व्यंगुलोनंजातं तेनअन्यत् संदधे तदपिन्यूनंजातम् एवंयशोदास्वगेहदामानिसंदधत्यपितंबद्धुंअशक्तासतीविस्मिताजाता

ओ॰ २ गोपालादिलक्षणान्, ओ॰५ कृष्णं॰

एवंस्विन्नगात्रायाः स्वमातुः श्रमं दृष्ट्वा कृष्णः स्वबंधने कृपया आसीत् एवं हे नृप हरिणा भक्ताधीनता दर्शिता यस्येदं सेश्वरं वशे इमं प्रसा-
दं विरिंच्यः भवः श्रीः न लेभिरे यं गोपी आपेति किंच भगवान् यथा भक्तिमतां सुखापः तथा योगिनां न इति अथ कृष्णः गृहकृत्येषु मातरि
व्यग्रायां पूर्वं कुबेरसुतौ गुह्यकौ संतौ इदानीं अर्जुनौ अद्राक्षीत् पुरा नारदशापेन वृक्षतां प्रापितौ मदात् नलकूबरमणिग्रीवाविति ख्यातौ
श्रियान्वितौ २३ इति दशमे नवमः ९ राजोवाच कथ्यतां भगवन्नेतत्तयोः शापस्य कारणम् यत्तद्विगर्हितं कर्म येन वा देवर्षेस्तमः
१ श्रीशुक उवाच हे नृप कुबेरात्मजौ शिवानुचरौ भूत्वा कैलासोपवने मंदाकिन्यां मदिरां पीत्वा गायद्भिः स्त्रीजनैः सह वने चेरतुः
ततः तौ गंगामध्ये प्रविश्य युवतिभिः चिक्रीडतुः गजीभिः गजाः यथा तावत् यदृच्छया तत्र नारदः प्राप्तः सन् तौ दृष्ट्वा मत्तौ अबुध्यन त
तः ऋषिं दृष्ट्वा नग्नाः देव्यः शापभीताः सत्यः वासांसि पर्यधुः न तौ अथ नारदः तौ मत्तौ दृष्ट्वा तयोः अनुग्रहार्थं शापं दास्यन् इदं जगौ
नारद उवाच विषयान् सेवमानस्य पुंसः बुद्धिभ्रंशकृः श्रीमदात् अन्यो मदो न यत्र मदे स्त्री द्यूतमासवः तथा इमं स्थिरं देहं म
त्वा निर्दयैः पुंभिः पशवः हन्यंते किंच इदं नृप संज्ञितमपि अंते कृम्यादिसंज्ञं भवति एवंभूतदेहार्थं यः भूतध्रुक् स किं स्वार्थं वेद न किं
च अयं देहः अन्नदातुः मातृपित्रादीनां वा एवं साधारणं देहं अव्यक्तप्रभवाप्ययं आत्मसात्कृत्वा को विद्वान् जंतून् हंति किंच श्रीम-
दांधस्य पुंसः परमांजनं दारिद्र्यम् यतः दरिद्रः सन् आत्मवत् परं पश्यति किंच यथा कंटकविद्धांगः तां व्यथां जंतोः नेच्छति तथा अ-
विद्धकंटकः न एवं पुमान् दरिद्रः सन् कष्टमाप्नोति तदेव तस्य तपः एवं क्षुधा कृशदेहस्य पुंसः इंद्रियाणि शुष्यंति हिंसापि अपयाति
किंच दरिद्रस्यैव साधुसंगमो भवति ततः सः शुद्ध्यति ननु सतामपि धनिकः प्रियः स्यात् न दरिद्र इति तत्राह साधूनां धनगर्वितैः
पुंभिः किम् न किमपि अतः अनयोः श्रीमदांधयोः अज्ञानजं मदं हरिष्यामि यतः इमौ लोकपालसुतौ भूत्वा आत्मानं विवस्त्रं न

जानीतः तस्मात् स्थावरतां गच्छतां तत्रापि मत्प्रसादेन एतयोः स्मृतिः स्यात् किंच शरच्छते गते हरेः सान्निध्यं प्राप्य पुनः देवत्वं प्राप्स्यतः श्रीशु
कउवाच एवमुक्त्वा नारदः नारायणाश्रमं गतः ततः तौ नलकूबर मणिग्रीवौ यमलार्जुनौ आसतुः एवं मुनिवचः सत्यं कर्तुं यत्र तौ आस्तां-
तत्र हरिः शनैः जगाम किंच देवर्षिर्मे प्रियतमः अतः तद्गीतं साधयिष्यामीति मनसि निधाय कृष्णः तयोर्मध्यतः निर्ययौ तन्निर्वे
शमात्रेण तिर्यग्गतं उलूखलं तत् कर्षयता दामोदरेण उत्पाटितमूल बंधौ तौ चंड शब्दं कृत्वा पेततुः तत्र श्रिया ककुभः स्फुरंतौ सि
द्धौ उपेत्य कृष्णं नत्वा इदं ऊचतुः हे कृष्ण त्वं आद्यः पुरुषः इदं विश्वं ते रूपं किंच सर्वभूतानां देहादीनां ईशः कालश्च महान् प्रकृति-
श्च त्वमेव एवंभूताय भगवते तुभ्यं नमः एवंभूतः त्वं लोकस्य उद्भवाय मोक्षाय च अधुना अवतीर्णोऽसि तस्मै तुभ्यं यदूनां पतये
नमः हे कृष्ण आवां अनुजानीहि त्वद्दर्शनं ऋषेः अनुग्रहात् आसीत् हे हरे इयं वाणी ते गुणकथने अस्तु श्रवणौ कथायां हस्तौ क
र्मसु मनः ते पादयोः स्मृत्यां शिरः तव निवासजगत्प्रणामे दृष्टिः सतां दर्शने अस्तु श्रीशुकउवाच एवं ताभ्यां उक्तः कृष्णः
दाम्ना उलूखले बद्धः सन् तौ आह श्रीभगवानुवाच हे गुह्यकौ मया एतत् नारदशापादिपुरैव ज्ञातम् किंच साधूनां दर्श
नात् बंधः न भवेत् यथा सवितुः अक्ष्णोः अतः मत्परौ संतौ स्वस्थानं गच्छतम् युवयोः मयि भक्तिर्जाता श्रीशुकउवाच
इत्युक्तौ तौ परिक्रम्य प्रणम्य च पुनः पुनः बद्धोलूखलमामंत्र्य जग्मतुर्दिशमुत्तराम् ४३ इति दशमे दशमः १० श्रीशुकउ०
गोपा नंदादयः श्रुत्वा द्रुमयोः पततो रवम् तत्राजग्मुः कुरुश्रेष्ठ निर्घातभयशंकिताः १ ततः भुवि पतितौ वृक्षौ दृष्ट्वा तत्पतनका
रणं न ज्ञात्वा बभ्रमुः तावत् उलूखलं कर्षंतं दाम्ना बद्धं बालं दृष्ट्वा कस्येदं कर्म इत्याहुः तदा तत्रस्था बालाः उलूखलं कर्षता अने १०
न इदं कृतमित्यूचतुः तत्र पुरुषावपि दृष्टौ ततः बालवचः ते गोपाः न जगृहुः तत्र उलूखले दाम्ना बद्धं सुतं दृष्ट्वा नंदः तं मुमोच

ओ· ३ वज्रपातः

अथक्कचित् कृष्णः प्रोत्साहितः सन् नृत्यतिगायतिच क्कचित् केनचित् आज्ञप्तः सन् पीठकोन्मानपादुकंबिभर्ति करचालनं
चकुरुते एवंकृष्णेन भृत्यवश्यतादर्शिता किंच भगवान् बालचेष्टितैः व्रजस्यएवंहर्षंचकार ततःगोपवृन्दाः बृहद्वनेमहोत्पाता
ननुभूयसर्वेमिलित्वाव्रजस्यहितकृत्यंअमंत्रयन् तत्रज्ञानवयोधिकः उपनंदनामागोपः आह अस्माभिः इतःशीघ्रंउत्थातव्यं
अत्रउत्पाताः बालानांनाशहेतवः आयांति तदाह कथंचिद्बालघ्न्याःराक्षस्याः अयंकृष्णःमुक्तःतथाहरेःप्रसादात् अनःउपरिना
पतत् तथाचक्रवातेन अयंखंनीतः शिलायांपतितोपिदेवैःत्रातः किंच द्रुमयोः अंतरंप्राप्य असौबालः अन्योवानमृतः इदंईशेन
रक्षणंआसीत् अतःयावत् औत्पातिकःअनर्थः व्रजंनाभिभवेत् तावत् इतःबालान् आदाय अन्यत्रयास्यामः इतःसमीपंवृंदा
वनंनामवनंगोपगोपीगवांसेव्यंपुण्याद्रितृणवीरुधंवर्ततेतत्र अद्यैवयास्यामः शकटान् युंक्तगोधनानिपुरतःयांतु भवतांयदि
रोचते तच्छ्रुत्वागोपाःसाध्विसुक्त्वास्वंव्रजान् समायुज्यशकटेषुपरिच्छदान् तथावृद्धबालस्त्रियःस्थाप्यआत्तशरासनाः
गोधनानिपुरस्कृत्यशृंगाणिआपूर्यतूर्यघोषेणसहसोपाध्यायाः ययुःतदागोप्यः रूढरथाःसत्यःकृष्णलीलाजगुःतथायशोदा
रोहिण्यौएकंशकटंस्थित्वापुत्राभ्यांरेजतुः एवंवृंदावनंप्रविश्यतत्रशकटैः अर्धेंदुवत् व्रजावासंचक्रुः किंच वृंदावनंगोवर्द्धनं
यमुनापुलिनानिच दृष्ट्वारामकृष्णयोः पराप्रीतिरासीत् एवंबालचेष्टितैः व्रजौकसांप्रीतिंकृत्वाकालेनतौवत्सपालौबभूवतुः
अथकौमारलीलामाह ततःतौव्रजभुवः समीपेगोपबालैः सहवत्सान् चारयामासतुः क्कचिद्वेणुंवादयतः तथाबिल्वफलादि
भिःक्षिपतः क्कचित्किंकिणीयुक्तपादैः ताडयतः क्कचित्कृत्रिमगोवृषैःसहस्वयंवृषायमाणौनर्दंतौसंतौमिथः युयुधाते किंच
हंसादीन्जंतून्रुतैः अनुकृत्यचेरतुः कदाचिद्बालैः सहवत्सान् चारयतोःसतोःतज्जिघांसुःदैत्यःप्राप्तः तंवत्सरूपिणंवीक्ष्य-

हरिः रामायदर्शयित्वा अजानन्निवतत्समीपंगत्वातंअपरपादाभ्यांधृत्वा भ्रामयित्वा कपित्थाग्रेव्यसूनंप्राहिणोत् समहाकायः क-
पित्थफलैः सहपपात तंवीक्ष्यबालाः प्रशस्यसाध्वित्यूचुः देवाश्च पुष्पवृष्टिंचक्रुः एवंतौ वत्सगोपालौ भूत्वा सप्रातराशौ वत्सांश्चा
रयंतौ तत्रविचेरतुः अथैकदा सर्वेबालाः स्वस्ववत्सकुलं आदाय जलसमीपंगत्वा जलंपाययित्वा स्वयंपपुः तत्रते बालाः स्थितंगि
रिशृंगमिवसत्वंददृशुः हेराजन् सवैबकोनामासुरः सहसाएत्य तीक्ष्णतुंडः सन् कृष्णंअग्रसत् ततः तेन ग्रस्तंकृष्णं दृष्ट्वा रामं-
विनाबालाः विचेतसो बभूवुः ततः तालुमूले अग्निवद्दहंतं सः चच्छर्द पुनश्चसः अतिरुषातुंडेन हंतुं प्राप्तः तावत् कृष्णः तंचंच्वोः
दोर्भ्यांधृत्वा लीलया ददार तदा बकारिंकृष्णंदेवाः पुष्पैः ववृषुः तथा आनकशंखैः स्तवैश्चतुष्टुवुः एवंबकास्यात् मुक्तंकृष्णंप्रा-
प्यरामादयः प्रीताः संतः व्रजंएत्य तत्कर्मजगुः ततः गोपगोप्यः तत्श्रुत्वा विस्मिताः भूत्वा तृषितेक्षणाः संतः तंदृष्ट्वा ऊचुः अहोअ-
स्यबालस्य बहवः मृत्यवः प्राप्ताः तथापि तेषामेव अनिष्टंआसीत् किंच अहोब्रह्मविदांवाचः कदापि असत्याः नभवंति यतः ग-
र्गोयदाह तत्तथैवजातम् एवंनंदादयः कृष्णरामकथांकुर्वंतः संतः भववेदनांनाविंदन् एवंविहारैः कौमारैः कौमारंजहतुर्व्रजे नि
लायनैः सेतुबंधैर्मर्कटोत्प्लवनादिभिः ४८ इतिदशमेएकादशः ११ श्रीशुकउवाच क्वचित् हरिः वनेप्रथमंभोज
नंकर्तुंप्रातःउत्थाय शृंगशब्देन बालान् प्रबोध्य वत्सपुरःसरः सन् निर्गतः ततः कृष्णेन सह सहस्रशः बालाः सहस्राधिकसंख्या
युतान् वत्सान् पुरस्कृत्य विनिर्ययुः ततः असंख्यकृष्णवत्सैः स्ववत्सानेकीकृत्य तेचारयंतः बाललीलाभिः तत्रतत्रविजह्रुः त ११
थाफलप्रवालपिच्छधातुकाचगुंजामणिभिः आत्मानंभूषयन् किंच अन्योन्यशिक्यादीन् चोरयंतः ज्ञातान् चिक्षिपुश्च किंच कृ
ष्णः वनशोभेक्षणाय यदिदूरंगतोभवेत् तर्हितं अहंपूर्वमहंपूर्वंइति संस्पृश्य रेमिरे किंच केचित् गोपबालाः वेणून् वादयंतः केचनशृं

ओ॰ ५ दैत्यः

गाणि केचित् भृंगैः प्रगायंतः केचित् कोकिलैः कूजंतः केचित्पक्षिच्छायाभिः धावंतः के॰ हंसैर्गच्छंतः के॰ बकैरुपविशंतः के॰ म
यूरैः नृत्यंतः के॰ वृक्षशाखासुलंबमानान्कीशबालान् विकर्षयंतः के॰ तत्पुच्छैः द्रुमान् आरोहंतः के॰ दंतदर्शनादिभिः तैः सह-
विकुर्वंतः के॰ भेकैः विलंघंतः के॰ प्रतिच्छायाः विहसंतः के॰ प्रतिस्वनान् शपंतः संतः रेमिरे एवं ते गोपबालाः परब्रह्मरूपेण नरदार
केण विजह्रुः अहोभाग्यं तेषां किंच यस्य पादरेणुः योगिभिरपि दुष्प्रापः स एव ईशः येषां दृग्विषयः तेषां व्रजौकसां किं दिष्टं वर्ण्य
ते अथो एवं तेषां क्रीडनवीक्षणाक्षमः अघासुरः प्राप्तः ततः कृष्णादिबालान् दृष्ट्वा बकीबकानुजः सः आह अयं कृष्णः मे सोदरैना
शकृत् अतः सबलं एनं हनिष्ये किंच यदा एते बालाः मत्सुहृदोतिलापः कृताः तदा व्रजौकसः नष्टतुल्याः भवंति यतः ते प्रजाः स
व एव संति इति निश्चित्य योजनदीर्घं अद्रिपीवरं गुहावत् प्रसारिताननं आजगरं वपुर्धृत्वा ग्रसनाशया पथि व्यशेत कथंभूतः
सः धराधरोष्ठः मेघोत्तरोष्ठः दर्याननांतः गिरिशृंगदंष्ट्रः ध्वांतांतर्मुखः वितताध्वजिह्वः इति एवं तं तादृशं दृष्ट्वा तं च वृंदावनशोभे
षेति भ्रांत्या मत्वा व्यात्ताजगरतुंडसादृश्येन विपरीतं उत्प्रेक्षितवंतः आहुश्च अहो मित्राणि गदत गदत इदं सत्वाभासं वा न वा न
त्रापि अस्मद्ग्रसनाय व्यात्तव्यालतुंडवत् आचरति वा न वा सत्यं सत्यं अर्ककरैः रक्तं मेघं ऊर्ध्वोष्ठवत् पश्यत तत्प्रतिच्छायया रक्तं
रोधस्तलं अधरोष्ठवत् प॰ किंच दक्षिणोत्तरगिरिदर्यौ सृक्किभ्यां स्पर्धेते इति पश्य एताः तुंगशृंगालयः तद्दंष्ट्राभिः स्पर्धमानाः पश्य अयं दीर्घमार्गः
रसनां प्रतिस्पर्धते प॰ एषां शृंगाणां अंतर्ध्वांतं अंतराननवत् प॰ दावोष्णखरवायुः अयं श्वासवत् पश्य तत्र दग्धसत्वदुर्गंधः अंतरामिषगंधवत् भा
ति प॰ किंच अयं किं अस्मान् प्रविष्टान् ग्रसिता एवं चेत् अनेन कृष्णेन बकवत् नंक्ष्यति इत्युक्त्वा करताडनैः ययुः एवं कृष्णः अतज्ज्ञभाषितं
श्रुत्वा अयं रक्ष इत्येवं विदित्वा गोपान् रोद्धुं मनो दधे तावत् तदंतरं ते प्रविष्टाः तथापि कृष्णावेशनं प्रतीक्षमाणेन तेन न गीर्णाः ततः कृष्णः मृत्योर्जं

ओ॰ १० बंधु, ओ॰ ४ ओष्ठनांताभ्याम्

जठराग्निघासान् तानृदृष्ट्वादिष्टकृतेनविस्मितःसन् एषांप्रविष्टानांजीवनं अजगरस्यनाशः एतदुभयंकथंस्यादितिविचिंत्य ज्ञात्वा
सर्वज्ञःहरिःतत्तुंडंविवेश तदाघनच्छदादेवाः हाहेतिचुक्रुशुः अघबांधवाजहृषुः कृष्णः तच्छ्रुत्वासार्भवत्सं आत्मानंचूर्णीचिकी-
र्षोः तस्यगलेववृधे ततःनिरुद्धमार्गिणः तस्यदेहांतर्गतोवायुः ब्रह्मरंध्रंनिर्भिद्यबहिर्निर्गतः तेनैवसर्वेषुइंद्रियेषुबहिर्गतेषुतान्
मृतान्स्वदृष्ट्याउत्थाप्यतदन्वितःमुकुंदःमुखात्बहिर्ययौ ततःतद्देहोत्थितंतेजः खेस्थितंसत्कृष्णनिर्गमंप्रतीक्ष्यतस्मिन्विवेश त
तःदेवाःपुष्पवृष्टिंचक्रुःअप्सरसःननृतुःगंधर्वाजगुःततःतेषांवाद्यगीतिकादीनांस्वनान्सत्यलोकेश्रुत्वा आगतःब्रह्माकृष्णस्यमहि
त्वंदृष्ट्वाविस्मयंआप हेराजन् तत्आजगरंचर्मशुष्कंसत् वृंदावनेव्रजौकसांक्रीडार्थंमहाबिलंआसीत् एतत्हरेःकौमारजंकर्मबा
लाःव्रजंएत्यपौगंडकेऊचुः हेनृपमनुजार्भमायिनःकृष्णस्यएतन्नचित्रम् यतःपापोपिअघासुरःयत्समानरूपतांआप यस्यमूर्तिप्र
तिकृतिःसकृत्मनसि आहितासती प्रह्लादादिभ्यः गतिंददौ सएवयस्यांतर्गतःतस्यमोक्षोजातःइदंकिंचित्रम् सूतउवाच
हेशौनकएवंकृष्णचरितंश्रुत्वाराजापुनःपप्रच्छ राजोवाच हेशुककौमारेकृतंकर्मबालाःपौगंडकेकथंज्ञात्वाऊचुः अ
त्रनःमहत्कौतूहलंवर्तते तत्ब्रूहि किंच वयंक्षत्रबंधवोपिधन्यतमाः यतःत्वत्तःकृष्णकथामृतंपिबामः सूतउवाच इत्थं
स्मपृष्टःसतुबादरायणिःतत्स्मारितानंतहृताखिलेंद्रियःकृच्छ्रात्पुनर्लब्धबहिर्दृशिःशनैःप्रत्याहतंभागवतोत्तमोत्तम ४४ इति
दशमेद्वादशः१२ श्रीशुकउ० साधुपृष्टंमहाभागत्वयाभागवतोत्तम यन्नूतनयसीशस्यशृण्वन्नपिकथांमुहुः१ किंच कृष्णकथाप्रति
क्षणंनव्यवत् भवति इति यत् सः सतांस्वभावएव तस्मात्हेनृपते इदंगुह्यमपिवदामि तथाअघमुखात् वत्सान् पालांश्चरक्षित्वानदीपुलि १२
नंतान् आनीयकृष्णःइदंआह हेबालाःइदंपुलिनंअतिरम्यंकोमलस्वच्छवालुकंअस्ति अतः अस्माभिः अत्रभोक्तव्यं यतःक्षुधि-

ओ·६· पंचमाब्दकनम्,ओ·१ षष्ठेब्दे·

ताः स्मः किंच एते वत्साः अपः पीत्वा तृणं चरंतु ततः तथेत्युक्त्वा बालाः वत्सान् हरिततृणदेशे संरुध्य शिक्यानि मुक्त्वा कृष्णेन सह बुभुजुः
तदा कृष्णस्य सर्वतः संमुखाः अर्भकाः बहुपंक्तिमंडलैः स्थिताः संतः विरेजुः कमलकर्णिकापरितः पत्राणीव तत्र केचित् पुष्पैः दलैः प
ल्लवैः फलैः केचित् शिग्भिः के० दृषद्भिः पात्राणि कृत्वा सर्वे स्व स्व भोज्यरुचिं मिथः प्रदर्श्य बुभुजुः तदा कृष्णः तन्मध्यस्थः सन् उदर
वस्त्रयोः मध्ये वेणुं दधत् वामकक्षे शृंगवेत्रे दधत् वामकरे दध्योदनग्रासं० तदुचितफलानि अंगुलीसंधिषु० एवं धृत्वा सखीन् न-
र्मभिः हासयन् स्वर्गस्थजने पश्यति सति यज्ञभुक् तेषु बुभुजे हे नृप एवं बालेषु भुंजानेषु वत्साः तृणलोभेन दूरं विविशुः ततः भी
तान् गोपान् कृष्णः आह हे बालाः भोजनात् मा विरमत वत्सान् अहं आनेष्ये एवमुक्त्वा कृष्णः अद्रिदर्यादिषु वत्सान् विचिन्वन् स-
पाणिकवलो ययौ तावत् ब्रह्मा तदा कृष्णस्य महित्वं द्रष्टुं तद्वत्सानितः बालांश्च अन्यत्र नीत्वा स्वयं अंतर्बभूव ततः कृष्णः वने वत्सान् अ-
दृष्ट्वा पुलिने बालांश्च अदृष्ट्वा सर्वत्र विचिकाय ततः वत्सान् वत्सपांश्च क्वापि न दृष्ट्वा सर्वं विधिकृतं ज्ञात्वा कृष्णः तन्मातॄणां कस्य च मु
दं कर्तुं उभयायितमात्मानं चक्रे तदाह यावद्वत्सपवत्सकाल्पकवपुर्यावत्करांघ्र्यादिकं यावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विभूषांब-
रम् यावच्छीलगुणाभिधाकृतिवयो यावद्विहारादिकं तावद्रूपः कृष्णः बभौ एवं सर्वात्मा हरिः व्रजं विवेश ततः तत्तद्वत्सान् पृथक् नीत्वा
तत्तद्गोष्ठे स्थाप्य तत्तद्गृहं स्वयं विवेश तदा गोप्यः वेणुरवं श्रुत्वा उत्थिताः सत्यः सुतान् मत्वा ब्रह्मैव दोर्भिः उत्थाप्य स्तनं अपाययन् ए
वं नित्यवत् माधवः स्वाचरितैः मातॄः प्रहर्षयन् सायं व्रजं प्राप ततः ताभिर्मातृभिः मज्जनलेपनादिभिः लालितः ततो गावः गोष्ठे ए
त्य स्व स्ववत्सान् लिहंत्यः सत्यः हुंकारं कृत्वा पयः अपाययन् हे नृप कृष्णे गोगोपीनां मातृभावः स्नेहर्द्धिं विना पुरावत् आसीत्
आस्वपि हरेः तोकता मायया विना पूर्ववदासीत् एवं स्वतोकेषु स्नेहवल्ली नित्यं वर्षपर्यंतं निःसीमवद्ववृधे एवं कृष्णः वत्स

ओ० ७ ब्रह्मणः ओ० ६ वत्सतसालरूपम्

पालमिषेणवर्षंवनगोष्ठयोः चिक्रीडे एकदासरामःकृष्णाःवर्षस्यपंचषट्निशासुन्यूनासुसत्स्ववनंविवेश ततःगोवर्धनशिखरेच
रंत्यःगावःब्रजसमीपेवत्सान् चरतोददृशुः ततःसःगोसमूहःरक्षकान् अतिक्रम्यदुर्गमार्गान् उल्लंघ्यद्विपात् उन्नमितास्यपुच्छः
हुंकृतैः ब्रजसमीपंअगात् ततोगाकःवत्सान् समेत्य अंगानिगिलंत्यइवपयःअपाययन् ततःगोपाःतद्रोधनायासादिनाजातम
न्युनादुर्गाध्वकृच्छ्रुतः एत्यवत्सैः सुतान् दृष्ट्वाक्रोधहीनाःसंतःदोर्भिःबालानालिंग्यमुदंप्रापुः ततःते तेगोपाःनिर्वृताःआसन्
अथरामः ब्रजस्यप्रेमर्धैः अतिशयंदृष्ट्वातद्धेतुमचिंतयत् तदाह अहोब्रजस्यप्रेमयथाकृष्णेआसीत् तथास्वतोकेषु अधु-
नावर्द्धतेकिमद्भुतमेतत् किंच इयंमायादेवानांदैत्यानांवा यतःममापि मोहयति अतःमद्भर्तुरेवेयम् एवंसंचिंत्य रामःवत्सा
न् बालांश्चसर्वंकृष्णरूपंज्ञानदृष्ट्या अपश्यत् ततःकृष्णंदृष्ट्वा आह हेकृष्ण एते नावत् वत्साःऋष्यंशाः पालास्तुदेवांशाः
इत्यहंवेद्मि अधुनातुसर्वंत्वमेव भासि तत्कथंवृत्तम् एवमुक्तेन कृष्णेन सर्ववृत्तम् तद्बलःअवैत् अथब्रह्मात्रुटिमात्रका-
लेनतत्रएत्यपुरावत् अब्दंसकलंक्रीडंतंहरिंदृष्ट्वाव्यतर्कयत् अहोएतेवत्साःपालाश्चमेमायातल्पेशयानाः नाद्यापिउत्थि
ताः अतःएते अत्रकुत्रत्याःएवंचिरंध्यात्वासत्याः केकतरेनेति ज्ञातुंनसमर्थःआसीत् एवंब्रह्माविष्णुंमोहयितुंप्रवृत्तोपि-
स्वमाययास्वयमेवमोहंप्राप तावत्सर्वेवत्साः तत्पालाश्चघनश्यामाः चतुर्भुजाःशंखादिपाणयःकिरीटिनःश्रीवत्सादिल-
क्षिताःपीतवाससः तुलसीवनमालादिभिः आपूर्णाःब्रह्मादिस्तंबपर्यंतैश्चराचरैः नृत्यगीताद्यनेकार्हैः पृथक्पृथगुपासि-
ताः तथाअणिमाद्यैःमहदादितत्त्वैश्चतथाकालस्वभावादिभिःएतैःसर्वैर्मूर्तिमद्भिः सेविताःतथासच्चिदानंदमूर्तयःसंतःस १३
र्वेव्यदृश्यंत एवंब्रह्मासर्वान्विष्णुमयान्दृष्ट्वाआश्चर्येणदृशःपरावर्त्यतूष्णींस्थिरोभूत् हेनृपएवंब्रह्मणिकिमिदमितिमुह्यति

सतिश्रीकृष्णः तर्ह्येवस्वमायांअपसारितवान् ततःब्रह्मामृतवदुत्थितःसन् नेत्राणिउन्मील्यसर्वतःपश्यन् पुरःस्थितंवृंदावनंदद
र्श तदेवाह यत्रवनेस्वभावदुर्वैराःसिंहमृगादयःमित्राणीवसहैवासन् तत्रब्रह्मापुरावत् वत्सान् सखीन् परितःशोधयंतंसपाणिक
वलंब्रह्मरूपंकृष्णंदृष्ट्वास्ववाहात् भुविउत्तीर्यदंडवत् तंनत्वाचतुर्मुकुटाग्रैः अंघ्रियुगंस्पृष्ट्वानेत्रोदैः अभ्यषिंचत् ततःसउत्थायो-
त्थायपूर्वदृष्टंमहिमत्वंस्मृत्वास्मृत्वाचिरंकृष्णपादयोःपतन्नास्तेस्म शनैरथोत्थायविमृज्यलोचनेमुकुंदमुद्वीक्ष्यविनम्रकंधरःकृतां
जलिःप्रश्रयवान्समाहितःसवेपथुर्गद्गदयैलतेलया ६४ इतिदशमेत्रयोदशः १३ ब्रह्मोवाच हेस्तुत्यतुभ्यंअभ्रवपुषेत
डिदंबरायगुंजावतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय वन्यस्रजेकवलवेत्रविषाणवेणुलक्ष्मश्रियेमृदुपदेपशुपांगजायनौमि भोदेवअस्या
पिसुलभतयाप्रकाशितवपुषःमहित्वंज्ञातुंअहंअन्योवाकोपिनसमर्थः किंच हेईशज्ञानेप्रयासंहित्वात्वत्कथांसत्कृत्ययेजीवंति
तैस्त्वंजितोसि किंच हेविभो येभक्तिंहित्वाज्ञानप्राप्तयेयतंतेतेषांक्लेशएवशिष्यते यथातुषावघातिनां किंच हेभूमन् पुराबहवो
पियोगिनः योगैर्ज्ञानंअप्राप्यपश्चाद्भक्त्यैवआत्मानंज्ञात्वासुखेनतेगतिंप्रपेदिरे हेविभो अगुणस्यतेमहिमाप्रत्याहृतेंद्रियैः
क्वचित् बोद्धुंअर्हति सगुणस्यतेगुणान् विमातुंकेसमर्थाः नकेपि तस्मात् तेकृपाकदाभविष्यतीतिमन्यमानः स्वार्जितकर्मफ
लंअनासक्तःसन् भुंजानएवतपआदिना अक्लिश्यन् यःजीवेतसः मुक्तौदायभाक् भवति एवंस्तुत्वा अपराधंनिवेदयति हेईश
मेदौर्जन्यंपश्य यतःअहंसर्वमोहकेत्वयिस्वमायांप्रसार्यतवैश्वर्यंद्रष्टुंऐच्छम् अहोत्वयिएवंकर्तुंअहंकियान् यथाअग्नेरुद्भूताः
ज्वालाःअग्नौनकिंचित् अतःहेअच्युतपृथगीशमानिनःमेअपराधंक्षमस्व किंच हेईशप्रकृत्यादिपृथिव्यंतैःसवेष्टितांडघटे-
स्वमानेन अहंसप्तवितस्तिकायः क्वईदृग्विधानेकब्रह्मांडपरमाणुपरिभ्रमणार्थंगवाक्षाइवरोमरंध्राणियस्यतस्यतेमहिमत्वंक्व अतः

त्वयाऽनुकंप्योऽहम् अपिच हेईशगर्भगतस्यशिशोः पादयोः उत्क्षेपणंमातुः अपराधायस्यात् किम् अतः सर्वस्यकुक्षिगतत्वेन ममापितथा
त्वात् मातृवत् अपराधः सोढव्यः किंच प्रलयेनारायणोदरनाभिनालात् निर्गतोऽजः इतिवाक् तावत् नमृषा तथापि हेईशत्वत्तः अहं
नोत्पन्नोऽस्मि किंतु उत्पन्न एव ननुनारायणपुत्रएवत्वम् ममकिंप्राप्तं तत्राहनारायणः जलाश्रयः सर्वलोकसाक्षीत्वमेवाऽसि ननुअपरि-
च्छिन्नमूर्तेः कथंजलाश्रयत्वंतत्राह तदपिसत्यंन यतः तत् वपुः जलस्थमित्येवंयद्दिसत्यंस्यात् नहितदैवंमयाकिमितिनदृष्टम् ततः तपः
करणानंतरंहृदिदृष्टं अतोमायैव अतः ते जलेन परिच्छेदः सत्योन किंच अत्रैवावतारे त्वयाबहिः स्फुटस्यप्रपंचस्यमायात्वंजनन्याः
जठरांतः जगत् प्रदर्शनेनप्रकटीकृतम् किंच तेकुक्षौइदंसर्वं माययैव भाति किंच ममापित्वया अद्यमायात्वंदर्शितं तदाह आदौ एकः अ
सि ततः सुहृद्वत्साः यावंतः तावंतश्चतुर्भुजाः असि अंतेत्वंएकएव अवशिष्टोसि किंच तव स्वरूपं अजानतां प्रकृतिस्थः त्वंस्वातंत्र्येणमा
यांवितत्यभासि कथंजगत्सृष्ट्यादिषु अस्मदादिवत् तथासुरादिषुतेजन्म असतांनिग्रहायसदनुग्रहायच वर्तते एवंभूतस्यतेविभूतीः
कोवेत्ति अतः तवयोगमायावैभवंअचिंत्यम् तस्मात् इदंअसत् जगत्सत्येत्वयिउद्भवत् नश्यत् सत् सदिव भाति सत्यस्तुत्वमेवेत्याह ए
कः त्वंसत्यः स्वयंज्योतिः पुराणः पुरुषः असि एवंभूतंत्वां येगुर्वनुग्रहलब्धज्ञानचक्षुषापश्यंति तेएव भवांबुधिंतरंति तदाह येषांआत्म
तयाआत्मानंअजानतांइदंसर्वं अज्ञानेनैवजातम् तत् ज्ञानेनलीयते रज्ज्वांसर्पाध्यासापवादवत् किंच एतौ बंधमोक्षौ क्तज्ञभावात् अ
न्यौनस्तः एवंविचार्यमाणेनात्मनिबंधमोक्षौ यथारवौरात्र्यहनी किंच आत्मनि देहादिं अध्यस्य देहादौ आत्मानं अध्यस्य अत्रनष्टः आत्मा
बहिर्मृग्यः इतिविचित्रम् नहिगृहेनष्टंवनेमृग्यते अतः विवेकिनः त्वांदेहमध्येएव अतत्त्यजंतः संतः मृगयंति एवंच आत्मतयैवज्ञानान्मुक्ति १४
रितिभावः अथापिहेदेवतवपादांबुजप्रसादलेशेन अनुग्रहीतएवपुमान् तेतत्त्वंजानाति नान्यः तस्मात् हेनाथ अत्रब्रह्मजन्मनितिर-

ओ॰४ कमलनालमार्गेण अंतः प्रविश्यसंवत्सरशतंविनिन्वतामया॰

श्चां मध्ये यज्जन्म तस्मिन् वा मे नतत् भूरि भाग्यं अस्तु येन भाग्येन अहं त्वद्भक्तानां मध्ये कश्चित् भूत्वा त्वत्पादपल्लवं सेवेय इति किंच
हे कृष्ण व्रजे गावो गोप्यश्च धन्याः यतः यासां स्तन्यं वत्सादिरूपेण त्वया पीतं यस्य तृप्तये अद्यापि अध्वराः नालम् किंच अहो भाग्यम-
हो भाग्यं नंदगोपव्रजौकसाम् यन्मित्रं परमानंदं पूर्णं ब्रह्म सनातनम् किंच एषां भाग्यमहिमा तावत् आस्तां वयमपि इंद्रियाधिष्ठाता
रो देवा भूरिभागाः यतः एतद्रूपं इंद्रियपानपात्रैः मुहुः पिबामः इति किंच हे नाथ अत्र लोके तत्राऽपि वने तत्रापि व्रजे यत् जन्म व्रजवासि
नां कतमांघ्रिरजोभिषेकमत् तदेव भूरि भाग्यं येषां मुकुंद एव जीवनं किंच येषां व्रजवासिनां भक्त्या भवान् ऋणी वास्ते ननु दातुं अ
समर्थोऽहं स्वरूपं दत्वा अनृणी स्यां तत्राह स द्वेषात् पूतना सकुलापि त्वां प्राप्ता अतस्त्वं ऋणी वासि हे कृष्ण यावत् त्वद्भक्ताः न जाताः ता
वद्रागादयः चोराः भवंति तथा गृहं कारागृहं तावत् अंघ्रिनिगडः मोहः किंच त्वां जानंत एव जानंतु किं बहूक्त्या मम मनसः स्तु न वै भ
वं नगोचरम् हे कृष्ण मां अनुज्ञां देहि त्वं सर्वं वेत्सि त्वं जगतां नाथोसि अतः इदं मे शरीरं ते अर्पितम् हे कृष्ण वृष्णिकुलपद्मस्य जोष
दायिन् ते नमः अस्तु श्रीशुक उवाच ब्रह्मा कृष्णं एवं स्तुत्वा त्रिः परिक्रम्य नत्वा च स्वधाम ययौ ततः ब्रह्माणं अनुज्ञाप्य वत्सान्
पालांश्च पुलिनं आनिन्ये हे नृप एवं कृष्णं विना एकाब्दे गते सति ते क्षणार्थं मेनिरे यतः ईशमायाहताः ततस्ते ऊचुः हे कृष्ण ते स्वाग
तं त्वद्विना एकोपि कवलः न भुक्तः अतः साधु भुज्यताम् ततः कृष्णः तैः सह भुक्त्वा आजगरं चर्म दर्शयन् बर्हप्रसून धातुविचित्रांगः वे
णुरवाढ्यः सन् व्रजं प्राप्तः ततो बालाः एवं ऊचुः अद्य अनेन महाव्यालो हतः नः रक्षा च कृता राजोवाच हे ब्रह्मन् परोद्भवे कृ-
ष्णे एवं प्रेम व्रजवासिनां कथं जातं इदं कथ्यताम् श्रीशुक उवाच हे नृप सर्वभूतानां आत्मा अतिप्रियः तत्प्रियत्वात् अन्ये
पत्यादयः प्रियाः तस्मात् स्वात्मनि यथा सर्वेषां प्रीतिः तथा ममतालंबि पुत्रादिषु न किंच देहात्मवादिनां पुंसां यथा देहः प्रियतमः

ननथानदनुगाः किंच देहोऽपिममताभाक्चेत् तर्हिनात्मवत्प्रियोऽयम् यतःजीर्यमाणेदेहेपिजीविताशाबलीयसी तस्मात् अ
त्मासर्वेषांप्रियतमः तदर्थमेव सर्वंप्रियं हेनृप अतः सर्वात्मानं कृष्णं अवेहि अतःतत्रसर्वेषांप्रीतिर्जाता किंच इदंकृष्णरूपंनतद्वि
नान्यदस्ति हेनृप येकृष्णपादपल्लव पूर्वंश्रिताः तेषांभवाब्धिःवत्सपदतुल्योभवति एवंत्वयायत्पृष्टंतत्सर्वंकथितम् किंच इदंमुरा
रेःचरितंयःशृणोति उच्चारयतिसः सर्वार्थान् आप्नोति एवंविहारैः कौमारैः कौमारंजहतुर्व्रजे निलायनैः सेतुबंधैर्मर्कटोत्प्लुवनादि
भिः ६१ इतिदशमेचतुर्दशः १४ श्रीशुकउवाच ततः कृष्णरामौ पौगंडवयःश्रितौ पशुपालसंमतौ सखिभिःगाश्चारयंतौसं
तौवृंदावनंस्वपदैः अतीवपुण्यंचक्रुः ततश्चमाधवः बलरामादिभिर्वृतः वेणुंउदीरयन् पशव्यंवनंविवेश किंच तत् वनंमंजुघोषालि-
मृगद्विजाकुलंशतपत्रगंधिना वातेनजुष्टं दृष्ट्वातत्ररंतुं कृष्णः मनोदधे ततःसः रक्तपल्लवश्रिया फलादिभारेणस्वपादयोःस्पृशच्छिख
न् वृक्षान् दृष्ट्वाहसन्निव कृष्णःरामं आह श्रीभगवानुवाच हेराम अमीवृक्षाः सुमनःफलार्हणं आदायशिखाभिः तेपदांबु
जंस्वतमोनाशायनमंतितान्पश्य किंच एते भ्रमराः ते यशःगायंति अतःइमेप्रायोमुनिगणाः वनेगूढमपित्वांनत्यजंति किंच हेराम
एतेमयूराः नृत्यंति तथाएताः हरिण्यः गोप्यइव दृष्ट्याप्रियंकुर्वंति तथाकोकिलाः गृहंप्राप्तायतेसूक्तैःसत्कुर्वंति अतः एते वनस्था
अपिधन्याः किंच हेराम इयंभूः तृणवीरुधश्चतेपादस्पर्शात् धन्याः द्रुमलताः तेनखस्पर्शात्धन्याः नद्यद्रिखगमृगाः ते कृपावलो
कैः० गोप्यः ते भुजांतरेण० एवंवृंदावनंदृष्ट्वाप्रीतः अद्रेः समीपसरित्तटेषु पशून् चारयन् रेमे क्वचित् अलिषुगायत्सु स्वयंगायति
क्वचित् कलहंसकूजितं अनुकरोति क्वचित् मयूरं अभिनृत्यति क्वचित् वाचादूरस्थपशून् आह्वयति क्वचित् चकोरक्रौं
चादीन् अनुकृत्यरौति क्वचित् व्याघ्रसिंहाभ्यांभीतवद्वर्तते क्वचित् क्रीडाश्रांतं रामं पादसंवाहनादिभिःविश्रमयति क्वचित्

ओ॰ १० कौमारंपंचमाब्दांतं पौगंडंदशमावधि कैशोरमापंचदशाद्यौवनंतुततःपरं॰ ओ॰ ९ पशूनांहितं॰ ओ॰ ३ वक्षसा, ओ॰ १ सखेषुपालयमानेषुपलायति॰

नृत्यतः गायतः गोपान् रामकृष्णौ शशंसतुः कः कृष्णः पल्लवतल्पेषु गोपोत्संगोपबर्हणः सन् वृक्षमूले शेते केचित्तस्य पादसंवाहनं चक्रुः अ
परे व्यजनैः अवीजयन् अन्येतु तदनुरूपाणि गायंति एवं कृष्णः ग्राम्यैः समंचरितैः गोपपुत्रत्वं विडंबयन् रेमे ततः श्रीदामा गोपालः तथा
सुबलादयः इदं प्रेम्णा अब्रुवन् हे रामकृष्णा इतः समीपे तालालिव्याप्तं महद्वनं अस्ति तत्र बहु फलानि संति तथापि धेनुकेन रुद्धानि सतु
खररूपधृक् ज्ञातिभिः सह आस्ते तस्मात् तद्वनं नृपशुपक्ष्यादिभिर्हीनमस्ति तत्रतु अभुक्तपूर्वाणि फलानि संति तद्गंधोयं वाति पश्य
किंच तानि नः प्रयच्छ अस्माकं वांछास्ति यदि रोचते तर्हि गम्यताम् एवं तद्वचः श्रुत्वा तौ सखिप्रियार्थं गोपैः सह तत्र जग्मतुः ततो बलः
तत् वनं प्रविश्य बाहुभ्यां तालान् कंपयन् फलानि पातयामास ततः फलपातनादं दैत्यः श्रुत्वा भूतलं कंपयन् अधावत् ततः बलं एत्य प्र-
त्यक्पादाभ्यां वक्षसि निहत्य शब्दं कृत्वा परितः अधावत् पुनः प्राप्य प्रतिमुखः स्थितः सन् अपरपादौ बलाय प्राक्षिपत् तावद्बलः तं
पादयोः करेण धृत्वा भ्रामयित्वा च मृतं तं तालाग्रे चिक्षेप तेन हतः तालः पार्श्वस्थं वृक्षं कंपयन् भग्नः सः अन्यं सः अपरं एवं सर्वे तालाः
अकंपंत एतत् अनंते न हि चित्रम् ततः धेनुकस्य सर्वे ज्ञातयः रामकृष्णौ अभ्यद्रवन् तान् तान् आपततः रामः कृष्णश्च पश्चाच्चरणेषु धृ
त्वा तालाग्रे प्राहिणोत् फलप्रकरसंकीर्णा दैत्यदेहैर्गतासुभिः रराज भूः स तालाग्रैर्घनैरिव नभस्तलम् ३८ एवं तयोः कर्म दृष्ट्वा देवाद
यः पुष्पवर्षाणि मुमुचुः वाद्यानि चक्रुः तुष्टुवुः ततः तत्र नराः तत्फलानि आदन् पशवश्च तृणं चेरुः ततः कृष्णः रामगोपैः सह व्रजं प्रासः तं
वेणुं क्वणंतं गोरजोव्याप्तकेशेषु बद्धबर्हपुष्पं रुचिरेक्षणहासयुतं दृष्ट्वा गोप्यः संमुखं प्राप्ताः ततः कृष्णमुखगतं मधु अक्षिभृंगैः पीत्वा दि
नविरहजं तापं जहुः ततः कृष्णः तासां सत्कृतिं कृत्वा व्रजं विवेश अथ यशोदा रोहिण्यौ तयोः आशिषः व्यधत्ताम् ततस्तौ मज्जनादि
भिः गतश्रमौ नीवीं वसित्वा मात्रा आनीतं स्वाद्वन्नं प्राश्य शय्यां सुषुपतुः अथ कचित् कृष्णः रामं विना गोपैः सह कालिंदीं गतः अ

ओ॰ २. पल्लवादिनिर्मितैः

थगोपाः निदाघातपपीडिताः तृषार्ताः संतः विषदुष्टंतज्जलंपपुः ततस्तेतत्रव्यसवः निपेतुः तान् योगेश्वरः हरिः दृष्ट्वा अमृतस्रा
विदृष्ट्याजीवयामास ततस्तेजलांतिकात् उत्थायमिथः वीक्ष्यविस्मिता आसन् अन्वमंसत तद्राजन् गोविंदानुग्रहेक्षितम् पीत्वावि-
षंपरेतस्यपुनरुत्थानमात्मनः ५२ इतिदशमेपंचदशः १५ श्रीशुकउवाच विलोक्यदूषितांकृष्णांकृष्णाः कृष्णाहिनाविभुः त
स्याविशुद्धिमन्विच्छन्सर्पंतमुदवासयत् १ राजोवाच हेविप्रभगवान् अगाधेजले बहुयुगावासंसर्पकथंन्यगृण्हात् किंच सः
अजलचरोपितत्रकथमासीत् तत्कथ्यताम् किंच हेद्विजकृष्णस्यचरितामृतंजुषन् कस्तृप्येत श्रीशुकउवा॰ हेनृपकालिंद्यांका
लियस्यन्हृदः विषाग्निनाश्रप्यमाणपयाः आसीत् यदुपरिगाः खगाः पतंति किंच यस्यतीरगाः स्थिरजंगमजीवाः अंबुकणयुक्तविषो
दोर्मिवायुनास्पृष्टाः म्रियंतेसः न्हृदः आसीत् ततः कृष्णः तत्रसर्पंतेनदुष्टांनदींच दृष्ट्वाकदंबं आरुह्य आस्फोट्यविषोदे पपात तदासन्हृदः
धनुः शतंपरितः प्रसृतः अनंतबलस्यनैतच्चित्रं एवंनिपत्यविहरतः कृष्णस्य भुजदंडाहतोदकघोषंश्रुत्वा सर्पः स्वगृहपराभवंदृष्ट्वाप्रधः
ततः कृष्णंनिर्भयंक्रीडंतंदृष्ट्वामर्मसुसंदश्यदेहेन तंअवेष्टयत् तत् दृष्ट्वागोपाः आर्ताः संतः तीरेनिपेतुः किंच गवादयः कृष्णेन्यस्तेक्षणाः
रुदंतइवतस्थिरे अथव्रजेत्रिविधोत्पाताः पेतुः तान् दृष्ट्वानंदादिगोपाः रामंविनागाश्चारयितुंगतंकृष्णंज्ञात्वातैर्दुर्निमित्तैः पुत्रनिध
नंमत्वातत्प्राणाः तथाआबालवृद्धवनिताः सर्वेगोकुलात् निर्जग्मुः एवंभीतान् तान् दृष्ट्वा बलः प्रहस्यतत्प्रभावज्ञः किंचिन्नोवाच
ततः ते कृष्णं अन्वेषमाणाः भगवत्पदैः सूचितमार्गेण यमुनातीरंजग्मुः तदानेगोपाः कृष्णस्यध्वजयवादिभिः युतानि पदानि
वीक्ष्यत्वरयाययुः ततः न्हृदे सर्पदेहव्याप्तंकृष्णंदृष्ट्वा कश्मलं प्रापुः तदागोप्य श्च कृष्णेअनुरक्तमनसः सत्यः कृष्णरहितंत्रैलो १६
क्यंशून्यंददृशुः किंच तदागोपिकाः कृष्णमनुप्रविष्टां यशोदांसमुद्धृत्य कृष्णमुखे अर्पितदृशः सत्यः मृततुल्या आसन् तथा

ओ॰ ३ यमुनां ओ॰ ४ निःसारितवान्॰

कृष्णप्राणान्निर्विशतो नंदादीन् दृष्ट्वारामःप्रत्यषेधत् एवं अनन्यगतिआत्महेतोः दुःखितं गोकुलं दृष्ट्वा कृष्णः तद्बंधात् उदतिष्ठत् ततः
हरेः प्रथ्यमानदेहेनव्यथितदेहः सर्पः तंत्यक्त्वा क्रुद्धः सन् फणान् उन्नमय्य तं ईक्षमाणः तस्थौ ततोहरिः तं द्विशिखजिह्वया सृक्किणी
लिहंतं दृष्ट्वा क्रीडन् सन् तं परितो बभ्राम एवं भ्रमणेन हतबलं उन्नतांसं तं आनम्य तच्छिरस्सु ननर्त तदा कृष्णं नर्तुमुद्यतं दृष्ट्वा गंध
र्वसिद्धादयः मृदंगपणवादिभिः सह प्राप्ताः ततः तस्य शतैकशीर्ष्णः यद्यत् शिरः ननमते तत्तत् कृष्णः अंघ्रिपातैः ममर्द ततः सः आस्यतः
रक्तं वमन् मूर्च्छां आप एवं कृतेपि पुनः तच्छिरः यद्यत् ननमते तत्तत् पुनः नृत्यन् सन् दमयामास तदा गंधर्वादिभिः पुष्पैः पूजितः आसी
त् हे नृप तस्य चित्रतांडवेन रुग्णफणच्छत्रः सः मुखैः रक्तं वमन् आदिपुरुषं स्मृत्वा तं मनसा शरणं जगाम एवं गर्भजगतः कृष्णस्य भा
रेण व्यासंपतिं दृष्ट्वा तत्पत्न्यः आर्ताः श्लथद्वसनाद्याः उरस्कृतार्भाः कृतांजलिपुटाः भर्तुर्मोक्षार्थं भुवि देहं स्थाप्य कृष्णं प्रणेमुः
नागपत्न्य ऊचुः हे कृष्ण अस्मिन् कृतापराधे त्वया कृतो दंडः न्याय्यः यतः ते अवतारः खलनिग्रहार्थं हे कृष्ण यतः अस्य सर्पत्वं
दृश्यते अतस्तन्मूलपापापहः दंडोयं त्वया अस्मदनुग्रहार्थमेव कृतः किंच हे कृष्ण अनेन पूर्वं किं तप आदि कृतं यतः तवांघ्रिरेणुस्प
र्शाधिकारो जातः अयं कस्यानुभाव इति न विद्महे किंच येत्वत्पादरजः प्रपन्नाः ते पारमेष्ठ्यादि तथा मोक्षमपि नेच्छंति एवं भूतं त्व
त्पादरजः प्रति एषः अप्रयत्नत एव प्राप अहो भाग्यमिति अतः तुभ्यं भूतावासाय ब्रह्मणे अगुणाय कालाय विश्वहेतवे सर्वकारक
रूपाय अनंताय शास्त्रयोनये सात्वतांपतये अव्याकृतविहाराय तुभ्यं नमः किंच सर्वाध्यक्षाय अस्य जगतः हेतवे तुभ्यं नमः ए
वं प्रसाद्य प्रार्थयंते हे हरे त्वं अस्य जन्मादीन् गुणैः स्वयं अनीहः सन् अकरोः एवं अमोघविहारः त्वं क्रीडसि एवं भूतस्य ते अ
मूः त्रिलोक्यां शांता अशांताः तनवः अधुना ते शांताः प्रियाः संति यतः सद्रक्षणार्थं अवतीर्णोसि हे भगवन् अयं प्राणांस्त्य

जति अतः नः पतिः प्राणोदीयताम् तथा एतत्तत् कृतोपराधः त्वया सोढव्यः किंच ते दासीनां नः यदनुष्ठेयं तद्विधेहि यत् श्रद्धया अनु
तिष्ठन् पुमान् सर्वभयात् मुच्यते श्रीशुकउवाच एवं नागपत्नीभिः स्तुतः कृष्णः मूर्च्छितं तं विससर्ज ततः सर्पः स्वस्थो
भूत्वा कृतांजलिः सन् हरिं आह हे कृष्ण वयं उत्पत्त्या सह खलाः दीर्घमन्यवः स्म किंच हे धातः त्वया सृष्टं विश्वं नानास्वभावादि
मदस्ति तत्र वयं उरुमन्यवः अतः त्वन्मायां कथं त्यजामः यतः तत्त्यागे त्वं कारणमसि अतः अनुग्रहं निग्रहं वा मन्यसे तद्विधेहि नः
श्रीशुकउवाच एवं तद्वचः श्रुत्वा कृष्णः आह हे सर्प त्वया अत्र न स्थेयं समुद्रं स्वज्ञातिभिः सहयाहि इयं नदी गोनृभिर्भु
ज्यताम् किंच ते मच्छासनं जातं तत् यः स्मरेत् तथा संध्ययोः कीर्तयेत् सः युष्मद्भयं नाप्नुयात् किंच यः अत्र स्नात्वा देवादीन् तर्प
येत् तथा उपोष्य मां अर्चेत् सः पापैः मुच्यते त्वं तु ह्रदं हित्वा रमणकद्वीपं गच्छ मत्पादचिन्हितं त्वां गरुडः नाद्यात् ऋषिरु
वाच एवं कृष्णेनोक्तः नागः तस्मिन् यच्च कृष्णं दिव्यांबरादिभिः दिव्यगंधादिभिः पद्ममालया च पूजयामासुः एवं पूज्य जग
न्नाथं प्रसाद्य परिक्रम्य नमस्कृत्य तदाज्ञया सकलत्रसुहृत्सुतो द्वीपमध्ये जगाम ह तदैव सामृतजला यमुना निर्विषाऽभवत्
६७ इति दशमे षोडशः १६ राजोवाच नागालयं रमणकं कस्मात्तत्याज कालियः कृतं किं वा सुपर्णस्य तेनैकेनास
मंजसम् १ श्रीशुकउवाच हे नृप भक्ष्यैः सर्पाधीनैर्जनैः वृक्षमूले प्रतिमासं नागानां बलिः उपकल्पितः तेन च नागाः पर्वणि
पर्वणि जनैर्दत्तं स्वं स्वं भागं सुपर्णाय स्वरक्षार्थं प्रयच्छंति तत्र कालियः गरुडं तुच्छी कृत्य तद्बलिं स्वयं बुभुजे तच्छ्रुत्वा क्रुद्धः ग
रुत्मान् तं जिघांसुः प्राप्तः तं प्राप्तं दृष्ट्वा कालियः विषायुधः सन् दद्भिः सुपर्णं व्यदशत् तावत् गरुडः क्रुद्धः सन् वामपक्षेण तं जघा १७
न तत्पक्षताडितः सर्पः विह्वलः सन् तेनागम्यं यमुना ह्रदं विवेश तत्र एकदा गरुडः भक्ष्यं जलचरं सौभरिणा वारितोपि प्रसह्य
ओ·१ कालियेन· ओ·६ प्रदक्षिणीकृत्य·

अहरत् ततः सक्रुषिः मीनपतौ हते दुःखितान् मीनान् दृष्ट्वा आह अत्र यदि गरुडः प्राप्य मत्स्यान् खादति तर्हि सद्यः प्राणैर्वियुज्येत एतत् सत्यं ब्रवीमि हे नृप तं कालियः परं वेद नान्यः अतः तत्र गतः ततः स तस्मात् कृष्णेन विवासितः ततः ह्रदात् निर्गतं कृष्णं दिव्यस्त्रगंधवाससं स्वर्णालंकृतं दृष्ट्वा उत्थाय गोपाः आनंदपूर्णमनसः संतः कृष्णं अभिरेभिरे ततः यशोदारोहिणीनंदः गोप्यो गोपाश्च लब्धमनोरथा आसन् रामश्च तं आलिंग्य जहास वृक्षाः गवादयश्च मुदं लेभिरे ततो विप्राः सस्त्रीकाः नंदं एत्य ऊचुः हे नंद ते सुतः सर्पग्रस्तोपि मुक्तः एतत् दिष्ट्या अतः विप्रेभ्यः दानं देहि ततो नंदः प्रीतः सन् सुवर्णं गाश्च ददौ तदा यशोदापि कृष्णं परिष्वज्य अंकमारोप्य अश्रुकलां मुमोच हे नृप सर्वे व्रजौकसः गावश्च तां रात्रिं क्षुत्तृड्व्याप्ताः संतः यमुनातीरे ऊषुः तदा शुचिवनोत्पन्नः अग्निः सुप्तं व्रजजनं निशीथे सर्वतो व्याप्य तं दग्धुं उपचक्रमे ततस्ते दह्यमानाः जनाः मायामनुजं कृष्णं शरणं प्राप्य आहुः कृष्ण कृष्ण महाभाग हे राम अमितविक्रम एष घोरतमो वन्हिस्तावकान् ग्रसते हि नः अतः अस्मात् कालाग्नेः नः पाहि त्वच्चरणं त्यक्तुं वयं न शक्नुमः इत्थं स्वजनवैक्लव्यं निरीक्ष्य जगदीश्वरः तमग्निमपिबत्तीव्रमनंतोनंतशक्तिधृक् २५ इति दशमे सप्तदशः

१७ श्रीशुक उवाच अथ कृष्णः परिवृतो ज्ञातिभिर्मुदितात्मभिः अनुगीयमानोन्यविशद्व्रजं गोकुलमंडितम् १ एवं व्रजे गोपालनच्छद्मया मायया तयोः क्रीडतोः सतोः जीवानां नातिप्रियः ग्रीष्म ऋतुः अभवत् सः वृंदावनगुणैः वसंत इव लक्षितः यत्र सरामः कृष्णः आस्ते तस्य वसंतसाम्यमाह यत्र ग्रीष्मे निर्झरनादेन गतझिल्लीस्वनं वृंदावनं भवति किंच तेषां अंबुकणैः येस्निग्धद्रुमाः तैर्मंडितमिति यत्र वने मंदसुगंधशीतवायुना वनस्थानां निदाघवन्ह्यर्कभवः तापः न विद्यते किंच यत्र सूर्यकराः विषवदुल्बणाः भुवः रसं न गृण्हते एवं कुसुमितं गायन् मयूरभ्रमरं कूजत्कोकिलसारसं वनं दृष्ट्वा क्रीडेच्छुः सबलः गोपालगो-

ओ॰ ३ निर्झराणाम्॰

धनैर्युतः कृष्णः वेणुं वादयन् तत् विवेश ततः प्रवालबर्हस्तबकस्रग्धातुकृतभूषणाः रामकृष्णादयो गोपाः ननृतुः युयुधुर्जगुः एवं कृष्ण
स्य नृत्यतः केचित् जगुः केचित् वेणुपाणितलशृंगैः अवादयन् अपरे प्रशशंसुः एवं गोपजातिच्छन्नाः देवाः गोपालरूपिणः तौ ईडिरे ततः
तौ काकपक्षधरौ संतौ भ्रामणलंघनास्फोटनाकर्षणैः बाहुयुद्धेन चिक्रीडतुः क्वचित् अन्येषु नृत्यत्सु स्वयं गायकवादकौ भूत्वा साधि
ति शशंसतुः क्व॰ रामकृष्णौ बिल्वैः कुंभैः आमलकमुष्टिभिः अस्पृश्यनेत्रबंधादिना चिक्रीडतुः क्व॰ मृगखगचेष्टया क्व॰ दर्दुरप्लुति
भिः क्व॰ दोलालंबनेन क्व॰ नृपलीलया एवं तौ क्रीडाभिः वनेनद्यद्र्यादिषु काननेषु सरस्सु चचेरतुः एवं गोपैः सह तद्वने तयोः पशून् चा
रयतोः सतोः तावत् गोपरूपी प्रलंबासुरः प्राप्तः तं विद्वानपि तद्वधोपायं विचिंतयन् तेन सख्यं अन्वमोदत ततः कृष्णः गोपान् आहूय आह
हे गोपाः द्वंद्वीभूय वयं आद्यनुरूपं विहरिष्यामः तत्र गोपाः रामकृष्णौ नायकौ चक्रुः तत्र केचित् कृष्णपक्षीयाः अन्ये रामपक्षीयाः
आसन् ततः वाह्यवाहकलक्षणाः क्रीडाश्चक्रुः यत्र क्रीडायां जेतारः आरोहंति पराजिताः वहंति एवं वहंतो वाह्यमानाः गोपाः गो
धनं चारयंतः संतः भांडीरकं नाम वटं जग्मुः यदा रामपक्षीयाः श्रीदामवृषभादयः क्रीडायां जयिनः जाताः अतः कृष्णपुरोगमाः
तानूहुः तत्र श्रीकृष्णः श्रीदामानं उवाह वृषभं भद्रसेनः प्रलंबः रामं उवाह ततः स दैत्यः असह्यं कृष्णं मत्वा रामं वहन् मर्यादातः
परं दूरं प्रागात् ततः पर्वतवत् गुरुतरं रामं वहन् दैत्यः स्वं वपुः आस्थितः सुवर्णालंकृतः बभौ मेघवत् ततः अंबरे चरन् तद्वपुः प्र
दीप्तदृक् भ्रुकुटितटोग्रदंष्ट्रकं ज्वलत् शिरस्कं दृष्ट्वा रामः ईषदत्रसत् अथ प्राप्तस्मृतिः निर्भयः रामः आत्मानं हरंतं दैत्यं रुषा दृ-
ढमुष्टिना शिरसि अहनत् ततः सः सपदि भग्नमस्तकः मुखात् रक्तं वमन् महारवं कृत्वा व्यसुः अपतत् वज्रहतः गिरिरिव १८
एवं रामेण निहतं प्रलंबं दृष्ट्वा गोपाः साध्वित्युक्त्वा विस्मिताः आसन् ततः आशिषः गृणंतः प्रेत्यागतमिवालिंग्य प्रेमविह्वलचे

तसोबभूवुः पापेप्रलंबेनिहतेदेवाःपरमनिर्वृताः अभ्यवर्षन्बलंमाल्यैःशशंसुःसाधुसाध्विति ३२ इतिदशमेअष्टादशः १८

श्रीशुकउवाच क्रीडासक्तेषुगोपेषुतद्गावोदूरचारिणीः स्वैरंचरंत्योविविशुस्तृणलोभेनगव्हरम् १ अजागावोमहिष्यश्चव-
नाद्वनंविशंत्यः दावतर्षिताःसत्यःइषीकाटवींविविशुः ततःकृष्णारामादयोगोपाः पशून् अदृष्ट्वातद्गतिंविचिन्वंतोऽपिनविदुः त-
तः तासांखुरैः दद्भिश्चच्छिन्नतृणैः गोष्पदैश्चअंकितभूप्रदेशैश्चगवांमार्गंअन्वगमन् ततःतेगोपाः मुंजाटव्यांक्रंदमानंस्वगो-
धनंप्राप्यतृषिताःसंतः सन्न्यवर्तयन् तदाकृष्णेनगिराआहूताःस्वनामध्वनिंश्रुत्वाप्रतिनेदुः तावत् ततः समंतात्दूनंधूमकेतुः
उल्मुकैःस्थिरजंगमान् लेलिहानःप्रादुरभूत् तंदावाग्निंदृष्ट्वागोपाःगावश्चसबलंकृष्णंऊचुः हेकृष्णहेकृष्णहेरामनःअग्नि
नादह्यमान् त्रातुंअर्हथः हेकृष्णत्वद्बांधवाः अवसीदितुंनार्हंति वयंहित्वन्नाथाःस्म श्रीशुकउवाच हेनृपश्रीकृष्णः बं-
धूनांदीनंवचःश्रुत्वाआह हेगोपाःमाभैष्टनेत्राणिनिमीलयत तथेत्युक्तामीलिताक्षेषुतेष्वग्निंपीत्वातान्कृच्छ्रात्व्यमोचयत्
ततश्चतेगोपाअक्षिणीउन्मील्यभांडीरंप्रापिताःसंतःहरेः कर्मनिशम्यविस्मिताःआसन् ततःएवंकृष्णस्ययोगवीर्यंदावाग्नेःआत्म
नःक्षेमंचदृष्ट्वातेगोपाःकृष्णंदेवंमेनिरे ततःसायान्हेसरामःकृष्णःगोपैःस्तुतःसन्गाःनिवर्त्यवेणुंवादयन्व्रजंविवेश गोपीनांपर
मानंद आसीद्गोविंददर्शनेक्षणंयुगशतमिवयासांयेनविनाभवत् १७ इतिदशमेएकोनविंशः १९ श्रीशुकउवा० त
योस्तदद्भुतंकर्मदावाग्नेर्मोक्षमात्मनः गोपाःस्त्रीभ्यःसमाचख्युःप्रलंबवधमेवच १ ततःएवंतयोरद्भुतंकर्मश्रुत्वागोपागोप्य
श्चकृष्णरामौदेवश्रेष्ठौमेनिरे ततःसर्वप्राणिसमुद्भवाप्रावृट्प्रवृत्ता कथंभूतासाक्षुब्धनभस्तला तदामेघैःव्योमगुणैर्व्यासंजीव
ब्रह्मेवबभौ तदासूर्यःगोभिःअष्टौमासान्पीतंयद्भूमेः उदकमयंवसुतत्मोक्तुंआरेभे किंचमेघाःअस्यप्राणनंजलंकरुणाइवमुमुचुः
ओ० ५ अग्नि: ओ० ९ दृष्ट्वा

तदा च मही पुष्टा आसीत् किंच निशामुखेषु खद्योताः न भांति न ग्रहाः यथा कलौ पापेन पाखंडाः न वेदाः तद्वत् किंच पर्जन्यध्वनिं श्रु-
त्वा मंडूकाः शब्दान् चक्रुः गुरुध्वनिं श्रुत्वा शिष्याः यथा अधीयंते तद्वत् किंच क्षुद्रनद्यः उत्पथवाहिन्यः आसन् इंद्रियाधीनपुंसः द्र
व्यसंपद इव किंच हरित्तृणैः इंद्रगोपैश्च हरिता रक्ता च भूः राज्ञां सेनेव अभूत् क्षेत्राणि सस्यसंपद्भिः कर्षकाणां मुदं ददुः धनिना-
मुपतापं च दैवाधीनमजानताम् किंच सर्वे प्राणिनः नवोदकसेवया रुचिरं रूपं दधुः यथा हरिसेवया भक्ताः किंच सरिद्भिः संग
तः सिंधुः चुक्षुभे अपक्वयोगिनः चित्तमिव किंच पर्वताः धाराभिः हन्यमाना अपि न विव्यथुः व्यसनैः पराभूता अपि भक्ताः यथा
किंच मार्गाः तृणैः व्याप्ता आसन् द्विजैः अनभ्यस्ताः श्रुतय इव मेघेषु विद्युतः स्थैर्यं न चक्रुः पुरुषेषु पुंश्चल्य इव किंच वियति निर्गु
णमपि इंद्रधनुरभात् प्रपंचे निर्गुणः पुमानिव किंच घनैश्छन्नः चंद्रः न रराज अहंकारेण छन्नः जीव इव किंच तदा मयूराः प्रत्यनंदन्
यथा गृहे खिन्नाः पुरुषाः भक्तसमागमे वृक्षाः पद्भिः अपः पीत्वा नानामूर्त्तयः आसन् यथा तपसा श्रांताः नराः कामसेवया किंच पं
ककंटकादियुक्तरोधस्सु सरः स्वपि चक्रवाकाः ऊषुः अशांतकार्येषु गृहेषु ग्राम्या यथा किंच जलौघैः सेतवः निरभिद्यंत कलौ पाखंडि
नां दुर्वादैः वेदमार्गा यथा किंच घनाः भूतेभ्यः जलं व्यमुंचन् यथा राजानः कामान् एवं भूतं पक्वखर्जूरजंबुयुतं तद्वनं दृष्ट्वा गोगोपा
लैः सबलः हरिः तत्र विवेश तदा धेनवः भगवता आहूताः सत्यः स्नुतस्तन्यः ययुः किंच तदा हरिः प्रीताः पुलिंदीः ददृशे वनपंक्तयः म
धुस्रवाः ददृशे गिरेः जलधाराः द॰ तद्गुहाश्च द॰ तत्र मेघे वर्षति सति कृष्णः क्वचित् वृक्षक्रोडे प्रविश्य कंदमूलफलाशनः रेमे किंच गृहान् आ
नीतं दध्योदनं शिलायां स्थाप्य सबलगोपैः बुभुजे ततः तृणोपरि संविश्य चर्वतः तृप्तान् वृषान् वत्सान् गाश्च ऊधोभारश्रमाः तथा तां प्रा १९
वृट्श्रियं च दृष्ट्वा पूजयांचक्रे एवं तत्र रामकेशवयोः सतोः व्यभ्रा स्वच्छांबु परुषानिला शरत् आप्ता शरदा जलानि प्रकृतिं ययुः योगसेवया

भ्रष्टानांचेतांसीव किंच नभसः अब्दं भूतानांसांकर्यं भुवः पंकं अपांमलंच शरज्जहार आश्रमिणांचतुर्णां पापं कृष्णभक्तिरिव
किंच मेघाः सर्वस्वंहित्वा शुभ्रकांतयो रेजुः त्यक्तैषणाः ऋषयइव किंच पर्वताः जलं क्वचित् मुमुचुः क्वचित् नयथाज्ञानिनः
ज्ञानम् किंच क्षीयमाणंजलं क्षुद्रजलेचराः नाविंदन् यथा क्षीयमाणं आयुः मूढानराः किंच क्षुद्रजलेचराः अर्कजंतापं अविं
दन् यथाकुटुंबीदरिद्रः किंच स्थलानि पंकंजहुर्वीरुधः अपक्वतांजहुः शरीरादौ अहंममतांधीराइव किंच अब्धिः स्थिरां
बुः अभूत् त्यक्तक्रियोमुनिरिव किंच शरदागमे कर्षकाः क्षेत्रेभ्यः सेतुभिः अपोजगृहुः यथायोगिनः इंद्रियरोधेनज्ञानम् किंच
भूतानांअर्कांशुजतापान् चंद्रः जहार देहाभिमानंबोधइव किंच खंनिर्मेघंस्वच्छर्क्षंशुशुभे सत्वयुक्तंचित्तमिव तदाचविधुःऋ
क्षैः पूर्णमंडलः शुशुभे यथायदुवृतः कृष्णइव किंच जनाः प्रसूनवनमारुतं आश्लिष्यतापंजहुः कृष्णाहृतचित्ताः गोप्योनजहुः त
दागोमृगखगस्त्रियः शरदागर्भिण्योऽपिस्वपतिभिः अन्वीयमाना अभवन् किंच सूर्योदये कमलानि कुमुदंविना हर्षं आपुः य
थाराज्ञादस्यून् विनालोकाः किंच पुरग्रामादिषु आग्रयणाद्युत्सवैः पक्वधान्याढ्याभूः बभौ वणिक्मुनिनृपस्नातानिर्गम्यार्थां
न् प्रपेदिरे वर्षरुद्धायथासिद्धाःस्वपिंडान् कालआगते ४९ इतिदशमेविंशः २० श्रीशुकउवाच इत्थंशरत्स्वच्छजलं
पद्माकरसुगंधिनान्यविशद्वायुनावातं सगोगोपालकोऽच्युतः १ किंच पुष्पितवनराजिषु भृंगद्विजादिभिः नादितसरःसरि-
न्महीध्रंतद्वृंदावनं प्रविश्य सबलगोपालैः कृष्णः गाश्चारयन् वेणुंचुकूजतन् स्मरोदयं वेणुगीतं श्रुत्वा गोप्यः कृष्णस्य परोक्षंस
खीभ्यः अवर्णयन् तद्वर्णयितुं आरब्धा अपिस्मरवेगेनविक्षिप्तमनसः सत्यः वर्णयितुं नाशकन् तदायादृशं कृष्णस्मरणं तासां मनः
क्षोभकं जातंतदाह कृष्णः बर्हापीडंनटवरवपुः बिभ्रत् तथा कर्णयोः कर्णिकारपुष्पं बिभ्रत् तथाकनकवत्पीतंवासः वैजयंतींमालांचबि॰

ओ॰ १ मेघं॰ ओ॰ ६ यति॰ ओ॰ ५ आयुषारुद्धा॰

वेणोः रंध्रान् अधरसुधया आपूर्य गोपैः गीतकीर्तिः सन् वृंदावनं विवेश हे नृप एवं वेणुरवं श्रुत्वा व्रजांगनाः वर्णयंत्यः सख्यः पदे पदे
कृष्णं आश्लिष्य ऊचुः गोप्य ऊचुः हे गोप्यः चक्षुष्मतां तावत्प्रियदर्शनं इदमेव फलं नान्यत् तच्च फलं रामकृष्णयोः मुखं वेणुं वा
दयत् यैः निपीतं तैरेव जुष्टं नान्यैः अन्या आहुः हे गोप्यः चूतप्रवालादिभिः विचित्रवेषौ गोपसभायां नटवराविव मध्ये रेजतुः अ
हो गोपानां पुण्यमिति किंच हे गोप्यः अयं वेणुः किं पुण्यं कृतवान् यतः अस्मद्भोग्यां कृष्णाधरसुधां स्वयं भुंक्ते किंच यासां जलेन
पुष्टाः ताः नद्यः कमलादिना रोमांचिता लक्ष्यंते येषां वंशे जातः ते वृक्षाः मधुधारामिषेण अश्रूणि मुमुचुः यथा वृद्धाः स्ववंशे हरिसे
वकं दृष्ट्वा अश्रूणि मुंचंति किंच हे सखि इदं वनं भुवः कीर्तिं वितनोति यतः कृष्णपादाब्जप्राप्तलक्ष्मि किंच इमं वेणुनादं तदनु
मयूरनृत्यं च दृष्ट्वा अन्यसत्वाः अद्रिसानुषु निश्चलाः स्युः किंच हे गोप्यः एताः हरिण्यः अज्ञा अपि धन्याः यतः वेणुगीतं श्रुत्वा प
तिभिः सह स्नेहावलोकैः कृष्णपूजां दधुः किंच हे गोप्यः देवांगनाः कृष्णं तद्वेणुगीतं दृष्ट्वा श्रुत्वा च देवांकेषु स्थिता अपि विनीव्यः मु
मुहुः किंच हे गोप्यः गावः वेणुगीतामृतं कर्णपुटैः पिबंत्यः तस्थुः तथा वत्साः स्नुतस्तनपयःकवलाः संतः विस्मितक्रिया बभूवुः किं
च हे गोप्यः अत्र ये पक्षिणः वृक्षशाखासु आरुह्य कृष्णस्य वेणुगीतं शृण्वंति तं च पश्यंति अतः ते प्रायः मुनयः भवितुं अर्हंति किंच
हे गोप्यः नद्यः कृष्णगीतं उपधार्य ऊर्मिभुजैः मुरारेः पादयुगं गृण्हंति अतः ताः धन्याः किंच हे गोप्यः मेघः आतपे सह रामगोपैः पशूंश्चार
यंतं कृष्णं दृष्ट्वा उदितः सन् स्ववपुषा छत्रं व्यधात् किं तद्भाग्यम् किंच हे गोप्यः एताः पुलिंद्याः पूर्णाः यतः स्त्रीस्तनलिप्तेन कृष्णपदाब्जराग
युतेन ततस्तृणरूषितेन श्रीकुंकुमेन जातस्मररुजः सत्यः तत् मुखस्तनेषु आलिप्य कामाधिं जहुः अतः ताः धन्याः किंच हे सख्यः अयं
अद्रिः वैष्णवाग्र्योस्ति यतः सहगोगणयोस्तयोः जलतृणगुहादिभिः मानं तनोति किंच हे सख्यः निर्योगपाशकृतलक्षणयोः श २०

र्ण्णयोः वेणुनादैः गतिमतांस्थावरधर्मः तरूणांजंगमधर्मः इदंचित्रंशृणुत एवंविधाभगवतोवृंदावनचारिणः वर्णयंत्यो
मिथोगोप्यः क्रीडास्तन्मयतांययुः २० इतिदशमेएकविंशः २१ श्रीशुकउवा० हेमंतेप्रथमेमासिनंदव्रजकुमारिकाः चेरु
र्हविष्यंभुंजानाः कात्यायन्यर्चनव्रतम् १ ततः अरुणोदयेकालिंद्याःजलेस्नात्वातीरेसैकतींदेवींकृत्वागंधमाल्यादिभिःउपहारैश्च
तामानर्चुः किंच कात्यायनिमहामायेमहायोगिन्यधीश्वरि नंदगोपसुतंदेविपतिंमेकुरुतेनमः एवंमंत्रंजपंत्यस्ताः पूजांचक्रुःएवंताः
मासपर्यंतंव्रतंचेरुः व्रतपूर्वांगमाह उषसिउत्थायमिथःगृहीतपाणयः स्नातुंयांत्यः कृष्णंजगुः एकदानद्यांएत्यतीरेपूर्ववत्वासां-
सिस्थाप्यजलेविजह्रुः तत्ज्ञात्वाकृष्णः गोपैःसहतत्रएत्यतासांवासांसिआदायकदंबंआरुह्यबालैःसहहसन्सन्परिहासं-
आह हे अबलाः अत्रागत्यस्वंस्वंवासः गृह्यतांअहंसत्यंब्रवाणिनोनर्म यतः यूयंव्रतकृशाःस्थ अतः अत्रएत्यएकैकशःसहैव
वावासः गृह्यताम् हेनृप एवंकृष्णक्ष्वेलितंदृष्ट्वागोप्यः व्रीडिताःसत्यः मिथःप्रेक्ष्यहास्यंकृत्वाबहिर्ननिर्ययुः एवंकृष्णेब्रुवतिताः
शीतोदके आकंठमग्नाः वेपमानाः सत्यःकृष्णंऊचुः हे कृष्ण अन्याय्यंमाकृथाः नंदसुतंत्वांजानीमः नः वासांसिदेहि यतः वयंवे
पिताः किंच हेश्यामसुंदर वयंते दास्यः तेउदितंकरवाम नः वासांसिदेहि नोचेत् नंदायब्रुवामहे श्रीकृष्णउवा० हेअबलाः
यूयंयदिमेदास्यः तर्हिमदुक्तंकरिष्यथ अत्रागत्यवासांसिप्रतीच्छंतु ततः ताः पाणिभ्यांयोनिमाच्छाद्यवेपिताःसत्यः बहिर्निर्ग
ताः ततःकृष्णः ताःईषदक्षतयोनीर्वीक्ष्यस्कंधेवासांसिगृहीत्वा आह हे अबलाः यूयंव्रतंधृत्वाविवस्त्राः स्नानंचक्रुः तत् अपराधएव तस्या
पनिवृत्तयेमूर्ध्निअंजलिंबध्वाअधःप्रणामंकृत्वाव्यसनंगृह्यताम् एवंकृष्णोक्तंव्रतवैगुण्यंमत्वाव्रतपूर्तयेतमेवनेमुः ततःकृष्णःअवनता-
स्ताः दृष्ट्वाताभ्यःवासांसिददौ एवंकृष्णेनदृढंप्रलब्धाअपितंनाभ्यसूयन् ततःताःस्ववासांसि परिधायतस्मिन् लज्जायितेक्षणाःसत्यःनोचे

लुः तासां संकल्पं ज्ञात्वा कृष्णः आह हे साध्व्यः युष्मत्संकल्पो मया अनुमोदितः अतः सः सत्यो भवितुमर्हति हे अबलाः व्रजं यात आगा
मिनी रात्रीः मया सह रंस्यथ श्रीशुकउ॰ एवं कृष्णेन आदिष्टाः ताः कुमारिकाः व्रजं विविशुः अथ स बलः कृष्णः गोपैर्वृतः गाश्चार
यन् वृंदावनात् दूरं गतः तदा निदाघार्कातपे छत्रायितान् द्रुमान् दृष्ट्वा कृष्णः गोपानाह हे स्तोककृष्ण हे अंशो हे श्रीदामन् हे सुबल इत्या
दि एतान् वृक्षान् पश्यत स्वयं वातादीन् सहित्वा नः वारयंति अहो एषां वरं जन्म एते पत्रपुष्पफलादिभिः सर्वेषां कामान् वितन्वते ए
तावदेव प्राणिनां जन्मसाफल्यम् तदाह प्राणार्थादिभिः सदा श्रेय एवाचरेत् एवं प्रवालस्तबकादिभिः नम्रशाखानां तरूणां मध्ये
यमुनां गतः सन् तत्र गाः जलं पाययित्वा ततः स्वयं गोपाश्च जलं पपुः तस्याउपवने कामं चारयंतः पशून् नृप कृष्णरामावुपागम्य क्षुधार्ता इ
दमब्रुवन् ३८ इति दशमे द्वाविंशः २२ गोपा ऊचुः रामराम महावीर्य कृष्ण दुष्टनिबर्हण एषा वै बाधते क्षुन्नस्तच्छांतिं कर्तुम
र्हथः १ श्रीशुकउवाच एवं गोपैर्विज्ञापितः कृष्णः स्वभक्तायाः विप्रस्त्रियाः प्रसीदन् इदं आह हे गोपाः देवयजनं यात यत्र मु
नयः आंगिरसं सत्रं स्वर्गेच्छया अकुर्वत तत्र गत्वा मम रामस्य च नाम गृहीत्वा अन्नं याचत ततः गोपाः तत्र गत्वा विप्रान् दंडवत् नत्वा
अन्नं अयाचंत हे विप्राः शृणुत नः कृष्णदासान् रामप्रेरितान् जानीत किंच हे द्विजाः इतः समीपे गाश्चारयंतौ रामकृष्णौ क्षुधितौ व
र्तेते तयोः अन्नं दीयताम् वः यदि श्रद्धा चेत् ननु वयं दीक्षिताः अभोज्यान्ना इति चेत्तत्राहुः हे विप्राः दीक्षाया आरभ्य अग्नीषो-
मीयपश्वालंभनात्पूर्वं अन्नभक्षणे दोषः तथा सौत्रामण्यां च नान्यत्र एवं भगवद्याञ्चां शृण्वंतोपि न शुश्रुवुः यतः ते बालि
शाः किंच हे नृप देशकालद्रव्यादि सर्वं क्रतुश्च यन्मयः तं साक्षाद्भगवंतं मनुष्यदृष्ट्या मेनिरे ततश्च मुनयः ओमिति नेति च २१
नोचुः ततो गोपाः निराशा भूत्वा एत्य रामकृष्णावूचुः तत् श्रुत्वा कृष्णः प्रहस्य पुनः गोपानाह हे गोपाः सबलं मां प्राप्तं विप्रप-

त्नीभ्यः ज्ञापयत ताःवः अन्नंदास्यंति ततोगोपाः तत्रगत्वापत्नीशालायां आसीनाःताः दृष्ट्वानत्वाचऊचुः नमोवोविप्रपत्नीभ्यः
नःवचांसि शृणुत इतः अविदूरेचरता कृष्णेन अत्रवयं प्रेषिताःसः कृष्णःगाः चारयन् गोपालैः सरामः दूरंप्राप्तः तस्य गोपैः
सह क्षुधितस्य अन्नंदीयतां ततःताः कृष्णंप्राप्तंश्रुत्वाजात संभ्रमाः सत्यः चतुर्विधमन्नंगृहीत्वा समुद्रंनद्य इव कृष्णंअभि
जग्मुः ततश्चताः पत्यादिभिर्निषेधिता अपियमुनोपवनेगत्वासाग्रजंकृष्णंददृशुः कथंभूतंतं श्यामंपीतांबरधरं सेवकां
सेकृतहस्तं अन्यहस्तेन अब्जंधुनानं ईदृशंतंदृष्ट्वाअक्षिरंध्रैः अंतःप्रवेश्यचिरं उपगुह्यतापंजहुः ततः कृष्णःत्यक्तसर्वाशाः
ताः ज्ञात्वा आह हे स्त्रियःवः स्वागतं आस्यतां किंकरवाम किंच नः दर्शनार्थंयूयंप्राप्ताः इदंवःयुक्तं ननुविवेकिनः आत्मनि
प्रियेमयि निष्कामां भक्तिं कुर्वंति यतः आत्मसंपर्कात् सर्वंप्रियंभवति ततःकोन्वपरः प्रियःअतोयूयं धन्याः तस्मात् यज्ञवा
टंगच्छत युष्मत्पतयः सत्रंसमापयिष्यंति पत्न्यऊचुः हेविभो एवंनृशंसंवक्तुंनार्हसि वयंबंधून्हित्वात्वद्दास्यार्थंप्रा-
प्ताः अतःनः मात्यज किंच अस्मत्पत्यादयः नगृण्हंति तस्मात् अस्माकंअन्यागतिः माभूत् त्वद्दास्यमेवविधेहि श्रीभ
गवानुवा० हेस्त्रियःयुष्मासुपत्यादयः नाभ्यसूयेरन् किंच मयिमनोयुंजानाःसत्यःशीघ्रंमांप्राप्स्यथ श्रीशुकउवा०
एवंकृष्णेनोक्तास्ताः यज्ञवाटंगताः ततःपतयः तासुदोषमकृत्वाताभिः सत्रंअपारयन् किंच तत्रएकाभर्त्राधृतासतीयथा
श्रुतंकृष्णंमनसाआश्लिष्यदेहंजहौ ततःकृष्णः तेनान्नेनगोपान् भोजयित्वास्वयंबुभुजे एवंकृष्णःलोकंअनुकुर्वन् रेमे अथ
तेविप्राः विश्वेश्वरयोः तयोः याञ्चांहतवंतोवयमित्यनुस्मृत्यअन्वतप्यन् ततःतेस्त्रीणांकृष्णेभक्तिंदृष्ट्वातयाहीनंस्वात्मानंव्यग
र्हयन् नःजन्मधिक् तथाव्रतंविद्यांकुलंधिक् यतःवयंकृष्णेविमुखाःकिंच ईशमायायोगिनामपिमोहिनी यतःवयंनृणांगुरवो

पिस्वार्थेमुह्यामहे अहोस्त्रीणांगोविंदेभावं पश्यत यःगृहरूपमृत्युपाशान् अविध्यत् किंच आसांद्विजातिसंस्कारः न नतपः अथा-
पि योगेश्वरेश्वरेदृढाभक्तिर्जाता किमासांभाग्यम् किंच कृपालुःकृष्णः गृहेहयामत्तानांनः गोपवाक्यैः स्मारयामास अन्यथापूर्णस्य
अन्नयाचनयाकिम् किंच अन्यान् हित्वायंश्रीर्भजते तद्याज्ञाजनमोहिनीखलु सएषः भगवान् यदुषुजातइतिश्रुत्वापिवयंनवि
द्महे अहोवयंअतिधन्याः यतःनःस्त्रियःतादृश्यः यासांभक्त्यानःमतिःहरौस्थिराजाता नमस्तुभ्यंभगवते यन्मायामोहितधियःव
यंकर्मवर्त्मसु भ्रमामःसःकृष्णःनःअतिक्रमंक्षंतुमर्हति इतिस्वाघमनुस्मृत्यकृष्णेतेकृतहेलनाः दिदृक्षवोऽप्यच्युतयोःकंसाद्भीता
नचाचलन् ५२ इतिदशमेत्रयोविंशः२३ श्रीशुकउवा॰ भगवानपितत्रैवबलदेवेनसंयुतः अपश्यन्निवसन्गोपानिंद्रयाग
कृतोद्यमान् १ तत्ज्ञात्वापिकृष्णः नंदादीन्पप्रच्छ हेपितः कोयंसंभ्रमः प्राप्तः अस्यकिंफलंउद्देशश्चकः केनअयंमखःसाध्यते ए
तत् मह्यंब्रूहि अमित्रोदास्तविद्विषांसाधूनांकिमपिनगोप्यंकृत्यमस्ति किंच अयंजनःज्ञात्वाऽज्ञात्वाकर्माणिकरोति तत्रयथाविदु-
षःकर्मफलंस्यात् तथाअविदुषोन तत्रअयंक्रियायोगःशास्त्रतोविचारितःआचारप्राप्तोवाइदमुच्यताम् नंदउवा॰ हेकृ-
ष्णपर्जन्योभगवानिंद्रः तस्यियमूर्तयःमेघाःतेभूतानांजीवनंपयः वर्षंतितंइंद्रंवयंअन्येचतद्रेतःसिद्धैर्द्रव्यैःक्रतुभिःयजंते ततश्च-
होमशेषेणधर्माद्यर्थसिद्ध्येनराःउपजीवंति एवंपरंपरागतंधर्मंयःकामलोभादिनात्यजेत् सःशुभंनाप्नोति श्रीशुकउवा॰
एवंनंदस्यगोपानांचवचःश्रुत्वाइंद्रायमन्युंजनयन् कृष्णः नंदमाह श्रीभगवानुवा॰ हेपितःअयंजंतुःकर्मणाजायतेम्रियतेच त
थासुखादिकर्मणैवप्राप्यते यदिच फलरूपीईश्वरःकश्चिदस्तितर्हिसोपिकर्तारंभजते नहिअकर्तुःसप्रभुःअतःभूतानांस्वस्वकर्मानु
वर्तिनांप्राक्तनसंस्कारकर्मअन्यथाकर्तुमनीशेनइंद्रेणकिं नकिंचित् किंच स्वभावाधीनोयंजनः स्वभावमनुवर्तते इदंसर्वंस्वभावस्थ

ओ॰ ३ कोपजननद्वारागर्वपर्वतात् इंद्रंअवतारयितुंदेवतानिराकरणं नत्वयंभगवतोऽभिप्रायइति॰

मेव अयंजंतुः कर्मणाउच्चावचान् देहान् प्राप्य त्यजतिच तथा शत्रुमित्रादिर्गुरुः ईश्वरश्च कर्मैव तस्मात् स्वभावस्थः सन्जनः कर्मै वपूजयेत् तदेवास्यजीवितम् किंच यः एकंतरंभावं अजीव्यान्यंसेवते सः तस्मात् क्षेमंनाप्नोति जारंनार्यसतीयथा स्ववृत्तिंवक्तुं दृष्टांतत्वेन वर्णानांवृत्तिभेदमाह विप्रः वेदाध्ययनादिनावर्तेत राजन्यः भुवोरक्षया वैश्यः कृष्यादिरूपया वार्तया शूद्रस्तुद्विजसेव यातत्र वैश्यवृत्तेश्चातुर्विध्यमाह कृषिः १ वाणिज्यम् २ गोरक्षा ३ वृद्धिजीवनम् ४ तत्रवयंसदैवगोवृत्तयः किंच सत्वादिगुणाः अस्य स्थित्यादिहेतवः संति तत्र रजसाविश्वंउत्पद्यते तथारजसाप्रेरिताः मेघाः जलंवर्षंति तैरेवप्रजाः सिद्ध्यंति तत्रइंद्रः किंकरिष्यति त थाहेनंदनः पुरः देशाः ग्रामाः न वयंतुनित्यंवनशैलवासिनः स्म तस्मात् गवांविप्राणां अद्रेश्चमखः इंद्रयागार्थसिद्धैः संभारैः साध्य ताम् तत्रविविधाः पायसादयः सूपांताः पाकाः पच्यंताम् तथासंयावापूपशष्कुल्यः सर्वदोहश्च गृह्यताम् तथाविप्रैः अग्नयः हूयंताम् तेभ्यः अन्नंधेनुदक्षिणाश्च देयाः तथा अन्येभ्यः आश्वचांडालपतितेभ्यः अन्नंदेयम् तथागवांतृणं दत्वागिरये ब- लिः दीयताम् तथायूयंस्वलंकृताः भुक्तवंतः संतः गोविप्रानलपर्वतान् प्रदक्षिणंकुरुत हेनंद एतन्ममयतं यदिरोचते तर्हि क्रियता म् किंच अयंगवादीनांयज्ञः मेप्रियोस्ति श्रीशुकउवा० एवंशक्रदर्पहंत्राकृष्णेन उक्तंश्रुत्वानंदाद्याः तद्वचः अगृण्हंत तथाच कृष्णेनोक्तवत् सर्वेचक्रुः ततः स्वस्त्ययनंवाचयित्वा तद्द्रव्येण गिरिंद्विजान् गवांच तृणंदत्वा गोधनानिपुरस्कृत्य अनः सु आरुह्य- स्वलंकृताः नंदाद्याः कृष्णवीर्याणिगायंत्यो गोप्यश्चगिरिंप्रदक्षिणंचक्रुः तदाकृष्णः गोपविश्वासार्थं अन्यरूपंधृत्वाशैलोऽस्मी तिब्रुवन् बलिंआदत् किंच सकृष्णः व्रजजनैः सह आत्मना आत्मने तस्मैनमस्कृत्वाह अहोपश्यतशैलोऽस्मैनः अनुग्रहंव्यधात् अ यंकामरूपीशैलः अवजानतोमर्त्यान् हंति अतः गवांस्वस्यच सुखार्थं अस्मैनमस्यामः इत्यद्रिगोद्विजमखंवासुदेवप्रणोदिताः यथावि

ओ० २ शैलगवादिरूपं० ओ० ४ गिरये ब्राह्मणेभ्यश्च ओ० ४ गोभ्यः ओ० ४ शकटेषु०

विधायतेगोपाः सहकृष्णाव्रजंययुः ३८ इतिदशमेचतुर्विंशः २४ श्रीशुकउवाच इंद्रस्तदात्मनः पूजांविज्ञायविहतांनृप गो
पेभ्यः कृष्णनाथेभ्योनंदादिभ्यश्चुकोपसः १ ततः इंद्रः सांवर्तकंमेघगणंप्रेषयामास आहच अहोगोपानांश्रीमदमाहात्म्यंपश्यत ये
गोपाः कृष्णंमर्त्यमुपाश्रित्यमेदेवस्य अवज्ञांचक्रुः किंच कर्ममयैःयज्ञैः आन्वीक्षिकींविद्यांहित्वाकथंभवाब्धिंतितीर्षंति किंच एते
गोपाः बालिशंअज्ञंकृष्णंआश्रित्यमेअप्रियंचक्रुः ततःतेषांश्रीमदगर्वंअपनयत पशूंश्चक्षयंनयत किंच अहंऐरावतंआरुह्यनंदगोष्ठंहं
तुंमरुद्गणैःसह आगमिष्यामि ऋषिरुवाच एवंइंद्रेण आज्ञप्ताः मुक्तबंधनामेघाः आसारैः नंदव्रजंपीडयामासुः ततस्तेगर्जंतः
विद्युद्भिः प्रकाशिताः संतः जलशर्कराः ववृषुः तदाजलौघैः प्लाव्यमानाभूः नतोन्नतानादृश्यत ततः अत्यासारातिवातेन कंपिताः पशवः गो
पाः गोप्यश्चआर्ताः संतः गोविंदंशरणंययुः तत्रगावः शिरः पुत्रांश्चकायेन आच्छाद्य कृष्णपादमूलंययुः ततोगोपादयः आहुः हे कृष्ण-
इदंगोकुलंकुपितेंद्रात् त्रातुमर्हसि ततः शिलावर्षपातेनहन्यमानंव्रजंदृष्ट्वाहरिः इंद्रकृतंसर्वंमत्वाऽह अस्माभिःस्वयज्ञेहते इंद्रःनाशायव
र्षति तत्रप्रतीकारंस्वसामर्थ्येनसाधये किंच एषांलोकेशमानिनांश्रीमदंहरिष्ये तथासात्विकानांएषांविस्मयः नयुक्तः अतोमत्तः एषां
मानभंगः शांतयेकल्पते तस्मान्मन्नाथंगोष्ठंस्वात्मयोगेनगोपाये एवमुक्त्वाकृष्णः एकहस्तेनगोवर्द्धनमुत्कृत्यदधार छत्राकमिवबा
लकः अथकृष्णः आह हे अंबहेतात हेगोपाः यथोपजोषंसगोधनाःगिरिगर्तंविशत मत्करादद्रेः पतेदितित्रासोनकार्यः वातवर्षभये
न अलं तत्त्राणंविहितं ततोगोपादयः गर्तंविविशुः ततःतैर्व्रजवासिभिः क्षुत्तृड्व्यथांहित्वावीक्षमाणाः कृष्णः सप्ताहमद्रिंदधौस्था
नाच्चनाचलत् एवंकृष्णयोगानुभावंदृष्ट्वाइंद्रः निस्तंभः सन् स्वमघान् न्यवारयत् ततः व्यभ्रंउदितादित्यंखंतथाउपरतंवातव-
र्षंदृष्ट्वागोपान् कृष्णः आह हेगोपाः बहिर्निर्यातत्रासंत्यजतवातवर्षंउपारतंनद्यश्चउदितप्रायाः जाताः ततोगोपाः गोधनंशकटा

दोपकरणंच आदाय तथा स्त्री बाल वृद्धाश्च बहिर्निर्ययुः ततः कृष्णः सर्वेषां पश्यतां पूर्ववत्स्थाने अद्रिं स्थापयामास ततोव्र
जौकसः कृष्णः आश्लेषादिभिः उपजग्मुः गोप्यश्च सस्नेहं अपूजयन् तथा दध्यक्षताद्भिः आशिषो युयुजुः ततः यशोदा रोहि
णी नंदः रामश्च कृष्णमालिंग्य आशिषो युयुजुः तदा दिवि देव साध्य सिद्ध गंधर्व चारणाः तुष्टुवुः पुष्पाणि मुमुचुः शंखदुंदुभ-
यो नेदुः गंधर्वा जगुः ततो गोपैः अन्वितः सबलः कृष्णः व्रजं विवेश तथाविधान्यस्य कृतानि गोपिका गायंत्य ईयुः मुदिता हृदि-
स्पृशः ३३ इति दशमे पंचविंशः २५ श्रीशुक उवा० एवंविधानि कर्माणि गोपाः कृष्णस्य वीक्ष्य ते अतद्वीर्यविदः प्रोचुः
समभ्येत्य सुविस्मिताः १ हे नंद अस्य अद्भुतानि कर्माणि अतः असौ ग्राम्येषु कथं जन्मार्हति तान्याह यः सप्तहायनो बालः एकेन
करेण कथं गिरिं दधार तथा मीलिताक्षेण तोकेन पूतनायाः स्तनः सप्राणः कथं पीतः किंच अनसः अधः शयानस्य त्रिमास
स्य ऊर्ध्वं चरणौ चालयतः पदाग्रेण हतमनः विपर्यस्तं कथमपतत् किंच एकवर्षः ते पुत्रः दैत्येन विहायसा नीतः सन् तमेव कथं
अहनत् कच्चिद्धैयंगवस्तैन्ये मात्रा उलूखले बद्धः सः अर्जुनयोर्मध्ये गत्वा तौ बाहुभ्यां अपातयत् किंच वने राम गोपैर्वृतः कृ-
ष्णः गोवत्सान् चारयन् तावत्प्राप्तं बकं मुखतः दोर्भ्यां अपाटयत् किंच वत्सेषु प्राप्तं वत्सरूपिणं दैत्यं हत्वा तेन कपित्थानि अ-
पातयत् ततः रासभदैत्यं तद्बंधूंश्च हत्वा तालवनं क्षेमं चक्रे ततः हे नंद प्रलंबं बलरामेण घातयित्वा आरण्यवह्नितः पशून्
गोपांश्च अमोचयत् ततः अतिक्रूरं विषं सर्पं दमित्वा ह्रदात् उद्वास्य यमुनां निर्विषजलां चक्रे किंच हे नंद ते पुत्रेण नः सर्वव्रजौ
कसां दुस्त्यजः अनुरागोस्ति तथा अस्मासु तस्यास्ति अतः सर्वेषां आत्मा अयं स्यादिति नः शंका किंच अहो अयं सप्तहायनो
बालः क्व अद्रिधारणं क्व अतो नो जायते शंका व्रजनाथ तवात्मजे नंद उवा० हे गोपाः एनं उद्दिश्य गर्गो यत् आह तद्वचः श्रूयतां

ओ० ७ शकटं०

म् तेनवः शंकागच्छतु तदाह प्रतियुगंतनुःगृण्हतःअस्यशुक्लःरक्तःपीतइतित्रिवर्णाआसन् इदानींकृष्णतांप्राप्तः किंच अयंतेसुतः
प्राक्कचित् वसुदेवस्यजातः अतःएनंवासुदेवइतिवदंति किंच अस्यगुणकर्मयोग्यानिनामरूपाणिबहूनिसंति तान्यहंवेदनोजनाः
किंच एषःवःश्रेयःकरिष्यति अनेनसर्वदुर्गाणियूयंतरिष्यथ किंच पुराअराजकेदस्युपीडिताःसाधवःअनेनरक्षिताःसंतःचोरान्जि
ग्युः किंच येअस्मिन्प्रीतिंकुर्वंतितान् शत्रवःनाभिभवंति विष्णुपक्षान्दैत्याइव तस्मात्हेनंदतेपुत्रःगुणैःश्रियाकीर्त्यादिनाना-
रायणसमः अतस्तत्कर्मसुनाश्चर्यम् एवमादिश्यगर्गेगृहंगते अहंएनंनारायणांशंमन्ये एवंगर्गगीतंनंदवचःश्रुत्वागोपाःगतस्मयाः
संतःकृष्णंनंदंचानर्चुः ततःभगवतःप्रीतिंप्रार्थयंते यज्ञनाशरुषाइंद्रेवर्षतिसतिसीदत्पालपशुस्त्रीव्रजंदृष्ट्वा अनुकंप्यएककरे-
ण अद्रिंउत्पाट्य उच्छिलींध्रमिव धृत्वागोष्ठंअपात् एवंइंद्रमदभित् गवांइंद्रःनःप्रीयताम् २५ इतिदशमेषड्विंशः२६ श्री
शुकउवा० गोवर्धनेधृतेशैलेआसाराद्रक्षितेव्रजे गोलोकादाव्रजत्कृष्णंसुरभिःशक्रएवच १ ततइंद्रःलज्जितःसन्रहःकृ
ष्णंएत्यतत्पादयोःकिरीटेननत्वानष्टत्रिलोकेशमदःकृतांजलिःसन्आह इंद्रउवाच हेकृष्णतेस्वरूपंशुद्धसत्वं अतःध्वस्त
रजस्तमस्कंशांतमस्ति अतःअयंसंसारःसर्वज्ञस्यतेनास्तितत्कृताःलोभादयःकुतःस्युः तथापित्वंधर्मस्यगुप्त्यैखलनिग्रहाय
दंडंबिभर्षि किंच हेईशत्वंजगतांपितागुरुःधृतदंडःकालःअसि अतःजगदीशमानिनांअस्माकंमानंविधुन्वन्हितायलीलाव
तारैःसमीहसे किंच हेहरेयेमद्विधान्याःईशमानिनः तेभयकालेअभयंत्वांदृष्ट्वामदंहित्वासन्मार्गंभजंति अतःतवईहैवस्व
लानांदंडःएवंभूतःत्वंममऐश्वर्यमदव्याप्तस्यकृतागसः तेप्रभावंअज्ञस्यअपराधंक्षंतुमर्हसि तथाहेअधोक्षजअयंतेअवतारःस्व
यंभराणांचभूपतीनांनाशायसतांभवायअस्ति एवंक्षमाप्यनमस्करोति हेकृष्णतेवासुदेवायस्वच्छंदोपात्तदेहायसर्वबीजायतुभ्यंनमः

हे भगवन् गोष्ठनाशार्थं इदं कर्म यज्ञे विहिते कृतं तत् सोढव्यम् किंच त्वया अनुगृहीतः अहमस्मि अत ईश्वरं गुरुमात्मानं त्वामहं शरणगतः
श्रीशुकउवाच एवं कीर्तितः कृष्णः प्रहस्य इदमाह श्रीभगवानुवाच हे इंद्र श्रिया मत्तस्य ते अनुग्रहार्थं मया मखभंगः कृतः किंच
ऐश्वर्यमदांधः पुमान् दंडपाणिं मां न पश्यति अतः तं भ्रंशयामि संपद्भ्यो यस्य चेच्छाम्यनुग्रहम् हे शक्र ते मद्दत्ताधिकारे स्थितास्त्वं भवर्जि
तैः युष्माभिः मच्छासनं क्रियतां अथ सुरभिः गोभिः सह कृष्णं नत्वा आह सुरभिरुवाच हे कृष्ण हे विश्वात्मन् लोकनाथेन त्वया वयं इंद्रेण
हृता अपि सनाथाः कृताः किंच हे जगत्पते त्वं नः दैवं इंद्रश्च असि अतः गोविप्रदेवसाधूनां अभ्युदयार्थं अद्य त्वमेव इंद्रो भव किंच ब्रह्म-
णा प्रेरिता वयं इंद्रं त्वां अभिषेक्ष्यामः श्रीशुकउवाच एवं सुरभिः कृष्णं प्रार्थ्य स्वपयसा तथा इंद्रः आकाशगंगायाः ऐ
रावतकरोद्धृतैः जलैः अभ्यषिंचत् ततः गोविंद इति नाम कृतवान् तत्र प्राप्ताः तुंबरुनारदादयः गंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः ह
रेर्यशः जगुः देवांगनाः ननृतुः तदा देवमुख्याः कृष्णं स्तुत्वा पुष्पवृष्टिं चक्रुः त्रयो लोकाः सुखं आपुः गावः पयोभ्याप्तां भुवं अकुर्व-
न् किंच क्षीरादिरसवाहिन्यः नद्यः आसन् वृक्षाः मधुस्रवाः आसन् अकृष्टपच्यौषधयः पर्वताः बहिः प्रकटान् मणीन् अबि
भरुः एवं कृष्णे अभिषिक्ते क्रूराण्यपि सत्वानि निर्वैराण्यासन् इति गोगोकुलपतिं गोविंदमभिषिच्य सः अनुज्ञातो ययौ शक्रो
वृतो देवादिभिर्दिवम् २८ इति दशमे सप्तविंशः २७ श्रीशुकउवाच एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनम् नंदः
कलामात्रावशिष्टद्वादश्यां पारणादराभिनिवेशेन दैत्यवेलामज्ञात्वा अरुणोदयात्पूर्वं निशि कालिंदीजलं स्नातुं विवेश तं धृत्वा
वरुणदूतः वरुणांतिकं आनयत् ततस्तं अपश्यंतो गोपाः हे कृष्ण हे राम इति चुक्रुशुः तच्छ्रुत्वा कृष्णः वरुणांतिकं ययौ ततः प्राप्तं हरिं दृ
ष्ट्वा नद्दर्शनाज्जातोत्सवो वरुणः तं सपर्यया पूजयित्वा आह वरुणउवाच हे कृष्ण अद्य मया देहसाफल्यं प्राप्तं तथा अर्थश्च प्रा

सः किंच हे हरे त्वत्पादभाजः ये ते अध्वनः पारं आपुः अतस्तुभ्यं ब्रह्मणे परमात्मने नमः किंच हे कृष्ण अजानता मे दूतेन त्वत्पितुर
हरणं यत् कृतं तत् क्षंतुं तथा मामपि अनुग्रहं कर्तुं अर्हसि हे गोविंद एषः ते पिता नीयताम् श्रीशुक उवा॰ एवं वरुणेन प्रसा
दितः कृष्णः स्वपितरं आदाय स्वानां मुदं कुर्वन् अगात् नंदस्तु अदृष्टपूर्वं वरुणैश्वर्यं तथा तेषां लोकपालानां कृष्णे सन्नतिं च दृष्ट्वा
व्रजं एत्य ज्ञातिभ्यः अब्रवीत् ततो गोपाः तं ईश्वरं मत्वा अयं कृष्णः स्वगतिं ब्रह्म एष्यां नः प्रापयिष्यतीति संकल्पितवंतः ततः
सर्वज्ञः कृष्णः तेषां संकल्पसिद्ध्यै एतदचिंतयत् अयं जनः अत्र लोके अविद्याकामकर्मभिः तिर्यगादियोनिषु भ्रमन् स्वां गतिं
न वेद एवं दयालुः कृष्णः विचिंत्य स्वलोकं वैकुंठाख्यं गोपानां दर्शयामास देहादिपिहितानां लोकदर्शनं अशक्यमिति आदौ
देहादिव्यतिरिक्तं ब्रह्मरूपं दर्शयामास तदाह सत्यं स्वप्रकाशं एवं ब्रह्म प्रथमं दर्शयित्वा ततो लोकमिति ते तु गोपाः ब्रह्मह्रदं
कृष्णेन नीताः मग्नाश्च पुनः कृष्णेनोद्धृताः संतः वैकुंठं ददृशुः यस्मिन् कृष्णे निमित्ते सति पूर्वं यं अक्रूरः दृष्टवान् तमिति नंदा
दयस्तु तं दृष्ट्वा परमानंदनिर्वृताः कृष्णं च तत्र छंदोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः १७ इति दशमे अष्टाविंशः २८ श्रीशुक
उवाच भगवानपि ता रात्रीः शरदोत्फुल्लमल्लिकाः वीक्ष्य रंतुं मनश्चक्रे योगमायामुपाश्रितः १ तदा विधुः पूर्वदिशायाः
मुखं करैः उदयरागेण विलिंपन् उदितः प्रियायाः मुखं प्रिय इव एवं पूर्णमंडलं विधुं तथा चंद्रकोमलकररंजितं वनं च दृष्ट्वा हरिः
स्त्रीणां मनोहरं मधुरं जगौ तत् कामवर्धनं गीतं श्रुत्वा व्रजांगनाः मिथः अलक्षितोद्यमाः सत्यः यत्र कांतः आसीत् तत्राजग्मुः तत्र काश्चि
दुहंत्यः दोहं हित्वा अभिययुः तथा अन्याः चुल्ल्यां पयः अधिश्रित्य क्वाथं अप्रतीक्षमाणाः ययुः काश्चित् संयावं अनुद्वास्य ययुः काश्चि
त् परिवेषयंत्यः तद्धित्वा ययुः का॰ शिशून् पाययंत्यः तद्धित्वा का॰ पतीन् शुश्रूषंत्यः य॰ का॰ अश्नंत्यः का॰ लिंपंत्यः का॰ प्रमृजंत्यः का॰ नेत्रे

अंजंत्यः तद्धित्वाययुः का० व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः ययुः एवंताः पतिपित्रादिभिः वार्यमाणा अपिप्राप्ताः का० अंतर्गृहगताः अलब्धनि
र्गमाः सत्यः कृष्णंदध्युः ततः कृष्णविरहतापेन क्षीणा शुभाः तद्ध्यानेन प्राप्ताश्लेष सुखेन क्षीणमंगलाः जारबुद्ध्या संगता अपिदेहं जहुः
राजोवाच हे ब्रह्मन् गोप्यः कृष्णंविदुः न ब्रह्म एवं सति तासां संसारोपरमः कथं श्रीशुकउ० हे नृप एतत्पूर्वंतेउक्तं यथा
द्विषन्नपि चैद्यः सिद्धिं गतः हरिप्रियाः किमुत किंच हे नृप इयं कृष्णस्य व्यक्तिः नृणां मोक्षायैव किंच कामक्रोधभयादिहरौ कुर्वंतः
पुमांसः तन्मयतां यांति एवं भूते अजे एवंविस्मयो न कार्यः यतः एतत् विमुच्यते ततः कृष्णः प्राप्ताः गोपीः दृष्ट्वा वाग्विलासैः ताः मोहयन्
उवाच श्रीभगवानुवा० हे गोप्यः वः स्वागतम् व्रजस्यानामयं कच्चित् आगमनकारणं ब्रूत एषा रजनी घोररूपा अतः व्रजं यात
अत्र स्त्रीभिः न स्थेयं वः पितृ पत्यादयः मृगयंते बंधु साध्वसं मा कुरुत किंच इदं कुसुमितं वनं दृष्टं अतः गोष्ठं यात पतीन् शुश्रूषध्वम् व
त्साः बालाश्च क्रंदंति तान् पाययत दुह्यत किंवा मत्स्नेहात् अत्र यूयं प्राप्ताः इदं युक्तं मयि जंतवः प्रीयंते किंच स्त्रीणां परो धर्मः भर्तुः त
द्बंधूनां च सेवनं हे गोप्यः स्वपतिः दुःशीलः दुर्भगः वृद्धः जडः रोगी अधनोपि स्त्रीभिः न त्याज्यः अपातकी चेत् किंच कुलस्त्रियः औप
पत्यं अस्वर्ग्यं अयशस्यं निंद्यं चेति किंच श्रवणदर्शनादिना मयि यथा भावः स्यात् तथा सन्निकर्षेण न अतः गृहान् यात श्रीशुकउ०
एवं अप्रियं कृष्णवचः श्रुत्वा चिंतां आपुः ततो गोप्यः मुखानि अधः कृत्वा चरणेन भुवं लिखंत्यः वस्त्रैः कुचकुंकुमानि मृजंत्यः तू
ष्णींतस्थुः किंच प्रियेतरमिव भाषमाणं कृष्णं संरंभगद्गदं गिरो गोप्यः ऊचुः हे विभो त्वं एवं क्रूरं वक्तुं नार्हसि वयं विषयान् हित्वा ते पाद
मूलं प्राप्ताः नः भजस्व किंच पत्यादीनां सेवनं स्त्रीणां परो धर्मः इति यत् त्वयोक्तं तत् त्वयि ईशे अस्तु यतः तनुभृतां प्रेष्ठो बंधुश्च त्वमसि
किंच हे कृष्ण प्रिये त्वयि कुशलाः रतिं कुर्वंति दुःखदैः पत्यादिभिः किम् अतः नः प्रसीद त्वयि अस्माभिः धृतां आशां मा छिंद्याः किंच

स्तः किंच हे हरे त्वत्पादभाजः ये ते अध्वनः पारं आपुः अतस्तुभ्यं ब्रह्मणे परमात्मने नमः किंच हे कृष्ण अजानता मे दूतेन त्वत्पितुर
हरणं यत् कृतं तत् क्षंतुं तथा मामपि अनुग्रहं कर्तुं अर्हसि हे गोविंद एषः ते पिता नीयताम् श्रीशुक उवा॰ एवं वरुणेन प्रसा
दितः कृष्णः स्वपितरं आदाय स्वानां मुदं कुर्वन् अगात् नंदस्तु अदृष्टपूर्वं वरुणैश्वर्यं तथा तेषां लोकपालानां कृष्णे सन्नतिं च दृष्ट्वा
व्रजं एत्य ज्ञातिभ्यः अब्रवीत् ततो गोपाः तं ईश्वरं मत्वा अयं कृष्णः स्वगतिं ब्रह्माख्यां नः प्रापयिष्यतीति संकल्पितवंतः ततः
सर्वज्ञः कृष्णः तेषां संकल्पसिद्ध्यै एतदचिंतयत् अयं जनः अत्र लोके अविद्याकामकर्मभिः तिर्यगादियोनिषु भ्रमन् स्वां गतिं
न वेद एवं दयालुः कृष्णः विचिंत्य स्वलोकं वैकुंठाख्यं गोपानां दर्शयामास देहादिपिहितानां लोकदर्शनं अशक्यमिति आदौ
देहादिव्यतिरिक्तं ब्रह्मरूपं दर्शयामास तदाह सत्यं स्वप्रकाशं एवं ब्रह्म प्रथमं दर्शयित्वा ततो लोकमिति ते तु गोपाः ब्रह्मह्रदं
कृष्णेन नीताः मग्नाश्च पुनः कृष्णेनोद्धृताः संतः वैकुंठं ददृशुः यस्मिन्कृष्णे निमित्ते सति पूर्वं यं अक्रूरः दृष्टवान् तमिति नंदा
दयस्तु तं दृष्ट्वा परमानंदनिर्वृताः कृष्णं च तत्र छंदोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः १७ इति दशमे अष्टाविंशः २८ श्रीशुक
उवाच भगवानपि ता रात्रीः शरदोत्फुल्लमल्लिकाः वीक्ष्य रंतुं मनश्चक्रे योगमायामुपाश्रितः १ तदा विधुः पूर्वदिशायाः
मुखं करैः उदयरागेण विलिंपन् उदितः प्रियायाः मुखं प्रिय इव एवं पूर्णमंडलं विधुं तथा चंद्रकोमलकररंजितं वनं च दृष्ट्वा हरिः
स्त्रीणां मनोहरं मधुरं जगौ तत् कामवर्धनं गीतं श्रुत्वा व्रजांगनाः मिथः अलक्षितोद्यमाः सत्यः यत्र कांतः आसीत् तत्राजग्मुः तत्र काश्चि
द्दुहंत्यः दोहं हित्वा अभिययुः तथा अन्याः चुल्ल्यां पयः अधिश्रित्य क्वाथं अप्रतीक्षमाणाः ययुः काश्चित् संयावमनुद्वास्य ययुः काश्चि २५
त् परिवेषयंत्यः तद्धित्वा ययुः का॰ शिशून् पाययंत्यः तद्धित्वा का॰ पतीन् शुश्रूषंत्यः य॰ का॰ अश्नंत्यः का॰ लिंपंत्यः का॰ प्रमृजंत्यः का॰ नेत्रे

अंजंत्यः तद्हित्वाययुः का॰ व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः ययुः एवंताः पतिपित्रादिभिः वार्यमाणा अपिप्राप्ताः का॰ अंतर्गृहगताः अलब्धनि
र्गमाः सत्यः कृष्णंदध्युः ततः कृष्णविरहतापेन क्षीणा शुभाः तद्ध्यानेन प्राप्ताश्लेषस्फरवेन क्षीणमंगलाः जारबुद्ध्या संगता अपिदेहंजहुः
राजोवाच हेब्रह्मन् गोप्यः कृष्णंविदुः नब्रह्म एवंसतितासां संसारोपरमः कथं श्रीशुकउ॰ हेनृपएतत्पूर्वंतेउक्तं यथा
द्विषन्नपिचैद्यः सिद्धिं गतः हरिप्रियाः किमुत किंच हेनृप इयं कृष्णस्य व्यक्तिः नृणांमोक्षायैव किंच कामक्रोधभयादिहरौकुर्वतः
पुमांसः तन्मयतांयांति एवंभूते अजे एवंविस्मयोनकार्यः यतः एतत् विमुच्यते ततः कृष्णः प्राप्ताः गोपीः दृष्ट्वा वाग्विलासैः ताः मोहयन्
उवाच श्रीभगवानुवा॰ हेगोप्यः वः स्वागतम् व्रजस्यानामयंक्वचित् आगमनकारणंब्रूत एषारजनी घोररूपा अतः व्रजंयात
अत्रस्त्रीभिः नस्थेयं वः पितृपत्यादयः मृगयंते बंधुसाध्वसंमाकुरुत किंच इदंकुसुमितंवनंदृष्टं अतः गोष्ठंयात पतीन् शुश्रूषध्वम् व
त्साः बालाश्चक्रंदंति तान् पाययत दुह्यत किंवा मत्स्नेहात् अत्र यूयंप्राप्ताः इदंयुक्तं मयि जंतवः प्रीयंते किंच स्त्रीणांपरोधर्मः भर्तुः त
द्बंधूनांच सेवनं हेगोप्यः स्वपतिः दुःशीलः दुर्भगः वृद्धः जडः रोगी अधनोपि स्त्रीभिः नत्याज्यः अपातकी चेत् किंच कुलस्त्रियः औप
पत्यं अस्वर्ग्यं अयशस्यं निंद्यं चेति किंच श्रवणदर्शनादिना मयि यथाभावः स्यात् तथा सन्निकर्षेण न अतः गृहान् यात श्रीशुकउ॰
एवं अप्रियं कृष्णवचः श्रुत्वा चिंतां आपुः ततो गोप्यः मुखानि अधः कृत्वा चरणेन भुवंलिखंत्यः वस्त्रैः कुचकुंकुमानि मृजंत्यः तू
ष्णींतस्थुः किंच प्रियेतरमिव भाषमाणं कृष्णं संरंभगद्गदंगिरो गोप्यः ऊचुः हेविभो त्वं एवंक्रूरं वक्तुंनार्हसि वयंविषयान् हित्वा तेपाद
मूलंप्राप्ताः नः भजस्व किंच पत्यादीनां सेवनं स्त्रीणां परोधर्मः इतियत् त्वयोक्तं तत् त्वयि ईशे अस्तु यतः तनुभृतां प्रेष्ठो बंधुश्च त्वमसि
किंच हे कृष्ण प्रिये त्वयि कुशलाः रतिं कुर्वंति दुःखदैः पत्यादिभिः किम् अतः नः प्रसीद त्वयि अस्माभिः धृतां आशां मा छिंद्याः किंच

अस्मच्चित्तं एतावत्कालं गृहं विशति तत् इदानीं त्वया अपहृतं एवं करावपि तथा पादावपि स्थानात् न चलतः कथं व्रजं यामः किं-
करवाम अतः हे कृष्ण नः कामाग्निं अधरामृतपूरेण सिंच एवं नो चेत् तर्हि कामविरहाग्निभ्यां दग्धदेहाः वयं ध्यानेन ते पदवीं याम
किंच हे हरे रमायाः दत्तावसरं ते पादतलं यदा अस्प्राक्ष्म तदा प्रभृति अन्यसमक्षं स्थातुं न पारयामः किंच श्रीः वक्षसि पदं लब्ध्वापि
तुलस्या सह यत्पदांबुजरजः चकमे तद्वत् वयं ते पादरजः प्राप्ताः किंच हे हरे वयं त्वद्वसतीः हित्वा ते अंघ्रिमूलं प्राप्ताः नः प्रसीद त
था ते अवलोकनेन तप्तात्मनां नः दास्यं देहि किंच ते अलकावृतं हसितावलोकं मुखं श्रियै करमणं वक्षःस्थलं च दृष्ट्वा ते दास्य एव
वयं भवाम किंच हे कृष्ण ते वेणुगीतमोहिता का स्त्री त्रैलोक्ये स्वधर्मात् न चलेत् किंच इदं रूपं वीक्ष्य द्विजद्रुममृगाः पुलकानि
अबिभरुः किंच हे हरे त्वं व्रजभयार्तिहरः आदिपुरुषवत् जातः अतः नः दासीनां तप्तस्तनेषु शिरस्सु च करा(ब्जं) निधेहि इति श्री
शुकउवा॰ एवं तासां विक्लवितं श्रुत्वा प्रहस्य ताः रमयामास ततस्ताभिः प्रियेक्षणोत्फुल्लमुखीभिः अच्युतः व्यरोचत ततः व
निताशतयूथपः कृष्णः वैजयंतीं मालां धृत्वा वनं मंडयन् व्यचरत् ततः गोपीभिः सह हिमवालुकं नद्याः पुलिनं प्रविश्य रेमे तदाह
बाहुप्रसारपरिरंभकरालकोरुनीवीस्तनालभननर्मनखाग्रपातैः क्ष्वेल्यावलोकसहितैः व्रजसुंदरीणां कामं उत्तंभयन् रमयांच-
कार एवं कृष्णात् लब्धमानाः गोप्यः भुवि स्त्रीणां मध्ये आत्मानं अधिकं मेनिरे तासां तत्सौभगमदं वीक्ष्य मानं च केशवः प्रशमा
य प्रसादाय तत्रैवांतरधीयत ४८ इति दशमे एकोनत्रिंशः २९ श्रीशुकउवाच अंतर्हिते भगवति सहसैव व्रजांगनाः अ
तप्यंस्तमचक्षाणाः करिण्य इव यूथपम् १ ततः ताः रमापतेः गतिस्मितविलासेक्षितादिभिः आक्षिप्तचित्ताः सत्यः भगवल्लीला- २६
नुकरणेन आक्रीडन् किंच हरेः गतिस्मितप्रेक्षणादिषु आविष्टमूर्तयस्ताः कृष्णविहारविभ्रमाः अहमेव कृष्ण इति मिथः निवे-

दितवत्यः ततः उच्चैः कृष्णमेव गायंत्यः मत्तवत् एकत्र संहत्य वनाद्वनं अमृगयन् तथा अंतर्बहिः आकाशइव स्थितं पुरुषं वृक्षान्प
प्रच्छुः हे अश्वत्थ हे प्लक्ष हे वट नो मनः हृत्वा गतः कृष्णः युष्माभिर्दृष्टः कच्चित् हे कुरबकाशोकनागपुन्नागचंपकाः नः दर्पहरस्मितः
सः इतो गतः कच्चित् हे तुलसि अलिकुलैः सह त्वां बिभ्रत् ते अतिप्रियः त्वया किं दृष्टः किंच हे मालति हे मल्लिके हे जाति यूथिके वः क
रस्पर्शेन प्रीतिं कृत्वा यातः दृष्टः कच्चित् किंच हे चूतप्रवालपनसादयः यूयं यमुनातीरे स्थिताः स्थ अतः शून्यचेतसां नः कृष्णमा
र्गं कथयत हे क्षिते त्वया किं तपः कृतं यत्त्वं केशवांघ्रिस्पर्शोत्सवा रोमांचिता शोभसे अयमुत्सवः ते अधुना हरेः एकदेशांघ्रिस्प-
र्शसंभूतः किम् यद्वा त्रिविक्रमविक्रमात् वा तत्पूर्वं वराहदेहाश्लेषात् जातः अतः त्वया नूनं दृष्टः तं दर्शय हे हरिणि हरिः प्रियया स
ह वः दृशां सुखादिभिः प्रियं कुर्वन् गतः किं यतः कांतांगसंगकुचकुंकुमरंजितायाः कुंदस्रजः गंधो वाति किंच हे वृक्षाः कृष्णः प्रि-
यांसे बाहुं स्थाप्य भ्रमरैः गम्यमानः सन् वः प्रणामं स्नेहावलोकैः अभिनंदति किम् काश्चिदाहुः हे सख्यः एताः लताः पृच्छत
यतः पत्युः बाहून् आश्लिष्टा अपि उत्पुलकानि बिभ्रति अतः नूनं तन्नखस्पृष्टाः संति एवं उन्मत्तवचो गोप्यः तच्छोधनेन व्याकुलाः
सत्यः हरेस्तास्ताः लीलाः अनुचक्रुः काचित् कृष्णायंती कस्याश्चित् पूतनायंत्याः स्तनं अपिबत् अन्या तोकायित्वा रुदंती अन्यां
शकटायंतीं पदा अहन् का० दैत्यायित्वा कृष्णरूपा अन्यां जहार कापि अंघ्री कर्षयंती रिंगयामास ततः हे कृष्णरामायिते काश्च
न गोपायंत्यः तत्र एका वत्सायंतीं अन्या बकायतीं च हंति एकां कृष्णइव दूरस्था गाः आहूय तदनुकरणं कृत्वा वेणुं क्वणंतीं क्रीडंतीं अ
न्याः साध्विति शंसति कस्यांचित्स्वभुजं न्यस्य चलंती आह अहं कृष्णः मे गतिं पश्यत वातवर्षाभ्यां मा भैष्ट तत्त्राणं मया कृतमित्यु
क्त्वा हस्तेन वस्त्रं ऊर्ध्वं कृतवती तदा एका पदा कस्याश्चिच्छिरसि आरुह्य दुष्ट हे इतः गच्छ गच्छ इत्याह तथैका आह हे गोपाः वनाग्निं पश्य

त नेत्राणिनिमीलयत वः क्षेमंविधास्ये तत्र एकाउलूखले अन्ययास्रजाबद्धा भयानुकरणंमुखंभेजे एवंवृक्षादीन् पृच्छमानाः
गोप्यःवनप्रदेशेकृष्णपदानिअपश्यन् ततः आहुः एतानिपदानिव्यक्तंकृष्णस्यैव यतःध्वजादिभिश्चिन्हितानि ततः तैस्तैः पदैः
तत्मार्गमन्विच्छंत्यःअग्रतोगत्वातत्रतानिवध्वाःपदैः संपृक्तानिदृष्ट्वाआर्ताःसत्यःआहुः कृष्णेनसहयातायाःकस्याःएतानिपदानि अ
नयैवनूनंहरिःआराधितःयतःनःहित्वायांरहः अनयत् हेअल्यः एतेकृष्णपादाब्जरेणवः धन्याः यतःयान्ब्रह्मादयः अघनाशार्थं
दधुः किंच हेसख्यःतस्याएतानिपदानिनःक्षोभंकुर्वंति यतः एकारहः अच्युताधरंभुंक्ते अहोसख्यःअत्रतस्याःपदानिनलक्ष्यंते
यतःतृणांकुरैःखिद्यत्सुजातांघ्रितलांतांस्कंधे धृतवान् तथा तदर्थं अत्रकृष्णेनपुष्पावचयः कृतःयतःप्रपदाक्रमणे असकलेपदे प
श्यत किंच कामिनातेन अत्रतस्याः केशप्रसाधनंकृतम् तानिचूडयताकांतांउपविष्टमिह ध्रुवम् तथातयासह आत्मारामोपिकृष्णः
कामिनांदैन्यंस्त्रीणांदुःखभावंचदर्शयन्रेमे एवंकृष्णंपश्यंत्योगोप्यः वनेचेरुः अन्याः विहाय यांरहःनिन्येसासर्वस्त्रीणांश्रेष्ठंआत्मा
नंमेने ततःसावनोद्देशंगत्वाहसासतीकेशवंआह हेकृष्णअहंचलितुंनपारये यत्रतेमनःतत्रमांनय एवमुक्तःप्रियामाह स्कंधमारु-
ह्यतामितिततःसः अंतर्दधे सावधूश्च अतप्यत हानाथहेरमणकासिक्वासि हेसखेनेसन्निधिंदर्शय श्रीशुकउवाच ए
वंकृष्णमार्गंइच्छंत्योगोप्यः समीपेतद्विरहमोहितांतांददृशुः ततः तयोक्तंकृष्णात्मानाप्तिंदौरात्म्यादवमानंचश्रुत्वाविस्म-
यंप्रापुः ततःताःसर्वाः यावत्चंद्रज्योत्स्नातावत् वनेगत्वा परंतमः प्रविष्टमालक्ष्यततोनिववृतुः ततः स्ताः तन्मनस्काः तदात्मि
काः तद्गुणानेवगायंत्यः स्वगृहाणिनसस्मरुः पुनः पुलिनमागत्यकालिंद्याः कृष्णभावनाः समवेताजगुः कृष्णंतदागमनकां-
क्षिताः ४३ इतिदशमेत्रिंशः ३० गोप्यऊचुः हेदयिततेजन्मनाव्रजः अधिकंजयति यतःत्वमत्रजातःतस्मा २७

लक्ष्मीः व्रजमंगलंकृत्यवर्तते एवंव्रजे हर्षिते सति त्वदीयाः गोपिकाः त्वयि धृतप्राणाः सत्यः दिक्षु त्वां विचिन्वते अतः त्वया दृश्यताम्
किंच अन्या आहुः हे सुरतनाथ नेत्रेण अमूल्यदासीः निघ्नतस्ते अयं वधो न भवति किम् किंतु भवत्येव अतः तव दृशा ऽ पहृतप्राणमस्म
र्पणाय त्वया दृश्यताम् किंच हे श्रेष्ठ त्वया विषमयजलनाशात् तथा अघासुरात् वर्षमारुताशनिपातेभ्यो रिष्टव्योमादिभ्यश्च वयं
रक्षिताः किमिदानीमुपेक्षसे अपिच हे सखे त्वं गोपीसुतः न किंतु जीवानां बुद्धिसाक्षी ब्रह्मणा विश्वरक्षार्थं प्रार्थितः सन् यदुकुले
उदितोसि अतस्ते भक्तोपेक्षा अनुचिता किंच हे वृष्णिधुर्य भवभयात् ते चरणं सेवतां दत्ताभयं करपद्मं नः शिरसि धेहि किंच हे व्रज
जनार्तिहन् हे सखे भवत्किंकरीः नः आश्रय आदौ तावत् जलरुहाननं दर्शय किंच हे सखे प्रणतदेहिनां पापापहं पशूननुगं फणि
फणार्पितं ते पदांबुजं नः कुचेषु कृत्वा कामं छिंधि किंच हे पुष्करेक्षण तव मधुरवाण्या मुह्यतीर्नः दासीः अधरामृतेन संजीवय
किंच हे हरे ते कथामृतं तप्तजीवनं पापापहं कर्णमंगलं एवं भूतं ये भुवि गृणंति ते धन्याः किंपुनः त्वां ये पश्यंति अतः प्रार्थयामहे
त्वया दृश्यतामिति किंच हे कृष्ण ते हास्यं तथा प्रेमवीक्षणं तथा ते विहरणं तथा ते रहसि संविदः हे कपट एतानि नः क्षोभयंति
किंच यदा त्वं व्रजात् पशून् चारयन् चलसि तदा ते पदं हे नाथ शिलतृणांकुरैः सीदतीति नः मनः अस्वास्थ्यं गच्छति किंच हे वी
र त्वं सायं साले नीलकुंतलैर्व्याप्तं गोरजश्छुरितं जलरुहाननं नः मुहुर्दर्शयन् मनसि स्मरं अर्पयसि न तु संगं ददासि अतः कपटः
किंच हे आधिहन् प्रणतकामदं लक्ष्म्यार्चितं ते पदाब्जं नः स्तनेषु कामतापशांतये अर्पय किंच हे सखे सुरतवर्धनं स्वरितवेणुना
सुष्ठु चुंबितं एवं ते अधरामृतं नः देहि किंच हे कृष्ण अह्नि यदा त्वं वनं अटसि तदा त्वां अपश्यतां नः त्रुटिः युगायते तथा कुटिलकुंतलं ते श्री
मुखं पश्यतां नः दृशां यः पक्ष्मकृत् स जडः तस्मात् हे अच्युत पतिसुतादीन् हित्वा वयं तव गीतमोहिताः सत्यः ते अंतिके प्राप्ताः हे कितव एवं भूताः स्त्रि

औ॰ ६ संकेतनर्माणि॰ ओ॰ ४ मुखाब्जं॰ ओ॰ १ ब्रह्मा॰

यः निशि स्वयं आगतास्त्वां विना कः त्यजेत् किंच हे कृष्ण तव रहसि संविदं तथा प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणं तथा श्रियो धाम ते उरः दृ
ष्ट्वा नः अतिस्पृहा भवति मनश्च मुह्यति किंच हे सखे ते इयं व्यक्तिः व्रजवासिनां दुःखहंत्री विश्वमंगलरूपा अतः त्वत्स्पृहारूढमन
सां नः ईषत्किमपि कार्पण्यमकृत्वा देहि किं तत् स्वजनहृद्रोगाणां यद् तिगोप्यं औषधं तत् त्वमेव वेत्सि इति गूढाभिप्रायम् किंच हे
प्रिय ते सुकुमारं पदाब्जं वयं कर्कशस्तनेषु संमर्दनशंकया भीताः सत्यः शनैः धारयेम तेन त्वं वनं अटसि अतः तत् कूर्पादिभिः न व्यथ
ते किं किंतु व्यथेत् तस्मात् भवदायुषां नः धीर्भ्रमति १९ इति दशमे एकत्रिंशः ३१ श्रीशुक उवाच इति गोप्यः प्रगायंत्यः
प्रलपत्यश्च चित्रधा रुरुदुः सुस्वरं राजन्कृष्णदर्शनलालसाः १ तदा शौरिः पीतांबरधरः काममोहकः तासां आविर्बभूव तं प्रियं
दृष्ट्वा उत्फुल्लदृशो गोप्यः युगपत् उत्तस्थुः तन्वः प्राणमिवागतम् तत्र काचित् शौरेः करांबुजं अंजलिना जगृहे का॰ तद्बाहुं स्वांसे
दधार का॰ तस्य तांबूलचर्वितं अगृण्हात् एका तत्पदाब्जं तप्तस्तनयोरधात् एका भ्रुवं चक्रीकृत्य तं कटाक्षेपैः घ्नंतीव ऐक्षत् अ
न्या तन्मुखाब्जं जुषाणा अपि न अतृप्यत् संतस्तच्चरणं यथा का॰ नेत्ररंध्रेण तं हृदयं नीत्वा नेत्रे निमील्य उपगुह्य योगीवानंदसं
प्लुता आस्ते एवं सर्वास्ताः भगवद्दर्शनेन निर्वृताः सत्यः विरहजं तापं जहुः ईश्वरं प्राप्य मुमुक्षवो यथा ततः गतशोकाभिः ता
भिः वृतः अच्युतः अधिकं बभौ पुरुषः सत्वादिशक्तिभिर्यथा ततः कृष्णः ताः आदाय कालिंदीपुलिनं शरच्चंद्रांशुसंदोहध्वस्तदो
षातमः शिवं नदीतरंगैः आस्तृतवालुकं एवंभूतं प्रविश्य बभौ ततश्च ताः पूर्णकामाः सत्यः स्वैः कुचकुंकुमांकितैः उत्तरीयैः अंतर्या
मिणे तस्मै आसनं रचयामासुः तत्र उपविष्टः ईश्वरः गोपीसभागतः सन् ताभिः संमानितः शुशुभे ततो गोप्यः श्रीकृष्णं सत्कृत्य स २८
हासलीलेक्षणवत्या भ्रुवा उपलक्षिताः सत्यः अंककृतांघ्रिहस्तयोः संमर्दनेन संस्तुत्य ईषत्कुपिताः बभाषिरे गोप्य ऊचुः हे कृष्ण

एकेभजतः तद्भजनानुसारेणभजंति एकेअभजतोपितद्भजनानपेक्षंभजंति अन्येतुनोभयान् एतत्कथमितिब्रूहि श्रीभग
वानुवा० हेसख्यः येमिथोभजंति तेस्वार्थैकांतोद्यमाः तत्रसौहृदंन धर्मश्चन अभजतःयेभजंति तेकरुणाः तत्रनिरपवादोधर्मो
स्ति येकेचित् भजतोपिनभजंति अभजतःकुतः तेतुचतुर्विधाः आत्मारामाः आप्तकामाः मूढाः अतिकठिनाः तत्राहंनकोऽपि किंतु
दयालुः हेसख्यः अहंभजतोपिजंतून्नभजामि कुतः अमीषांनिरंतरध्यानप्रवृत्त्यर्थं यथाअधनः लब्धधनेनष्टे तच्चिंतयाअन्यं
नवेत्तिनहृत् एवंमदर्थंत्यक्तलोकवेदस्वानांवः अनुवृत्तयेमयायुष्मत्प्रेमालापान्शृण्वतैवतिरोहितम् अतःमांदोषारोपेणद्र
ष्टुंनयोग्याःस्थ किंच हेप्रियाःनिरवद्यसंयुजांवः चिरकालेनापिप्रत्युपकारंकर्तुंनशक्नोमि याःदुर्जरगेहशृंखलाःछित्त्वामांअ
भजन् तासांवःसाधुकृत्यंयुष्मत्सौशील्येनैवप्रतियातु नतुमत्कृतप्रत्युपकारेणेत्यर्थः २२ इतिदशमेद्वात्रिंशः ३२ श्रीशु
कउवा० हेनृपएवंकृष्णवाचःश्रुत्वागोप्यः विरहजंतापंजहुः तत्रगोविंदःअन्योन्याबद्धबाहुभिःस्त्रीरत्नैःसहरासक्रीडामारभत
ततः मंडलत्वेनस्थितानांतासांद्वयोर्द्वयोःमध्येप्रविष्टेनश्रीकृष्णेनरासोत्सवःसंप्रवृत्तःयंगोप्यःमामेवाश्लिष्यतीतिमन्येरन् तावत्
सदाराणांदेवानांविमानशतसंकुलंनभःबभूव दुंदुभयोनेदुःपुष्पवृष्टयःपेतुःसस्त्रीकाःगंधर्वाःतद्यशोजगुः तदास्त्रीणांवलयनूपु
रकिंकिणीनांशब्दःरासमंडलेतुमुलःअभूत् तत्रताभिःकृष्णःस्वर्णमणिमध्येमारकतइवशुशुभे तथाताःपादन्यासैःकरचालनैः
चलकुचपटैःगंडलोलैःस्विद्यन्मुखाःगोप्यःतेनमेघसमूहेतडितइवविरेजुः किंच ताःनृत्यमानाःरतिप्रियाःसत्यःउच्चैःजगुःयासां
गीतेनविश्वंव्याप्तम् तत्रकाचित्मुकुंदेनसमंस्वरजातीःउन्निन्ये ततस्तेनसाधुसाधुइतिपूजितासतीतदेवध्रुवाख्यतालविशेषेणपुनः

ओ०५ त्यक्तःलोकः युक्तायुक्तप्रतीक्षणात् वेदः धर्माधर्मप्रतीक्षणात् ज्ञातयः स्नेहत्यागात् याभिः तासाम्

उन्निन्ये तस्यैसः मानं अदात् काचित् रासश्रांताकृष्णस्यस्कंधं बाहुनाजग्राह एका अंसगतं बाहुं चंदनेनालिप्तं आघ्राय हृष्टरोमा चु
चुंब कस्याश्चित् गंडं गंडे संदधत्याः कृष्णः तांबूलचर्वितं अदात् काचित् नृत्यंती श्रांता सती कृष्णकराब्जं स्तनयोरधात् ततोगोप्यः
अच्युतं कांतं लब्ध्वा नद्दोर्भ्यां गृहीतकंठ्यः गानं कृत्वाविजह्रिरे ततो गोप्यः कर्णोत्पलादिभिः वक्त्रेषु शोभाया सांताः स्वकेशस्रस्तस्र
जः सत्यः वलयनूपुरघोषरूपवाद्यैः भ्रमरगायकरासस भायां भगवतासमं ननृतुः एवं भगवानपि आलिंगन कर स्पर्शवीक्षणवि
लास हासैः ताभिः सहरेमे यथाबालः स्वप्रतिबिंबैः गोप्यः तदंगसंगहर्षेण व्याप्तेंद्रियाः सत्यः केशान् दुकूलं कुचपट्टिकां वा धर्तुं ना
लं बभूवुः ततः एवं कृष्णविक्रीडितं दृष्ट्वा खेचरस्त्रियो मुमुहुः चंद्रोऽपि सगणः कामार्दितः सन् विस्मितो बभूव ततः कृष्णः यावंत्यो
गोपांगनाः तावंतः आत्मानं कृत्वा ताभिः सह रेमे ततः तासां विहारेण श्रांतानां वदनानि सः पाणिना प्रामृजन् ततो गोप्यः सुधास्मि
तहासावलोकनेन तस्मै मानं दधत्यः कृष्णस्य कर्माणि जगुः ततः कृष्णः श्रमं दूरीकर्तुं ताभिः सह उदकं विवेश गजीभिः गजइव सः
अलं युवतीभिः परिषिच्यमानः कुसुमवर्षिभिः देवैः ईड्यमानः गोपीमंडले रेमे ततश्च कृष्णः यमुनोपवने भृंगस्त्रीगणावृतः स
न् गजीभिः गजइव चचार एवं सः चंद्रांशुविराजिताः निशाः आत्मनिरुद्धचरमधातुः सन् सिषेवे राजोवाच हेब्रह्मन् भगवा
न् धर्मस्थापनार्थं इतरनाशार्थं अवतीर्णः तथा धर्मसेतूनां वक्ता कर्ताऽपि सन् कथं परदाराभिमर्शनं प्रतीपमाचरत् किंच पूर्णका
मोपि सः निंद्यं कर्म कृतवान् किमभिप्रायः एतं नः संशयं छिंधि सुव्रत श्रीशुकउवा॰ हेनृप महतां धर्मव्यतिक्रमः साहसं च दृ
ष्टं तत् तेषां तेजीयसां दोषाय न स्यात् वन्हेः सर्वभुजो यथा अतः इदं महत्कर्म अनीश्वरः मनसापि नाचरेत् यथा रुद्रोऽब्धिजं विषं किंच

ओ· ६ अनेनैतत्सूचितं विस्मितेनचंद्रेण गतौ विस्मृतायां ततः प्राक्तनाः सर्वे ग्रहाः तत्र तत्र तस्थुः ततश्च अनिदीर्घासु रात्रिषु यथासुखं विजह्रुरिति·

महतांवचः सत्यम् आचरितं क्वचित् अतः तैः वचसायदुक्तंतदेवाचरेत् एषांकुशलाचरितेन स्वार्थोनविपर्ययेण अनर्थोन किंतु
प्रारब्धकर्मक्षपणमात्रमेवतेषांकृत्यंनान्यत् प्रस्तुतमाह सर्वतत्वानांईशितुः हरेः कुशलाकुशलान्वयः नेतिकिंपुनर्वक्तव्यम् किं
च यत्पादपंकजपरागसेवनेनतृप्ताः मुनयः अबध्यमानाः संतः सर्वत्र स्वैरंचरंति तस्य इच्छयात्तवपुषः बंधः कुत एव किंच हे
नृप गोपीनांतत्पतीनां सर्वदेहिनांयः अंतः चरतिसः भूतानांअनुग्रहार्थं आस्थितः सन् तादृशीः क्रीडाः भजते याः श्रुत्वानरः तत्परो
भवेत् तथाव्रजौकसः स्वस्वदारान् स्वपार्श्वस्थान्मत्वातन्मायया मोहिताः संतः कृष्णायनासूयन् ततोगोप्यः ब्राह्मेमुहूर्तेप्राप्ते कृ-
ष्णाज्ञया अनिच्छंत्योपिगृहान् ययुः इदंव्रजांगनाभिः सहविष्णोः क्रीडितंप्रतियः शृणुयात् वर्णयेच्च सः हरौभक्तिंप्राप्यहृद्रोगं-
कामंआशुअपहिनोति ४० इतिद०त्रयस्त्रिंशः ३३ श्रीशुकउवा० एकदादेवयात्रायांगोपालाजातकौतुकाः अनोभिरन
डुद्युक्तैः प्रययुस्तेंऽबिकावनम् १ तत्रसरस्वत्यांस्नात्वाशिवंअंबिकांचआनर्चुः ततः सर्वेगोपाः ब्राह्मणेभ्यः गोस्वर्णवस्त्रान्नानि
देवोनः प्रीयतामितिददुः ततः तत्रजलंप्राश्यधृतव्रताः नंदादयः तांरात्रिंनदीतीरेन्यवसन् तस्मिन्वने अतिबुभुक्षितः अहिः शया
नंनंदं अग्रसीत् सः नंदः कृष्णकृष्णेति आक्रोश्य अयंसर्पः हे तात मांग्रसते प्रपन्नं मां मोचयततोगोपाः नंदाक्रंदितंश्रुत्वाउत्थाय
तेनग्रस्तंतंदृष्ट्वा उल्मुकैः सर्पताडयामासुः सः अलातैः ताडितोपिनंदंनामुंचत् तदाकृष्णः एत्यपदातंअस्पृशत् ततः सः भगव-
त्पादस्पर्शात् हताशुभः सन् सर्पवपुर्हित्वाविद्याधरपूजितंरूपंभेजे तंहेममालिनंप्रणतंकृष्णः अपृच्छत् हे सर्पत्वंअद्भुतदर्शनः
कः कथंएतांदुर्गतिंप्रापितः सर्पउ० हेकृष्ण अहंसुदर्शनइतिकश्चिद्विद्याधरः स्वरूपसंपत्यायुतः सन् विमानेनदिशः अचरम्
तदाविरूपान् अंगिरसः ऋषीन् दृष्ट्वारूपदर्पितः सन् उपहसितवान् तैः इमांयोनिंप्रापितः दयालुभिस्तैः शापोमेनुग्रहायैवकृतः यतः

शापात् अहं लोकगुरुणा त्वया पदा नु स्पृष्टः हताशुभोजातः एवं भूतं त्वां अहं स्वलोकं गंतुं अनुज्ञां याचे हे कृष्ण मां गंतुं अनुज्ञां देहि हे अच्यु
त ते दर्शनात् ब्रह्मशापान्मुक्तोहं यन्नाम गृण्हन्मुमान् श्रोतॄन् आत्मानं च सद्यः पुनाति किं भूयः तस्य स्पृष्टः पदा हि ते एवं कृष्णं अनुज्ञाप्य प्र
दक्षिणा नमस्कारं कृत्वा सुदर्शनो दिवं यातः कृच्छ्रान्नंदश्च मोचितः ततो व्रजौकसः एवं कृष्णा वै भवं हृत्वा तत्र नियमं समाप्य पुनर्व्रजं आ
ययुः अथैकदा रामकृष्णौ स्त्रीणां मध्यगौ संतौ वने राव्यां विजह्रतुः तौ स्त्रीजनैः उपगायमानौ स्रग्विणौ उदितचंद्रतारकं निशासु स्वं-
मानयंतौ संतौ सर्व भूतानां मनः श्रवणमंगलं यथा तथा अगायतां तद्गीतं श्रुत्वा गोप्यः गतवस्त्रं देहं नाविंदन् एवं क्रीडतोः गायतोः सतोः
तावत्कुबेरानुचरः शंखचूड इति अभ्यगात् ततः हे नृप तयोः ईक्षितोः सतोः तन्नाथं क्रोशंतं स्त्रीजनं सः निर्भयः सन् कालयामास ततः
कृष्ण रामेति क्रोशंतं स्त्रीगणं दृष्ट्वा तौ अन्वधावतां कथं भूतौ तौ मा भैष्टेत्य भयशब्दौ शालहस्तौ संतौ तं गुह्यकाधमं शीघ्रं प्रापतुः त
तः सः कालमृत्यू इव प्राप्तौ तौ दृष्ट्वा स्त्रीजनं हित्वा जीवितेच्छया प्राद्रवत् सः गुह्यकः यत्र यत्र धावति तत्र तत्र श्रीकृष्णः तच्छिरोरत्नं
जिहीर्षुः सन् अधावत् बलस्तु स्त्रियो रक्षन् तस्थौ अविदूर इवाभ्येत्य शिरस्तस्य दुरात्मनः जहार मुष्टिनैवांग सह चूडामणिं विभुः
शंखचूडं निहत्यैवं मणिमादाय भास्वरं अग्रजायाददत्प्रीत्या पश्यंतीनां च योषितां ३२ इति द॰ चतुस्त्रिंशः ३४ श्रीशुकउ॰
गोप्यः कृष्णे वनं याते तमनुद्रुतचेतसः कृष्णलीलाः प्रगायंत्यो निन्युर्दुःखेन वासरान् १ गोप्य ऊचुः हे गोप्यः वामबाहौ कृ-
त वामकपोलो मुकुंदः अधरार्पितवेणुं कोमलांगुलिभिः आश्रितसप्तस्वरछिद्रं यदा वादयति तदा तच्छ्रुत्वा सिद्धस्त्रियः सिद्धैः स
ह वर्तमाना अपि कामबाणेभ्यः अर्पितचित्ताः सत्यः मोहं ययुः यतः गतनीव्यः एवं भूतस्य कृष्णस्य विरहं कथं सहाम इति सर्वत्र १ ३०
किंच हे अबलाः इदं चित्रं शृणुत अयं नंदसूनुः आर्तजनानां नर्मदः यदा कूजितवेणुर्भवति तदा व्रजवृषाः मृगगावः वाद्येन हृतचे

तसः दंतदष्टग्रासाः धृतकर्णाः लिखितचित्रमिवासन् २ हेसखि यदा सबलः मुकुंदः मयूरपिच्छधातुपल्लवैः बहुमल्लपरिबर्हविडंबः सन् वेणुना गाः समाह्वयति तदा भग्नगतयो नद्यः वायुनीतं तत्पादाब्जरजः वयमिव स्पृहयंत्यः स्थिरोदकाः भवंति तस्य-विरहं कं०३ किंच हेसखि हरिः गोपैः वर्णितवीर्यः गिरितटेषु चरति गाः यदा वेणुना समाह्वयति तदा नरवः वनलताश्च स्वस्मिन् विष्णुं व्यंजयंत्य इव पुष्पफलाढ्याः संतः मधुधाराः ससृजुः स्म तस्य ४ किंच हेसखि यदा दर्शनीयतिलकः कृष्णः भ्रमराणां उच्चैर्गीतं आद्रियन् संधितवेणुर्भवति तदा सरसि सारसहंसविहंगाः गीतहृतचेतसः संतः एत्य मौनं धृत्वा हरिं उपासते तेन तस्य ५ किंच भो व्रजदेव्यः यदा कृष्णः सरामः स्रगवतंसविलासः गिरितटेषु वर्तमानः सन् विश्वं हर्षयन् वेणुनादेन विश्वं पूरयति तदा मेघः महदतिक्रमणशंकितचेताः मंदंमंदं गर्जति तथा पुष्पैः वर्षन् निच्छायया च च्छत्रं विदधाति तस्य विरहं०६ किंच हे यशोदे तव सुतः नानागोपक्रीडासु निपुणः सन् यदा अधरबिंबे दत्तवेणुः स्वरजातीः अनयत् तदा तच्छ्रुत्वा शक्रशर्वब्रह्ममुख्याः देवाः नतकंठचित्ताः संतः अनिश्चिततत्वाः मोहं ययुः तस्य०७ हेसखि श्रीकृष्णः ध्वजादिचिन्हितैः स्वपदाब्जदलैः व्रजभुवः खुरतोदं शमयन् यर्हिवादितवेणुः सन् व्रजति तदा तद्वीक्षणार्पितकामवेगाः वयं वृक्षगतिं गताः सत्यः मोहेन कबरं वसनं वा न विदामः त०८ किंच श्रीहरिः कचिद्देशे गोगणनार्थं मणिधरः सेवकांसे भुजं स्थाप्य यदा अगायत तदा क्वणितवेणुरववंचितचित्ताः कृष्णहरिण्यः वयमिव त्यक्तगृहाशाः सत्यः कृष्णं अन्वासत तद्विरहं०९ किंच हेसखि नंदसूनुः गोपगोधनवृतः यदा यमुनायां विजहार तदा वायुः मलयजस्पर्शेन तं मानयन् अनुवाति किंच तदा गंधर्वादिगणाः वाद्यगीतपुष्पवर्षादिभिः परितः उपासत तस्य०१०किंच हेसखि यदा व्रजगवां वत्सलः पथि वृद्धैः ब्रह्मादिभिः वंद्यमानचरणः दिनांते सर्वं गोधनं अपोह्य गीतवेणुः सन् खुररजश्छुरितस्रक् नः दृशीनां हर्षमा

ओ०६ स्रगवतंसाभ्यां विलासो यस्य सः ओ०९ खुराक्रमणव्यथां ओ०१ गीतयुक्तो वेणुर्यस्य सः

पयन् तथानः सुहृदां आशिषो दित्सया अयं एतीति पश्य तस्य॰ ११ किंच हे सखि श्रीकृष्णः मदविघूर्णितनेत्रः बदरपांडुवदनः उदितव
क्त्रः दिनांते व्रजे गोतुल्यानांनः दिनतापं मोचयन् समीपं आयातीति तं पश्य १२ एवं व्रजस्त्रियो राजन्कृष्णलीलानुगायतीः रेमिरेह
स्सु तच्चित्तास्तन्मनस्का महोदयाः २६ इति दशमे पंचत्रिंशः ३५ श्रीशुकउवा॰ हे राजन् एवं व्रजे उत्सवे वर्तमाने तदा व्रजं वृष
भाकृतिः अरिष्टासुरः खुरैः विदारितां भुवं कंपयन् तीक्ष्णशब्दं कुर्वन् मह्हीं पदा विलिखन् पुच्छं उद्यम्य तटानि शृंगाग्रेण उद्धरन् किंचि
न् शकृन्मूत्रमुत्सृजन् सन् प्रासः यस्य शब्देन गवां नृणां गर्भाः अकाले पतंति स्रवंति यस्य ककुदि पर्वतशंकया मेघाः विशंति एवं ती
क्ष्णशृंगं दैत्यं दृष्ट्वा गोप्यो गोपाः तत्रसुः पशवः व्रजं हित्वा दुद्रुवुः ततः सर्वे गोपाः कृष्ण कृष्णेति गोविंदं शरणं ययुः भगवान् भयविद्रुतं व्र
जं दृष्ट्वा मा भैष्टेति गिरा आश्वास्य तं आह्वयत् हे मंद त्रासितैः गोपैः पशुभिः किम् त्वादृशानां दुष्टानां बलदर्पहा अहमस्मि इत्युक्त्वा
करतलेन बाहुमाहत्य तलशब्देन तं कोपयन् सख्युः अंसे भुजं स्थाप्य हरिः स्थितः एवं कोपितो दैत्यः खुरेण भुवं उल्लिखन् क्रुद्धः सन्
कृष्णां उपाद्रवत् अग्रन्यस्तशृंगाग्रः सः कटाक्षेण वक्रं दृष्ट्वा इंद्रमुक्तः अशनिरिव प्राद्रवत् ततः कृष्णः तं शृंगयोः धृत्वा अष्टादशपदानि
पश्चात् अपोवाह गजं प्रति गज इव एवं अपविद्धः सः पुनः उत्थाय निःश्वसन्कृष्णं आद्रवत् तं प्रासं कृष्णः भूतले निपात्य आर्द्रांबरमिव
पीडयामास शृंगेण च जघान तदा सः अपतत् ततः सः रक्तं वमन्पादान्क्षिपन् कृशन्मूत्रं सृजन् मृत्योः क्षयं जगाम ततो देवाः पुष्पवृष्टिं
कृत्वा हरिं ईडिरे एवं दैत्यं हत्वा सबलः कृष्णः गोष्ठं विवेश एवं कृष्णेन दैत्ये हते नारदः एत्य कंसाय आह अष्टमगर्भत्वेन प्रसिद्धां कन्यां यशो
दायाः सुतां आह यशोदासुतत्वेन प्रसिद्धं कृष्णं देवकीसुतमाह रोहिणीसुतं रामं देवक्याः सप्तमं सुतमाह तौ वसुदेवेन स्वमित्रे नंदे न्य ३१
स्तौ याभ्यां ते पुरुषा हताः तच्छ्रुत्वा कंसः वसुदेवं हंतुं असिं जगृहे तदा नारदेन निवारितः ततः कंसः तौ स्वमृत्यू ज्ञात्वा वसुदेवं देवकीं

ओ॰ ४ शृंगमुत्सास्यतनैव॰ ओ॰ ४ निवासं॰

च लोहमयपाशैः बबंध एवं कृत्वा नारदे गते कंसः केशिनं आभाष्य त्वया रामकृष्णौ हन्येतां इति प्रेषयामास ततः कंसः मुष्टिकचाणूर
शलतोशलकादीन् अमात्यान् हस्तिपांश्चाहूय आह भो भो चाणूरादयः मे वचः श्रूयताम् नंदव्रजे वसुदेवसुतौ वासाते ताभ्यां मत्यं मृ
त्युर्विधात्रा दर्शितः इह प्राप्तौ तौ भवद्भ्यां मल्ललीलया हन्येतां विविधा मंचाः क्रियंतां सर्वे पौरा जानपदाः संयुगं पश्यंतु हे महामात्र त्वया
रंगद्वारि कुवलयापीडः द्वीप आनीयतां तेन तौ जहि किंच चतुर्दश्यां धनुर्यागः आरभ्यतां तत्र पशून् भूतराजाय विशसंतु एवं आज्ञा
प्य कंसः अक्रूरं आहूय पाणिना पाणिं गृहीत्वा आह हे अक्रूर ममाभीष्टं क्रियताम् त्वत्तः अन्यः भोजवृष्णिषु हिततमो नास्ति अत-
स्त्वां कार्यार्थं आश्रितोस्मि यथेंद्रः विष्णुमाश्रित्य स्वार्थं आप्नोति अतः नंदव्रजं गच्छ तत्र वसुदेवसुतौ आसाते तौ अनेन रथेन आन
य एताभ्यां देवैः मृत्युः सृष्टः अतः तौ साभ्युपायनैः नंदादिगोपैः समं आनय इहानीतौ तौ कालकल्पेन हस्तिना घातयिष्ये यदि ततो
मुक्तौ नर्हि मल्लैर्घातयिष्ये एवं तयोर्हतयोः सतोः तद्बंधून् वसुदेवमुख्यान् वृष्णिभोजादीन् तथा वृद्धं राज्यकामुकं मे पितरं तद्भ्रातरं देव
कं च येन्ये मद्द्विषः तानपि हनिष्यामि ततश्चेयं मही नष्टकंटका भविष्यति जरासंधः मम गुरुः द्विविदः नरकः शंबरः बाणः एते मे सखायः
तैरहं देवपक्षीयनृपान् हत्वा महीं भोक्ष्ये हे अक्रूर एतत् ज्ञात्वा धनुर्मखावलोकार्थं यदुपुरश्रियं च द्रष्टुं तौ शीघ्रं आनय अक्रूर उवाच
हे कंस ते मनीषितं स्वमरणनिवर्तकं सम्यक् परंतु सिद्ध्यसिद्ध्योः समं कुर्यात् यतः फलसाधनं दैवं किंच अयं जनः दैवहतोपि मनो
रथान् करोति तथापि हर्षशोकाभ्यां युज्येत अथापि ते आज्ञां करोमि एवमादिश्य चाक्रूरं मंत्रिणश्च विसृज्य सः प्रविवेश गृहं कंस
स्तथाऽक्रूरः स्वमालयम् ४० इति दशमे षट्त्रिंशः ३६ श्रीशुक उवाच हे राजन् हयाकृतिः केशी तु कंसप्रहितः खुरैः महीं विदारयन् सटा
भिः इतस्ततः क्षिप्ताभ्रविमानैः व्यासं नभः कुर्वन् स्वशब्दैः विश्वं भीषयन् व्रजं जगाम तं स्वगोकुलं हेषितैः त्रासयंतं आत्मानं युद्धे मृगयं-

तं दृष्ट्वा कृष्णः पुरतो निर्गत्य समीपं आह्वयत् तत् श्रुत्वा दैत्यः सिंह इव ननाद ततः केशी कृष्णं दृष्ट्वा मुखेन खं पिबन्निव अभिमुखः स
न् अभिजगाम ततः प्रत्यक् पद्भ्यां कृष्णं जघान तद्वंचयित्वा कृष्णः तं दोर्भ्यां पादयोर्धृत्वा परिविध्य धनुः शतांतरे उत्सृज्य स्थितः गरुडः
सर्पमिव पुनः सः लब्धसंज्ञः उत्थाय मुखं व्यादाय हरिं अपतत् कृष्णोऽपि तन्मुखे सव्यं भुजं बिले सर्पमिव प्रवेशयामास ततः हरेर्भुजस्य
स्पर्शात् तद्दंताः निपेतुः तद्देहगतो बाहुश्च उपेक्षितो रोगः इव ववृधे एवं एधमानेन श्रीकृष्णबाहुना रुद्धवायुः दैत्यः चरणान् क्षिपन् परि
वृत्तनेत्रः लेंडं व्यसृजन् क्षितौ व्यसुः पपात ततः कृष्णः कर्कटिकाफलोपमात् तद्देहात् भुजं आकृष्य पुष्पवर्षैः देवैः स्तुतः सन् स्थितः ता
वत् देवर्षिः एत्य रहसि कृष्णं इदं अभाषत कृष्ण कृष्ण अप्रमेयात्मन् योगेश जगदीश्वर हे प्रभो सर्वभूतानां आत्मा त्वं साक्षी त्वं मायया पूर्वं गु
णान् ससृजे तैः इदं सृजति अवसि अत्सि सः त्वं दैत्यप्रमथः रक्षसां नाशाय सेतूनां रक्षणाय अवतीर्णोऽसि किंच हे कृष्ण अयं लीलया
हतो दैत्यः एतत् दिष्ट्या यच्छब्देन त्रस्ताः देवाः स्वर्गं त्यजंति किंच चाणूरं मुष्टिकं अन्यमल्लांश्च हस्तिनं कंसं च परश्वो हनि निहतं द्रक्ष्ये किंच
वीरकन्यानां विवाहं द्वारकायां पापात् नृगस्य मोक्षणं भार्यया सह स्यमंतकमणेरादानं महाकालपुरात् द्विजस्य मृतपुत्रप्रदानं ततः पौं-
ड्रकवधं काशिपुरीदीपनं दंतवक्रनिधनं राजसूये चैद्यस्य निधनं तथा यानि च अन्यानि वीर्याणि द्वारकां स्थित्वा त्वं करिष्यसि तान्यहं
द्रक्ष्यामि अथ कालरूपस्य अर्जुनसारथेः ते अक्षौहिणीनां निधनं द्रक्ष्यामि एवं विज्ञाप्य नमस्करोति विशुद्धविज्ञानघनं भगवंतं
ईश्वरं यदुवृष्णिसात्वतां धुर्यं त्वां नतोऽस्मि श्रीशुक उवाच एवं कृष्णं नारदः प्रणिपत्य ययौ ततः कृष्णोऽपि एवं केशिनं हत्वा गोपा-
लैः सह पशून् अपालयत् एकदा ते गोपाः अद्रिसानुषु पशून् चारयंतः संतः चक्रुर्निलायनक्रीडां चोरपालापदेशतः तत्र कतिचित्
चोराः कतिचित् पालाः कतिचित् मेषायिताः संतः निर्भयाः विजह्रुः तत्र मयपुत्रः व्योमासुरः गोपालवेषं धृत्वा चोरायितः सन् प्रायः

मेषायितान् गोपान् अपोवाह ततः सः दैत्यः नीतंनीतं गोपं गिरिदर्यां निक्षिप्य शिलया द्वारं पिदधे चतुःपंचावशेषिताः तस्य तत्क
र्म ज्ञात्वा कृष्णः तं हरिः वृकमिव जग्राह सः स्वं रूपं गिरींद्रतुल्यं आस्थाय आत्मानं मोक्तुं इच्छन्नपि नाशक्नोत् ततः कृष्णः तं दो
र्भ्यां धृत्वा भूतले निपात्य दिवि देवानां पश्यतां पशुमारममारयत् गुहापिधानं निर्भिद्य गोपान्निःसार्य कृच्छ्रतः स्तूयमानः सु
रैर्गोपैः प्रविवेश स्वगोकुलम् ३३ इतिदशमे सप्तत्रिंशः ३७ श्रीशुकउवाच अक्रूरोपि च तां रात्रिं मधुपुर्यां म
हामतिः उषित्वा रथमास्थाय प्रययौ नंदगोकुलम् १ सः गच्छन्पथि कृष्णे परां भक्तिं प्राप्य इदं अचिंतयत् मया किं भद्रं कि
तपश्चरितम् किं वा योग्याय दत्तम् यतः अद्य हरिं द्रक्ष्यामि विषयात्मनः मे हरिदर्शनं दुर्लभं इति मन्ये यद्वा नीचस्यापि मे द
र्शनं स्यात् यतः कालनद्या ह्रियमाणः कश्चित् यथा तरति न द्वत् किंच मे अद्य पापं नष्टम् मे भवश्च सफलः यतः हरिं नमस्ये
किंच अद्य कंसः मे अनुग्रहं अकृत यतः हरेः पदाब्जं द्रक्ष्यामि यतः ब्रह्मादिभिः श्रिया सात्वतैश्च अर्चितम् किंच गोचारणार्थं
गोपालैः सह वने चरत् तथा सुकपोलनासिकं स्मुकुंदमुखं द्रक्ष्यामि यतो मृगाः दक्षिणतः चरंति अपि च स्वेच्छया भूभारा
वतारायमनुजत्वं प्राप्तवतः हरेः दर्शनं भविष्यति चेत्तर्हि मे लोचनस्य फलं स्यादेव किंच यः कार्यकारणयोः द्रष्टा तथापि
अहंकाररहितः एवंविधोपि हरिः गोपीगृहेषु लीलया कर्माणि कुर्वन् सक्तवत् प्रतीयते किंच यस्य गुणकर्मजन्मभिः यु
क्ताः याः वाचः ताः जगज्जीवयंति शोभयंति पुनंति तैर्हीनावाचस्तु शववत् शोभनामताः सः यादवान्वये अवतीर्णः सन्
व्रजे आस्ते यद्यशः सर्वमंगलं देवाः गायंति तं सतां गतिं अद्य नूनं द्रक्ष्यामि यतः मे प्रभातसमयाः शुभसूचकाः बभूवुः अथ र
थात् अहं अवरूढः सन् रामकृष्णयोश्चरणं योगिभिरपि धिया धृतं नमस्ये तथा तौ तत्सखींश्च नमस्यामि किंच कृष्णः अं

ओ॰ २ अविश्वासम्

घ्रिमूलेपतितस्यमेशिरसिस्वहस्ताब्जंधास्यतिकिम् यत्रइंद्रः अर्हणंनिधायजगत्त्रयेइंतामाप किंच अहंकंसदूतस्तथापि अ
च्युतः मयिअरिबुद्धिंनकरिष्यति यतःसर्वज्ञःकिंच तदंघ्रिमूले कृतांजलिंमां आर्द्रयादृशाद्रक्ष्यति तर्हि अहंपरांमुदंप्राप्स्यामि
किंच कृष्णः यदामांदोर्भ्यांआलिंगिष्यति तदैवमेदेहः तीर्थीक्रियते किंच श्रीकृष्णः प्रणतंमांहेअक्रूर ततेति यदावक्ष्यतेतदाव
यंजन्मभृतः भवेम यः महीयसानादृतः तस्यजन्माधिक् एवंभूतस्यहरेः कश्चित् दयितःसुहृत्तमःप्रियः द्वेष्यःउपेक्ष्यः नतथापि
भक्तान्भजते कल्पद्रुमइव किंवा रामः अवनतंआलिंग्यअंजलौ धृत्वा गृहंप्रवेश्य स्वबंधुषुकंसकृतंप्रक्ष्यते श्रीशुकउ॰
एवंअक्रूरः मार्गेकृष्णंचिंतयन् रथेनगोकुलंप्राप्तः सूर्यश्चास्तगिरिंनृपततः सःहरेः पदानि अब्जादिचिन्हैः अंकितानिगो
ष्ठेदृष्ट्वातद्दर्शनात् दृन्दसंभ्रमः ऊर्ध्वरोमासन् रथात् अवप्लुत्यप्रभोरमून्यंघ्रिरजांस्यहोइति व्यलुठत् देहिनांएतावानेवपुरुषा
र्थइति ततःव्रजेगोदोहनंगतौरामकृष्णौपीतनीलांबरधरौश्यामलश्वेतौ बालहृदिरदविक्रमौस्वपदैः व्रजंशोभयंतौवनमालिनौ
स्नातौनिर्मलवाससौ जगत्पतीस्वप्रभयावितिमिराःदिशः कुर्वाणौ एवंभूतौतौ दृष्ट्वाअक्रूरः रथात् अवप्लुत्यतयोश्चरणोपांते
दंडवत्पपात ततःतद्दर्शनात् पुलकाचितांगःसन् अक्रूरोहंनमस्करोमि इतिवक्तुंनाशक्नोत् भगवानपितंज्ञात्वाचक्रांकितहस्ते
नआकृष्यप्रीतः सन्परिरेभे रामश्चतंआलिंग्यपाणिनापाणिंधृत्वासानुजः गृहंअनयत् अथस्वागतंपृष्ट्वातस्मैआसनंद
त्वापादौप्रक्षाल्यमधुपर्कार्हणमाहरत् तथातस्मैअतिथयेगांनिवेद्यतंश्रांतंसंवाहयद्विभुः तस्मैबहुगुणंअन्नंददौ ततःभुक्त
वतेतस्मैरामः मुखवासैः गंधमाल्यैः परांप्रीतिंचक्रे ततोनंदः तंपप्रच्छ हेअक्रूर क्रूरेकंसेजीवतिसतियूयंकथंजीवथ सौनपा ३३
लैः अवयइवयः कंसः क्रोशंत्याः स्वसुः तोकान् अवधीत् तस्यप्रजानांवः किंनुकुशलंविचारयामेति इत्थंसूनृतयावाचानंदेनसु

औ॰२१ पशुघातीपालकोयेषांते॰

सभाजितः अक्रूरः परिपृष्टेनजहावध्वपरिश्रमम् ४३ इतिदशमे अष्टत्रिंशः ३८ श्रीशुकउवाच सुखोपविष्टः पर्यंके राम-
कृष्णोरुमानितः लेभे मनोरथान्सर्वान् पथियान्सचकारह १ हेनृपहरौ प्रसन्नेकिमलभ्यम् तथापितत्पराः किमपिनेच्छंति त
तः कृष्णः सायंतनाशनं कृत्वा सुहृत्सु कंसस्यचिकीर्षितं वृत्तं पप्रच्छ श्रीभगवानुवा० हेसौम्यते स्वागतम् स्वज्ञातिबंधूना
मारोग्यं अस्ति कच्चित् नः कुलामयमातुलनाम्नि कंसे एधमाने सति स्वज्ञातीनां किंनुकुशलं पृच्छामि किंच अस्मिन्निमित्तं पित्रोः
दुःखं पुत्रमरणंचजातम् हे अक्रूर अद्यते दर्शनंजातं इदं भद्रम् तवागमनकारणं वर्ण्यताम् श्रीशुकउवा० एवंपृष्टः अक्रू
रः यदुषुवैरानुबंधं वसुदेववधोद्यमं एवं सर्वमाह किंच कंसेनयदर्थं अक्रूरः प्रेषितः तत्नारदोक्तंच सर्वं आह एवं कृष्णरामौ
तद्वचः श्रुत्वा कंसादिष्टं पितरं प्रतिज्ञापयामासतुः ततोनंदः गोपान्समादिशत् हेगोपाः गोरसः उपायनानिगृण्हीध्वं शकटानि
युज्यंताम् श्वः पुरीं यास्यामः राज्ञे रसान्दास्यामः महत्पर्वं द्रक्ष्यामः एवं नंदः व्रजरक्षणकर्त्रा सर्वतो व्रजे घोषितवान् ततः गोप्यः
रामकृष्णौ प्रतिनेतुं प्राप्त मक्रूरं श्रुत्वा दुःखिताबभूवुः काश्चित् तत्कृतहृत्तापश्वासम्लानमुखश्रियः काश्चन स्रंसदुकूलादयः
अन्याश्च तद्ध्यानेननिवृत्तेंद्रियवृत्तयः सत्यः इमंदेहंमुक्ताइवनजानंतिस्म अन्याः हरेः चित्रपदाः गिरः स्मरंत्यः सत्यः मुमुहुः ए
वंसर्वाः एकत्रमिलित्वा अश्रुमुख्यः सत्यः प्रोचुः गोप्यउवा० हेविधातः तवक्वचिद्दयान यतः त्वंजीवान्मैत्र्या एकत्र संयोज्य
अप्राप्तभोगानपितान् वियोजयसि अतस्तेक्रीडितं बालइव व्यर्थम् किंच यः त्वं असितकुंतलावृतं मुकुंदवक्त्रं सकृत्संदर्श्य अ
दर्शनंकरोषि अतस्ते कर्मनिंद्यं किंच हेब्रह्मन् अक्रूरनाम्नात्वं क्रूर एवासि यतः नः चक्षुर्हरसे येनचक्षुषा हरेः अवयवादौ त्व-
दीयं सृष्टिनैपुण्यं अद्राक्ष्मतदिति अथमिथः ऊचुः अयंनंदसूनुः क्षणभंगसौहृदः यतः वयं गृहादीन् विहायतद्दास्यं प्राप्ताः

नः नेक्षते यतोनवप्रियः इयंनिशासुप्रभाताजाता अतःपुरस्त्रीणांआशिषःसत्याःस्युः याःप्रविष्टस्यहरेःमुखंपास्यंति किंच ना
सांमंजुभाषितैः गृहीतचित्तःकृष्णः ग्राम्याःनः प्रतिकथंपुनर्यास्यते किंच अद्यतनदाशार्हभोजादीनांदृष्टेः महोत्सवः भविष्यति
यतः देवकीसुतंतेद्रक्ष्यंति ततोऽक्रूरंशपंत्यः आहुः अस्यनिर्दयस्यअक्रूरइतिशुभंनाममाभूत् यःदुःखितंजनं अनाश्वास्यहरिं
अध्वनःपारंनेष्यति अयंकठिनधीः कृष्णः अहोरथंस्थितः अमीगोपाःत्वरयंति एतेवृद्धाःननिवारयंति अतःनोदैवं प्रतिकूलंकिं
कुर्मः हेस्त्रियः वयंमिलित्वामाधवंनिवारयामः वृद्धादयः नःकिंकरिष्यंति किंच हेगोप्यः रासस्भायामस्माभिः येनक्षणमिवरा
त्रयोनीताः तंविनाविरहदुःखंकथंअतितरेम किंच यःकृष्णः दिनांतेरामगोपैः व्रजंविशन् स्वावलोकनेन नःचित्तं हरति तंविना
कथंजीवेम श्रीशुकउवाच एवंब्रुवाणाःगोप्यःलज्जांहित्वा गोविंददामोदरमाधवेति उच्चैः रुरुदुः एवंतासांरुदंतीनांसूर्ये-
उदितेसति नित्यंसंध्यादिकृत्वाऽक्रूरोरथंचोदयामास तमनुनंदाद्याःउपायनंगोरसकुंभांश्च आदायशकटैः अगच्छन् गोप्यश्चत
मनुव्रज्य हरेः प्रत्यादेशंकांक्षंत्यःस्थिताः एवंकृष्णः तप्यतीस्ताः दृष्ट्वादूतवाक्यैः आयास्ये इत्यसांत्वयत् ततः ताः यावत् रथस्य
ध्वजः रेणुश्चलक्ष्यते तावत्पुत्तलिका इवस्थिताः ततःनिराशाः भूत्वा परावृत्त्य तच्चेष्टितंगायंत्यः अहानिनिन्युः ततोहरिः रामाक्रूर
युतः रथेन यमुनांप्राप्य तत्रजलंपीत्वा वृक्षसमूहंप्राप्य सरामः रथमाविशत् अक्रूरः तौरथोपरिस्थाप्य यमुनाह्रदंएत्य स्नानंचका
र तत्रनिमज्ज्य ब्रह्मजपन् अक्रूरःतत्रतौ ददृशे तौरथस्थौ इहकथं एवंसतिरथेनस्तः इतिउन्मज्ज्यसः व्यचष्ट तदा पूर्ववद्रथेतौ ३४
दृष्ट्वातयोर्जलेयद्दर्शनंजातंतन्मृषावासत्यमिति पुनर्ममज्ज पुनश्चसःजले सिद्धादिभिः स्तूयमानंसहस्रशिरसंनीलांबरंअहीश्व
रंदेवंदृष्ट्वा तस्योत्संगे घनश्यामंचतुर्भुजंचारुप्रसन्नवदनंप्रलंबपीवरभुजंचारुजानुयुगंमहार्हकिरीटादिभिः भ्राजमानंश्रीवत्सव

ओ॰८ रथं

क्षसंसुनंदनंदादिभिः ब्रह्मरुद्राद्यैः पृथक्भावैः स्तूयमानं श्रीपुष्ट्यादि शक्तिभिः सेवितं एवंभूतं श्रीहरिं दृष्ट्वा प्रीतः अक्रूरः रोमांचितः
सन् हरिं नत्वा कृतांजलिपुटो भूत्वा गद्गदया गिरा अस्तौषीत् ५७ इति दशमे एकोनचत्वारिंशः ३९ अक्रूर उवाच हे कृष्ण
त्वां नारायणं नतोऽस्मि यन्नाभिजातकमलकोशात् ब्रह्मा आविरासीत् किंच हे हरे ये जगतः हेतवः पृथिव्यादयः ते सर्वे त्वदंगात् जाताः
एते सर्वे मायाद्याः ते रूपं न विदुः जीवोऽपि ते रूपं न वेद अन्यः कुतो ज्ञास्यति इति एवंभूतं त्वां महापुरुषं योगिनः साधवश्च यजंति केचि
त् कर्मयोगिनः यज्ञैः नानारूपं त्वामेव यजंते एके ज्ञानिनः सर्वकर्माणि सन्यस्य ज्ञानयज्ञेन ज्ञानरूपिणं त्वां यजंति अन्ये शिवविष्णु
दीक्षया दीक्षिताः संतः त्वदुक्त पंचरात्रविधिना संकर्षणादिबहुमूर्तिनारायणरूपेण एकमूर्तिं त्वां यजंति तथा अपरे शिवोक्तमार्गेण
शिवरूपिणं त्वां उपासते ये च क्षुद्रदेवताभक्ताः ते पि सर्वदेवमयं त्वां यजंति एवं सर्वे मार्गाः त्वयि पर्यवस्यंति यथा सिंधुं नद्य इव
अत्र हेतुमाह ते मायागुणाः सत्वादयः त्रयः तेषु सर्वे आब्रह्मस्थावरादयः प्रोताः अतः ते त्वद्भिन्नाः न अतः त्वमेव सर्वदेवमयः ए
वंभूताय सर्वधियां साक्षिणे तुभ्यं नमोऽस्तु अथ सगुणं स्तौति हे हरे ते मुखं अग्निः भूः अंघ्री सूर्यः नेत्रम् नभः नाभिः दिशः श्रोत्र
म् स्वर्गः शिरः देवाः भुजाः सागराः कुक्षिः वायुः प्राणः बलं च वृक्षौषधयः रोमाणि केशाः मेघाः अस्थिनखानि अद्रयः निमेषणं रात्र्यहनी
प्रजापतिः शिश्नम् वृष्टिः वीर्यम् एवं सर्वे लोकाः त्वयि कल्पिताः संतः प्रचलंति उदुंबरे यथा मशकाः हे देव इह क्रीडार्थं त्वं यानियानि
रूपाणि बिभर्षि तैः दूरीकृतशोकाः लोकाः ते यशः गायंति अतः प्रलयाब्धिचराय कारणमत्स्याय ते नमः तथा मधुकैटभहंत्रे हयशी
र्षे ते नमः मंदरधारिणे कूर्माय ते नमः भूम्युद्धारविहाराय वराहमूर्तये अद्भुतसिंहाय क्रांतत्रैलोक्याय वामनाय ते क्षत्रहंत्रे परशु
रामाय ते रावणहंत्रे रामाय वासुदेवादिचतुर्मूर्तये ते दैत्यादिमोहकर्त्रे बुद्धाय नमः म्लेंच्छप्राय क्षत्रहंत्रे कल्किरूपिणे ते नमोऽ

स्तु हेभगवन् अयंलोकः तेमायामोहितःसन् कर्मवर्त्मसुभ्राम्यते अहमपिस्वप्नतुल्यदेहादिषुसत्यधिया भ्रमामि एवंदेहगेहादौ
विपरीतबुद्धिरहं आत्मनःप्रियंत्वांनजाने यथा अज्ञः तृणादिभिः छन्नंजलंहित्वा मृगजलंगच्छति तद्वत् त्वांपराङ्मुखोऽहंवर्ते किं-
च इंद्रियैरितस्ततः ह्रियमाणंमेमनःरोद्धुंनशक्नोमि सोऽहंअसतांदुरापंतेचरणंशरणंप्राप्तोऽस्मि अयंतेअनुग्रह इत्यहंमन्ये अ
तःविज्ञानमूर्तयेकालकर्मादीनांनियंत्रेअनंतशक्तयेतेनमः नमस्तेवासुदेवायसर्वभूतक्षयायच हृषीकेशनमस्तुभ्यंप्रपन्नंपा
हिमांप्रभो ३० इतिदशमेचत्वारिंशः ४० श्रीशुकउवा॰ स्तुवतस्तस्यभगवान्दर्शयित्वाजलेवपुः भूयःसमाहरत्कृष्णोन
टोनाट्यमिवात्मनः १ सोपिअंतर्हितंदृष्ट्वाजलादुन्मज्ज्य आवश्यकंकर्मकृत्वारथंप्राप्तःतंहरिःप्राह हेअक्रूरत्वया अद्भुतंभूमौ
जलेखेवाकिंदृष्टम् अक्रूरउवाच हेहरेभूम्यादिषुयावंतिअद्भुतानितानित्वय्येवसंतिनंत्वांपश्यतामयासर्वंदृष्टम् एव-
मुक्त्वारथंनोदयामास ततःरामंकृष्णंचदिनांतेमथुरामनयत् तदामार्गेजनाःतत्रतत्रतौदृष्ट्वाप्रीताःसंतःदृष्टिंनचाददुः तावत्
नंदादयःपुरोपवनंप्राप्यपुत्रागमनंप्रतीक्षमाणाःस्थिताःततःकृष्णःतान्प्राप्य अक्रूरंप्राह हेसखेत्वंसरथःअग्रेगृहंगच्छ वयं
तुअत्रविश्राम्यततःपुरींद्रक्ष्यामहे अक्रूरउवाच भवद्भ्यांहीनःअहंपुरींनप्रवेक्ष्ये हेनाथमांत्यक्तुंनार्हसि किंच सबलः
गोपैःसहनःगृहान्एत्यसनाथान्कुरु तथानःगृहान्पादरजसापुनीहि तेपादक्षालनोदकेनपित्रादयःतृप्यंति किंच तेअंघ्रियु
गंप्रक्षाल्यबलिःसद्गतिंलेभे तथातेपादक्षालनोदकानित्रिलोकींपुनंति किंच यानिशर्वःशिरसाअधत्त सगरसुताअपियैःस्व
र्याताः हेदेवदेवएवंभूतायतेनमोऽस्तु श्रीभगवानुवा॰ हेअक्रूर आदौकंसंहत्वासबलः अहंतेगृहंएत्यसुहृत्प्रियंदास्या
मि एवमुक्तःसःपुरींप्रविश्यकृतंकर्मकंसायनिवेद्यगृहंययौ ततःकृष्णःरामगोपैःसह अपराह्णेमथुरायांविवेश किंभूतांताम्

स्फाटिकतुंगगोपुरद्वाराम् परिखयादुरासदाम् उद्यानादिभिः शोभिताम् स्वर्णनिर्मितैश्चतुष्पथादिभिः अलंकृतां आपूर्णकुंभैः
स्वलंकृतद्वारगृहाम् एवंभूतांतां प्रविष्टौ रामकृष्णौ प्रतिद्रष्टुं पुरस्त्रियः ईयुः हर्म्याणि आरुरुहुश्च काः व्यस्तधृतवस्त्रभूषणाः ईः
अपराः एकनेत्रे अंजनं निधायान्यत्रांजनं त्यक्त्वा ईः भोजनं हित्वा ईः काः अर्भं पाययंत्यस्तद्धित्वा ईः तासां मनांसि कृष्णः हास्या
दिभिर्जहार एवंविधं कृष्णं दृष्ट्वा दृशाऽऽलिंग्य आधिं जहुः ततः प्रासादशिखरारूढाः स्त्रियः तौ प्रति पुष्पवृष्टिं चक्रुः तत्र तत्र द्विजा
तयः तौ दध्यक्षतादिभिः उपायनैः आनर्चुः ततः पुरस्त्रियः ऊचुः अहो गोप्यः किं तपः आचरन् याः एतौ नित्यं पश्यंति तावत्कृष्णः
रजकं रंगकारं प्राप्तं दृष्ट्वा श्रेष्ठवासांसि अयाचत हे रजक आवयोः योग्यवस्त्राणि देहि ते श्रेयः भविष्यति एवं याचितः सः दुर्मदः
क्रुद्धः सन् आह हे उद्धताः गिरिवनेचराः ईदृक् वस्त्राणि परिधत्त किम् हे बालिशाः यात यदि जिजीविषा तर्हि एवं मा प्रार्थयम्
यतः दृप्तं नरं राजदूताः बध्नंति घ्नंति लुंपंति एवं वदतः तस्य शिरः हरिः कराग्रेण अपातयत् ततः तत्सेवकाः वस्त्राणि हित्वा दुद्रुवुः
ततः कृष्णः रामश्च स्वप्रिये वस्त्रे धृत्वा शेषाणि गोपेभ्यः ददौ ततः वायकैः प्रीतः सन् वस्त्रभूषणैः तयोः वेषं चकार ततः तौ स्वलं
कृतौ विरेजतुः तस्य प्रसन्नः हरिः स्वसारूप्यं श्रियं च ददौ ततः सुदाम्नः मालाकारस्य गृहं जग्मतुः तौ दृष्ट्वा सः उत्थाय नत्वा आ
सनं दत्वा पूजां कृत्वा प्राह नः जन्म सार्थकं जातं कुलं च पावितम् अद्य पित्रादयः वां आगमनेन तुष्टाः भवंतौ विश्वस्य हेतू इह अ
स्य क्षेमाय अवतीर्णौ भृत्यं मां आज्ञापय तम् वां किं करवाणि एवं विज्ञापयन् सुदामा तन्मतं ज्ञात्वा पुष्पमालां ददौ ततः प्रीतौ
रामकृष्णौ तस्मै वरान् ददतुः सोऽपि हरौ भक्तिं सत्सु स्नेहं भूतेषु दयां वव्रे इति तस्मै वरं दत्वा श्रियं चान्वयवर्धिनीम् बलमायु
र्यशः कांतिं निर्जगाम सहाग्रजः ५२ इति दशमे एकचत्वारिंशः ४१ श्रीशुक उवाच हे नृप माधवः राजपथेन गच्छन् गृ-

श्री॰ ५ तंतुवायविशेषः

हीनांगविलेपभाजनां यांतांकुब्जांदृष्ट्वापप्रच्छ हेवरोरुत्वंकाइदंलेपनंकस्येतिनः वद आवयोः विलेपंदेहि तेश्रेयः भविष्यति
सैरंध्र्युवाच हेकृष्ण अहंत्रिवक्रनाम्नीदासी अनुलेपकर्मणि कंससंमितास्मि मद्भावितंतस्यातिप्रियंस्यात् तनूयुवांवि
नाकोऽन्यः अर्हति एवमुक्त्वा साहरेः रूपादिभिः मोहितचित्तासती उभयोः लेपनंददौ ततस्तौतेनांगरागेणअनुरंजितौशुशुभा
ते ततः प्रसन्नः हरिः तांत्रिवक्रांऋज्वींकर्तुंमनश्चक्रे स्वपद्भ्यांतत्प्रपदेआक्रम्य द्व्यंगुल्युत्तानपाणिनाचुबुके धृत्वादेहंउन्नमया
मास सातदैवप्रमदोत्तमाबभूव ततःसाउत्तरीयांतमाकृष्य कृष्णमाह हेवीर एहि गृहंयामः त्वांहातुंनोत्सहे प्रसीद एवंयाच्य
मानः कृष्णः रामादीनांमुखंवीक्ष्यनामाह हेसुभ्रूरहंकंसवधेनसाधितकृहृत्प्रयोजनः सन्तेगृहं एष्यामि यतः त्वंअगृहाणां
पांथानांनः परमाश्रयः असि एवंतांविसृज्य व्रजमार्गे वणिक्पथैः उपायनादिभिः साग्रजः अर्चितः तद्दर्शनस्मरक्षोभात्
स्त्रियः आत्मानंनाविंदन् ततः कृष्णः पौरान् धनुःस्थानंपृष्ट्वातत्रगत्वाधनुःददर्श तत् बहुपुरुषैः गुप्तंधनुः नृभिर्वारितोपि
कृष्णः आददे ततः वामकरेणसज्जंकृत्वा मध्यतः बभंज इक्षुदंडंकरीव ततः भज्यमानधनुः शब्दः खंरोदसीदिशः पूरयामा
स तंश्रुत्वाकंसःत्रासमाप तद्रक्षिणः क्रुद्धाः संतः गृह्यतांबध्यतामिति तंआवव्रुः तान्दृष्ट्वारामकृष्णौ धनुःशकलेआदायता
न्जघ्नतुः तथाकंसप्रहितंबलंचहत्वाततः शालामुखान्निर्गम्यपुरसंपदः दृष्ट्वाचेरतुः तयोः तत्वीर्यंदृष्ट्वानागराः देवोत्तमौ
मेनिरे एवंतयोः चरतोःसूर्यः अस्तंजगाम तावत्कृष्णः रामाद्यैर्वृतः शकटस्थानंजगाम हेनृपगोप्यः व्रजान्हरेः निर्गमनसमये
याः आशिषः आशासततताः हरिमूर्तिशोभांपश्यतांमधुपुरिसत्याः अभवन् ततःकृष्णरामौ पादौप्रक्षाल्यदुग्धान्नंभुक्त्वातांरा- ३६
त्रिंन्यवसताम् कंसस्तुधनुर्भंगंरक्षिणांघातंचश्रुत्वाभीतः सन्दुर्निमित्तानिददर्श तान्याह प्रतिरूपेसति स्वशिरसःअ-

ओ॰२ अनुलेपनसाधनक्रियायां॰ ओ॰द्य॰७ अकृतदाराणांप्रवासिनां॰

दर्शनम् तथाज्योतिषांद्वैरूप्यम् छायायांछिद्रप्रतीतिः प्राणघोषस्याश्रवणम् वृक्षेषुस्वर्णप्रतीतिःस्वपदानामदर्शनम् स्वप्ने
प्रेतालिंगनम् खरयानम् विषादनम् यायान्नलदमाल्येकः तैलाभ्यक्तोदिगंबरः इत्यादीनिकंसः दृष्ट्वामरणत्रस्तः सन् निद्रांनले
भे ततःप्रातःकंसःमल्लक्रीडामहोत्सवंकारयामास पुरुषाःरंगं आनर्चुः तूर्यभेर्यःजघ्निरेमंचाःस्रगादिभिःअलंकृताःतेषुसर्वेजनाः
राजानश्चोपविविशुः सामात्यःकंसश्चकंपितहृदयेनराजमंचेउपविवेश एवंतूर्येषुवाद्यमानेषुसत्सुमल्लाःचाणूरमुष्टिककूटश
लतोशलाःमल्लरंगंआसेदुः नंदगोपादयोगोपाभोजराजसमाहुताः निवेदितोपायनास्तेएकस्मिन्मंचमाविशन् ३८ इतिदशमे
द्विचत्वारिंशः ४२ श्रीशुकउवाच हेराजन् अथरामकृष्णौमल्लदुंदुभिनादंश्रुत्वातंद्रष्टुंरंगद्वारंप्राप्य अंबष्ठप्रेरितंस्थितंकुव
लयापीडंददर्शतुः ततःकृष्णःपरिकरंबध्वाहस्तिपंआह हेअंबष्ठनोमार्गंदेहि नोचेत्सगजंत्वांयमालयंनयामि एवंनिर्भर्त्सितोंऽ
बष्ठःक्रुद्धःसन् कृष्णायगजंचोदयामास ततोगजःकृष्णंकरेणजग्राह करात् विच्युतःहरिःमुष्टिनातंहत्वाअंघ्रिषुअलीयत ततो-
गजःतंअपश्यन् क्रुद्धःसन् घ्राणदृष्टिःभूत्वातंशुंडयादधार कृष्णःप्रसत्यनिर्गतःसन् पुच्छेधृत्वा धनुषांपंचविंशतिर्यावत् तावं
तंदेशंविचकर्ष तथासव्यदक्षिणतःभ्राम्यमाणेनतेनसहव्यस्तंबभ्राम ततःसंमुखएत्यतंपाणिनाहत्वाप्राद्रवन्सन् तंपातयामा
स एवंकृष्णःभूमौपतित्वा सहसोत्थितः तदागजःतंपतितंमत्वादंताभ्यांभुवंजघान एवंविक्रमेणघ्नेक्रुद्धोगजःरुषाकृष्णंदुद्राव
तंप्रासंदृष्ट्वाकृष्णःपाणिनाधृत्वाभूतलेपात्यपदाआक्रम्य दंतंउत्पाट्यचतेनैवतंहस्तिपांश्चजघान ततःतंहित्वादंतपाणिः अ
सृङ्मदबिंदुभिःअंकितःसन् बभौ एवंरामकृष्णौगोपैःसहगजदंतायुधौरंगंविविशतुः तदासःकृष्णःमल्लानामशनिर्नृणांनरव
रः स्त्रीणांमदनः गोपानांस्वजनः दुष्टराज्ञांशास्ता पित्रोःशिशुः कंसस्यमृत्युः अज्ञानांअपर्याप्तःयोगिनांतत्वं यदूनांपरदेवता

इतिविदितः सन् साग्रजः रंगगतः एवंहतंगजंदृष्ट्वाभूरोपिकंसः भयंप्राप ततस्तौरंगगतौनटाविवरेजतुः एवंभूतौतौदृष्ट्वामं
चस्थाः सर्वेजनाः तन्मुखंनयनैःपीत्वाजिह्वयालिहंतइवबाहुभिःश्लिष्यंतइवनेमिथः ऊचुः एतौहरेः अंशेनवसुदेवगृहे अ
वतीर्णौ एषः देवक्यांकिलजातः ततोगोकुलंनीतः एतावत् नंदगृहेगूढः सन्ववृधे अनेनपूतनाचक्रवातः अर्जुनौशंखचूडः
केशीधेनुकःअन्येचअंतंनीताः एतेनदावाग्नेःसपालाःगावः मोचिताः कालियः दमितः इंद्रस्यविमदःकृतः तथाऽनेनसप्ताहं
एककरेणाऽद्रिर्धृतः वातादिभ्यः गोकुलंचत्रातं तथागोप्यः अस्यमुखंपश्यंत्यः तापान्जहुः तथा अनेनयदोर्वंशःविश्रुतः
सन्श्रियंयशः महत्त्वंलप्स्यते अयंचअस्याग्रजः रामः अनेनप्रलंबः वत्सकः बकादयः निहताः एवंजनेषुब्रुवाणेषु तूर्येषुनि
नदत्सुचकृष्णरामौआभाष्यचाणूरःआह हेकृष्णरामयुवांवीरमान्यौयुद्धनिपुणौज्ञात्वाकंसेन आहूतौ किंच राज्ञःप्रियंकुर्व
त्यः प्रजाःश्रेयोविंदंति अन्यथान किंच नित्यंगोपाः वनेषुमल्लयुद्धेनक्रीडंत गाश्चारयंति तस्माद्राज्ञःप्रियंयूयंवयंचकर
वामहे भूतानिनः प्रसीदंति सर्वभूतमयोनृपः एवंश्रुत्वाकृष्णःआह अस्यराज्ञः यूयंवयंचप्रजाः अतोऽस्यप्रियंकरवाम त
थापिवयंबालाः तुल्यबलैः क्रीडिष्यामः बाहुयुद्धंस्यात् मल्लसभास्थान् अधर्मःमास्पृशेत् चाणूरउवाच हेकृष्णत्वं-
बालः नबलश्चबलिनांवरः येनसहस्रद्विपसत्वभृत्गजःहतः तस्मादृवद्भ्यांबलिभिर्योद्धव्यंनानयोऽत्रवै मयिविक्रमवा
र्ष्णेयबलेनसहमुष्टिकः ४० इतिदशमेत्रिचत्वारिंशः ४३ श्रीशुकउवाच एवंचर्चितसंकल्पोभगवान्मधुसूदनः
आससादाथचाणूरंमुष्टिकंरोहिणीसुतः १ हस्ताभ्यांहस्तयोर्बध्वापद्भ्यामेवचपादयोः जानुभ्यांजानुनीशिरः शीर्ष्णाउर ३७
साउरः एवंबध्वाअन्योन्यंउत्थापनैःउन्नयनैःमिथःजिगीषंतौतौआकृष्यअपकारंकृतवंतौ ततबलाबलवद्युद्धंदृष्ट्वामिथः

स्त्रियः ऊचुः अहो एषां सभासदां महानयं अधर्मः पश्यत एतौ मल्लौ शैलोपमौ क्व एतौ सुकुमारांगौ क्व अतः अस्य समाजस्य धर्म-
व्यतिक्रमः भवेत् यत्र अधर्मः उत्तिष्ठेत् तत्र न स्थेयम् किंच प्राज्ञः सभ्यदोषान् स्मरन् सभां न विशेत् यतः अब्रुवन् विब्रुवन् नरः
किल्बिषमश्नुते हे स्त्रियः शत्रुं सर्वतो धावतः कृष्णस्य श्रमवारिव्याप्तं मुखांबुजं दृश्यताम् अन्या ऊचुः किं न पश्यत राम-
स्य मुखमाताम्रलोचनम् अन्या ऊचुः अहो व्रजभुवः पुण्याः यतः अयं पुराणपुरुषः वेणुं क्वणयन् विक्रीडया सत्करोति
किंच हे स्त्रियः गोप्यः किं तपः आचरन् याः अस्य रूपं लावण्यसारं नित्यं दृग्भिः पिबंति किंच याः गोप्यः दोहनावहननमथनादौ
एनं गायंति अतः ताः धन्याः किंच प्रातः व्रजात् गच्छतः सायं प्रविशतः अस्य वेणुं श्रुत्वा बहिर्निर्गत्य अस्य सस्मितमुखं पश्यंति
अतः ताः बहुपुण्याः एवं ब्रुवतीषु स्त्रीषु श्रीकृष्णः शत्रुं हंतुं मनश्चक्रे एवं स्त्रीणां गिरः श्रुत्वा पुत्रबलं अबुधौ पितरौ अतप्येताम्
ततः रामकृष्णौ तैस्तैः युद्धमार्गैः ताभ्यां सह युयुधाते ततः भगवद्गात्रप्रहारैः श्लथांगः चाणूरः ग्लानिं प्राप ततः सः मुष्टीकृत्य
उत्पत्य च हरिं वक्षसि अबाधत तत्प्रहारेण हरिः न चलितः सन् तं बाह्वोर्निगृह्य भूतले पोथयामास ततः सः वज्र इव अपतत्
तथैव बलेन ताडितः मुष्टिकः रुधिरं वमन् भूतले व्यसुः पपात ततः कूटं प्राप्तं रामः मुष्टिना अहनत् तत्रैव शलतोशलकौ प्राप्तौ
तावपि कृष्णपदाहतशीर्षकौ निपेततुः एवं चाणूरादिषु मृतेषु शेषा मल्लाः दुद्रुवुः ततः रामकृष्णौ गोपान् आकृष्य तैः सह विजह्रतुः
तदा जनाः प्रजहृषुः साधवः साधु साध्विति ऊचुः एवं मल्लवर्येषु हतेषु कंसः वाद्यानि निवार्य आह एतौ दुर्वृत्तौ वसुदेवसुतौ पुरा-
न्निःसारयत गोपानां धनं हरत नंदं बध्नीत वसुदेवः तथा उग्रसेनः पिता हन्यतां एवं कंसे विकत्थमाने सति क्रुद्धः कृष्णः उत्प-
त्य उत्तुंगं मंचकं आरुहत् तं स्वमृत्युं प्राप्तं दृष्ट्वा कंसः उत्थाय असिचर्मणी जगृहे तं खड्गपाणिं चरंतं कृष्णः समग्रहीत् ग

रुडः सर्पमिव ततः कृष्णः कंसं केशेषु धृत्वा मंचात् रंगो परि निपात्य तस्योपरि स्वयं पपात तावता मृतं कंसं हरिः विचकर्ष तदा हाहेति
शब्दः अभूत् हे नृप सः कंसः नित्यदा उद्विग्नधिया हरिं प्राशनादिषु यतः अपश्यत् अतः तत्स्वरूपं प्राप ततः तद्भ्रातरः कंकन्यग्रोध-
काद्यः भ्रात्रानृण्यार्थं अभ्यधावन् ततः अति वेगवत्तरान् तान् रामः परिघं उद्यम्य अहन् ततः तेषां स्त्रियः शीर्षाणि निघ्नंत्यः तत्र-
अभिजग्मुः तदा वीर शय्यायां शयानान् स्वपतीनालिंग्य सुस्वर विलापं चक्रुः हा नाथ प्रिय धर्मज्ञ करुणानाथवत्सल त्वया हतेन
निहताः वयं ते सगृह प्रजाः किंच इयं पुरी त्वया पत्या हीना वयमिव न शोभते हे कंस त्वं निरपराधि भूतानां द्रोहं कृतवान् तेन इमां
दशां नीतः किंच एषः कृष्णः सर्वेषां गोप्ता जन्ममृतिकारणः अस्ति एवं भूतस्य अवज्ञाकर्ता कश्चिन्न सुखमेधते श्रीशुकउवाच
ततः कृष्णः राजपत्नीः आश्वास्य हतानां पारलौलिकं कर्म अकारयत् ततः मातरं पितरं बंधात् मोचयित्वा रामकृष्णौ ववंदाते
ततः देवकी वसुदेवश्च विज्ञाय जगदीश्वरौ कृतसंवंदनौ पुत्रौ सस्वजातेन शंकितौ ५१ इति दशमे चतुश्चत्वारिंशः ४४ श्री
शुकउवाच पितरावुपलब्धार्थौ विदित्वा पुरुषोत्तमः माभूदिति निजां मायां ततान जनमोहिनीम् १ ततः सबलः कृष्णः अंब
तातेति पितरौ प्रीणयन्नाह हे पितरौ अस्मत्तः युवयोः बाल्याद्यवस्था सुखानि ना भवन् किंच आवयोः वासः भवदंतिकेन जातः
यथाऽ यं देहः याभ्यां जनितः तयोः आनृण्यं मर्त्यः शत वर्षेणापि नाप्नोति किंच यः सुतः समर्थः सन् पित्रोः देहादिना जीविकां न संपा
दयेत् तं लोकांतरे यमदूताः स्वमांसं खादयंति किंच वृद्ध पितरौ साध्वीं स्त्रियं शिशुं सुतं गुरुं विप्रं प्रपन्नं च कल्पः अबिभ्रत् श्वस
न्मृतः तस्मात्कंसाद्भीतयोः वां अनर्चतोः आवयोः एते दिवसाः व्यर्थं गताः अतः आवां क्षंतुं अर्हथः श्रीशुकउवाच
एवं हरेर्गिरा मोहितौ पितरौ सुतौ अंकमारोप्य अश्रुधाराभिः सिंचंतौ मुदं प्राप्य न किंच नोचतुः एवं कृष्णः पितरौ आश्वास्य

उग्रसेनं यदूनां नृपं कृत्वा आह हे महाराज नः प्रजाः आज्ञप्तुमर्हसि ययातिशापात् यदुभिः नृपासनेन स्थेयम् तव तु मम आज्ञ
यानदोष इति किंच भृत्ये मयि अंतिके सति देवादयः बलिं हरंति किमु नृपाः ततः कृष्णः सर्वान्स्व ज्ञाति संबंधान् यदु वृष्ण्यया-
दींस्त्वदिग्भ्यः आनाय्य वित्तैः संतर्प्य स्व गेहेषु स्थापयामास ततः सर्वे यादवाः पूर्णाः संतः नित्यं कृष्णमुखांबुजं वीक्षंतः सं
तः गृहेषु रेमिरे तत्र ये वृद्धाः ते युवानः आसन् यतः कृष्णमुखांबुजसुधां पिबंतिस्म अथ रामकृष्णौ नंदं एत्य ऊचतुः हे पितः
युवाभ्यां आवां लालितौ पालितौ च नाश्चर्यमेतत् यतः पित्रोः स्वदेहादपि पुत्रेषु अधिका प्रीतिः स्यात् किंच सः पिता सा माता
यौ स्वपुत्रवत् बंधुभिस्त्यक्तान् शिशून् पुष्णीताम् हे तात यूयं व्रजं यात वः ज्ञातीन् द्रष्टुं एष्यामः एवं कृष्णः सव्रजं नंदं सांत्व
य्य वासोलंकार कांस्यादि पात्रादिभिः पूजयामास एवं उक्तः नंदः अश्रुभिः नेत्रे आपूर्य गोपैः सह व्रजं ययौ हे राजन् अथ
वसुदेवः पुत्रयोः व्रतबंधं गर्गादिभिः कारयित्वा तेभ्यः दक्षिणाः गाः सवत्साः ददौ किंच सुतयोः जन्मनि याः मनोदत्ताः ताअ
पि स्मृत्वा ददौ ततः कृष्णरामौ द्विजत्वं प्राप्य जगदीश्वरौ तौ स्वकुलाचार्यात् गर्गात् ब्रह्मचर्यं लब्ध्वा गुरुकुले वासं इच्छंतौ अवं
तीपुरस्थं काश्यं सांदीपनिं जग्मतुः ततः तौ गुरौ वृत्तिं अन्यान् शिक्षयंतौ गुरुभक्त्या सेवितवंतौ तयोः तुष्टः गुरुः वेदान् धनुर्वे
दं धर्मशास्त्राणि मीमांसां तर्कविद्यां राजनीतिं च प्राह तौ सर्वविद्या प्रवर्तकौ सकृदुच्चारणमात्रेण जगृहतुः ततः चतुःषष्ट्यहो
रात्रैः तावतीः कलाः जगृहतुः ततः रामकृष्णौ गुरुं दक्षिणार्थं छंदयामासतुः ततो गुरुः तयोः अद्भुतं महिमानं दृष्ट्वा पत्न्या समं
संमंत्र्य प्रभासेऽब्धौ मृतं बालं वरयामास तथेत्युक्त्वा तौ रथमारुह्य प्रभासे वेलां गत्वा निषेदतुः तावीश्वराविति ज्ञात्वा सिं
धुः तयोः अर्हणं ददौ तं हरिः आह हे सिंधो त्वया यः मद्गुरुबालः ऊर्मिणा ग्रस्तः सः दीयताम् अब्धिरुवाच हे देव अ-

श्री॰ भ॰ वर्तनं॰

हं बालंनाहार्षं किंतु मदंतः पंचजननामा शंखरूपधरोऽसुरः आस्ते तेन नूनं हृतः तच्छ्रुत्वा प्रभुः जलं प्रविश्य दैत्यं हत्वा तदुदरे बालं
नापश्यत् किंच तदंगजं शंखं आदाय संयमनीं गत्वा सबलः कृष्णः शंखं दध्मौ तं नादं श्रुत्वा यमः तयोः पूजां कृत्वा कृष्णं आह हे वि-
ष्णो युवयोः किंकरवाम. श्रीभगवानुवाच हे यम त्वया इह आनीतं गुरुपुत्रं मदाज्ञया देहि तथेति तेन दत्तं बालं गृहीत्वा भु
वि एत्य गुरवे दत्वा पुनः वृणीष्वेत्यूचतुः ततो गुरुः आह युवाभ्यां गुरुदक्षिणा सम्यक् संपादिता अतः स्वगृहं गच्छत वां कीर्तिः पाव
नी अस्तु तथा इह परत्र च वेदाः अगतसाराः संतु एवं गुरुणानुज्ञातौ तौ रथेन पुरं प्राप्तौ तौ दृष्ट्वा बव्हहानि अपश्यंत्यः प्रजाः समनं-
दन् नष्टलब्धधना इव ५० इतिदशमे पंचचत्वारिंशः ४५ श्रीशुकउवाच वृष्णीनां प्रवरो मंत्री कृष्णस्य दयितः सखा
शिष्यो बृहतेः साक्षादुद्धवो बुद्धिसत्तमः १ तं प्रियं भक्तं हरिः आह हे उद्धव त्वं व्रजं गच्छ नौ पित्रोः प्रीतिं कुरु गोपीनां च मद्वियो
गाधिं मत्संदेशैः दूरीकुरु यतः ताः मत्प्राणाः तथा मयि दूरस्थे सति मां स्मरंत्यः विमुह्यंति तथा अति कृच्छ्रेण प्राणान् धारयंति अ
तस्ताः मे प्रत्यागमनसंदेशैः उपदेष्टव्याः श्रीशुकउवा॰ एवमुक्तः उद्धवः रथमारुह्य सूर्यास्तसमये पशूनां खुररेणुभिः छन्न
यानः सन् व्रजं प्राप्तः तदेव वर्णयति वासितार्थे युध्यद्भिः वृषैः तथा स्ववत्सान् धावंतीभिर्नादितम् किंच इतस्ततः उत्प्लवद्भिः वत्सैः
मंडितं किंच गोदोहशब्दैः सह मुंच आनयेत्यादिशब्दैश्च मंडितं किंच बलकृष्णयोः कर्माणि गायंतीभिः गोपीभिर्गोपैश्च विराजित
म् अपि च अग्न्यर्कादीनां पूजया अन्वितैः गोपगृहैर्मनोरमम् सर्वतः पुष्पितवनम् भ्रमरपक्षिनादितम् एवंभूतं व्रजं प्राप्तं उद्धवं दृ
ष्ट्वा नंदः आलिंग्य अर्चयत् ततः स्वान्नेन भोजितं कशिपौ उपविष्टं पादसंवाहनादिना विश्रांतं तं नंदः पप्रच्छ हे उद्धव नः सखा वसुदेवः अप ३९

ओ॰५ व्रजात् निर्गमनसमये शीघ्रमेष्यामीतिये प्रत्यागमनसंदेशाः तैः ओ॰४ पुष्पवत्योगावः तन्निमित्तम्

स्यादिभिः युक्तः सुखी कच्चित् किंच पापः कंसो मृतः एतद्दिष्ट्या किंच कृष्णः आवां पितरौ सखीन् गाः वृंदावनं गिरिं च स्मरति किम्
किंच गोविंदः स्वजनान् सकृत् द्रष्टुं एष्यति किम् तर्हि तन्मुखं द्रक्ष्याम किंच कृष्णेन दुरत्ययमृत्युभ्यः वयं रक्षिताः स्म अतः नद्यै
र्हास्य भाषणानि स्मरतां नः सर्वक्रियाः शिथिलाः स्म तथा सरिच्छैलवनोद्देशान् मुकुंद पद भूषितान् द्रष्टॄणां नो मनः तन्मय
तां याति किंच एतौ देवोत्तमौ अत्र प्राप्तौ इति मन्ये किंच नागायुतप्राणं कंसं तथा मल्लौ गजं यौ लीलया अवधिष्टां तथा ताल
त्रयमितं धनुः बभंज गिरिं सप्ताहं दधौ प्रलंबादिदैत्याः येन हताः अतस्तौ देवावेव श्रीशुक उवाच इति संस्मृत्य संस्मृत्य प्रेम
प्रसरविह्वलः सन् तूष्णीं अभवत् एवं यशोदा पुत्रचरितानि शृण्वंती अश्रूणि मुमोच एवं कृष्णे तयोः प्रीतिं दृष्ट्वा उद्धवः नंदं आह
हे नंद युवां श्लाघ्यतमौ यतः ईदृक् बुद्धिः हरौ कृता एतौ रामकृष्णौ हि जीवस्य नियंतारौ स्तः यस्मिन् जनः अंते क्षणं मनः आवेश्य
वासनां त्यक्त्वा परां गतिं याति तस्मिन्नारायणे युवां भावं विधत्ताम् अतः युवां कृतकृत्यौ हे नंद कृष्णः व्रजं शीघ्रं एत्य पित्रोः प्रियं
करिष्यति किंच कंसं हत्वा वः समीपं एत्य कृष्णः यदाह तदपि सत्यं करिष्यति किंच हे महाभागौ कृष्णं अंतिके द्रक्ष्यथः यत्त्वः सः
सर्वभूतानां अंतर्हृदि काष्ठे अग्निरिव आस्ते तस्य निरहंकारिणः प्रियाप्रियादयः मातृपित्रादयश्च न देहः जन्म च न एवंभूतोऽपि
सद्रक्षणार्थं देवादियोनिषु आविर्भवति किंच स्वयं निर्गुणोऽपि गुणान् भजते न तथा तैर्गुणैः विश्वं सृजति अवति हंति किंच हे नंद
अयं हरिः युवयोरेव पुत्रः इति न किंतु सर्वेषां आत्मजः आत्मा पिता माता स ईश्वरः किंच दृष्टं श्रुतमित्यादि महदल्पं च अच्युतादि॰
किमपि न किंतु सर्वं स एव एवं ब्रुवतोस्तयोः सा रात्रिर्गता तावत् गोप्यः उत्थाय दीपान्निरूप्य गेहान भ्यर्च्य दधीनि अमथन् तदा तासां र
ज्जूर्विकर्षद्भुजकंकणस्रजः सत्यः विरेजुः तासां कृष्ण गायंतीनां शब्दः दधिमंथन शब्दमिश्रितः सन् दिवं पस्पर्श येन दिशां अमंगलं निर-

भा॰ द॰ स्यनेतावत्सूर्येउदिते सति व्रजद्वारि रथं दृष्ट्वाजनाः कस्यायमित्यूचुः येनपुरींकृष्णोनीतः सःकंसार्थसाधकःअक्रूरः आगतः किं किंच अ पृ॰ चू॰
४० यंअक्रूरः साधितकार्येणतुष्टस्य भर्तुःनिष्कृतिं अस्माभिः साधयिष्यति किम् इति स्त्रीणां वदंतीनामुद्धवोगात्कृतान्हिकः ४९
इतिदशमेषट्चत्वारिंशः ४६ श्रीशुकउवाच हेराजन् ततोगोप्यः तंहरिदासं पीतांबरं कमलमालिनं प्रलंबबाहुंउद्धवं दृष्ट्वा
शुचिस्मिताःसत्यः अच्युतवेषभूषणः कोऽयमितिमत्वा परिवव्रुः ततश्चतं आसनेस्थितं हरेः संदेशहरं ज्ञात्वा पप्रच्छुः हेउद्धवत्वां
हरेःसेवकंजानीमः इह भर्त्रापित्रोःप्रियंकर्तुंप्रेषितः अन्यथातस्य व्रजेस्मरणीयंनबंधूनांस्नेहानुबंधस्तुमुनेरपिदुस्त्यजः किंच अ
न्येषुकार्यनिमित्तामैत्री नसत्या सुमनःस्विवषट्पदैः अस्यप्रपंचः गणिकाःनिःस्वंत्यजंति प्रजाःअसमर्थंनृपं॰ प्राप्तविद्याःगुरुंत्य॰
ऋत्विजःदत्तदक्षिणं॰ खगाःअफलंवृक्षं॰ मृगाःदग्धंवनं॰ एवंगोप्यःगोविंदेगतवाक्कायमानसाःसत्यः हरेःकर्माणिगायंत्यःरुदं
त्यःसत्यःउद्धवमपृच्छन् तावत्काचिद्गोपी प्राप्तंअलिं दृष्ट्वातंकृष्णेन प्रस्थापितं कल्पयित्वा आह गोप्युउ॰ हेमधुपत्वंनः
अंघ्रिंमास्पृश यतः त्वंसपत्न्याःकुचसंमर्दितकृष्णमालायाःकुंकुमयुतश्मश्रुभिरुपलक्षितोऽसि अतःतेसखातासांमानिनीनां
प्रसादंवहतु किंच सःस्वांअधरसुधांसकृत्पाययित्वानःतत्यजे एवंभूतस्यपादाब्जंलक्ष्मीःकथंसेवते सातुअज्ञा किंच हेषडंघ्रेनः
अग्रेकृष्णं किमिति बहुगायसि याःइदानींतत्प्रियाःतदग्रेतत्प्रसंगःगीयतां ताएवतवेष्टंदास्यंति किंच तस्यहरेःत्रैलोक्येदुरापाः
स्त्रियःकाः नकापि अस्यपादरजःश्रीःसेवते तत्रवयंकाः हेभ्रमर नःशिरसिन्यस्तंपादंविसृज तवसर्वंअहंवेद्मि कृष्णवत्त्वमपि
अविश्वसनीयः अहोयाः वयंत्यक्तपत्यादयःताः नःयतस्तत्याज तत्रकिंनुसंधातव्यम् किंच यःवालिनंलुब्धकइवविव्यधे तथा ४०
स्त्रीजितः सन्शूर्पणखांविरूपांचक्रे तथा तद्दत्तंबलिं अत्त्वातंबलिंकाकवत् यःबबंध एवंभूतस्यसख्यैः अलं परंतु तत्कथार्थः

ओ॰४ अच्युतस्येववेषोभूषणानिचयस्यसः ओ॰६ पुष्पेष्विवभ्रमरैः ओ॰८ भ्रमरं ओ॰८ भ्रमर॰ ओ॰११ अपेक्षितम्॰

दुस्त्यजः किंच यस्यचरितलीलामृतलेशस्यसकृददनात् गतद्वंद्वधर्माः अस्मत्तुल्याः विहंगा अपि दुःखितंकुटुंबंविहाय भोगहीनाः संतः प्राणवृत्तिमात्रंचरंति अतः त्याज्यः तथापितत्कथार्थंत्यक्तुंन शक्नुमः किंच हेदूतवयंऋतमिव वचः श्रद्धानाः एतत् दद्दृशिम अतः अन्यवार्ताकथ्यताम् किंच हेषट्पदत्वंकृष्णेन प्रेषितःकिम् किंप्राप्तुमिच्छसि तद्वरय हेदूतकथं अस्मान् दुस्त्यजद्वंद्वपार्श्वंनेष्यसि किंच हेद्विरेफ श्रीकृष्णः गुरुकुलात् एत्य अधुनापुर्यांवर्तते कच्चित् अस्माकंवार्ताः ब्रूतेकिम् स्वभुजंनः मूर्ध्निकदानु धास्यतीति श्रीशुकउवाच एवंश्रुत्वाउद्धवः ताःहरेःसंदेशैःसांत्वयन् इदमाह उद्धवउवाच हेगोप्यः यूयंकृतार्थाः यतः हरौ एवंमनः अर्पितम् किंच दानव्रतादिभिः कृष्णे भक्तिः साध्यते सामुनिभिर्दुर्लभा भक्तिः कृष्णे भवतीभिः प्रवर्तिता एतद् दिष्ट्या किंच पुत्रादीन् हित्वा परंपुरुषंआवृणीत इदमपिभद्रम् किंच भगवतिप्रेमस्फुरवदर्शनेनैव मेऽनुग्रहः कृतः अतः परं हरेःसंदेशः मत्तः श्रूयताम् श्रीभगवानुवाच हेगोप्यः वः मयासह क्कापिवियोगः न यथाभूतानि भूतेषु तथा अहंउपादानकारणत्वेन सर्वकार्येषु अनुगतोऽस्मि किंच आत्मन्येव इदं अहंसृजे हन्मि पालये आत्मातुशुद्धः सः विश्वतैजसप्राज्ञरूपेण प्रतीयते न स्वतः किंच पुमान् येनमनसाविषयान् चिंतयेत् तन्मनः नियच्छेत् एवंसर्वोपि योगः मनोनियमनांत एव यथासमुद्रांतानद्यः किंच हेगोप्यः युष्मद्दृशांयतः अहंदूरे वर्तेतन्मनः सन्निकर्षार्थम् यथादूरे प्रेष्ठेमनः वर्तते तथा अक्षिगोचरेन किंच यूयंमयिमनः स्थाप्य मांएवंस्मरंत्यः शीघ्रंमांप्राप्स्यथ श्रीशुकउवा० एवंकृष्णोपदेशंश्रुत्वाप्रीताःसत्यः उद्धवंप्राहुः गोप्यऊचुः हेउद्धव पापीकंसः कृष्णेन हतः एतद्दिष्ट्या किंच कृष्णः पुरस्त्रीणांप्रीतिंकरोति किम् अन्याऊचुः अहो

ओ·१ सेवनात्· ओ·३ दुस्त्यजंद्वंद्वंमिथुनीभावोयस्यतस्यपार्श्वंसमीपम्· ओ·८ पृथिव्यादीनिचराचरेषु·

रतिविशेषज्ञः सः तद्वाक्यैः विभ्रमैश्च कथं नानुबध्येत अपराऊचुः हे साधो पुरस्त्रीगोष्ठीमध्येनः स्मरति किम् किंच या
सुरात्रिषु अस्माभिः सह रेमे ताः निशाः स्मरति किं किंच तप्ताः नः करस्पर्शादिभिः जीवयन् इह एष्यति किम् इतराऊचुः अ
हो कस्मात् सः इह आयाति यतः प्राप्तराज्यः किंच तेन राजकन्याश्च परिणीताः अतः वनौकोभिः अस्माभिः तस्य श्रीपतेः किम् किंच
स्वैरिण्यपि पिंगला परं सौख्यं नैराश्यमित्याह तज्जानतीनामपि नः दुरत्यया आशा वर्तते किं कुर्मः तथा च तस्य एकांतवार्ताकः त्यक्तुं
उत्सहेत यतः अनिच्छतोपि यस्य अंगात् श्रीः नच्यवते हे उद्धव एते सरिच्छैलवनोद्देशादयः रामकृष्णेन सेविताः मुहुः नः कृष्णं स्मा
रयंति किंच हरेः गत्यादिभिः हृतधियः वयं कथं तद्विस्मरामहे हे नाथ हे रमानाथ दुःखार्णवे मग्नं गोकुलं उद्धर श्रीशुकउवाच
ततः ताः कृष्णं आत्मानं ज्ञात्वा उद्धवं पूजयांचक्रुः ततः उद्धवः तत्र कतिचिन्मासान् स्थित्वा कृष्णलीलां गायन् गोकुलं रमयामास उ
द्धवः यावंति दिनानि तत्र स्थितः तावंति दिनानि व्रजौकसां क्षणमिव आसन् एवं सः हरिदासः सरिद्वनादीन् दृष्ट्वा व्रजौकसां कृष्णं-
स्मारयन् रेमे हे नृप एवं गोपीनां मनोवैक्लव्यं दृष्ट्वा ताः नमस्यन् उद्धवः इदं जगौ इह भुवि गोपस्त्रिय एव सफलजन्मानः किंच इ
माः व्यभिचारदुष्टाः स्त्रियः क्व कृष्णे रूढभावः क्व अथापि ईशः भजतः पुंसः श्रेयस्तनोति किंच अयं हरेः प्रसादः देवस्त्रीणां श्रियोऽ
पि न यः रासोत्सवे व्रजवल्लवीनां प्राप्तः सः इति अत एव अहं अत्र वने आसां पादरेणुजुषां गुल्मादीनां मध्ये यत्किमपि स्यामिति याञ्चा
किंच याः गोप्यः हरेः चरणारविंदं ब्रह्मादिभिः अर्चितं स्तनेषु स्थाप्य तापं जहुः अत एव अहं नंदव्रजस्त्रीणां पादरेणुं वंदे यासां ह-
रिकथोद्गीतं पुनाति भुवनत्रयम् श्रीशुकउवाच अथ उद्धवः गोपीः नंदादींश्च पृष्ट्वा गच्छन् रथं आरुरोह तदा नानोपा
यनपाणयः नंदादयः अश्रुनेत्राः संतः ऊचुः हे उद्धव नः मनोवृत्तयः हरिपदांबुजाश्रयाः स्युः तथा तन्नामकीर्तन्यः वाचः स्युः किंच

कर्मभिः यत्रक्कापिभ्राम्यमाणानांनः मंगलाचरितैः कृष्णेमतिःस्यात् एवंतैः सत्कृतः उद्धवः मथुरांपुनर्ययौ कृष्णायप्रणिपत्याह
भक्त्युद्रेकंव्रजौकसाम् वसुदेवायरामायराज्ञेचोपायनान्यदात् ७० इतिदशमेसप्तचत्वारिंशः ४७ श्रीशुकउवाच अ
थविज्ञायभगवान्सर्वात्मासर्वदर्शनः सैरंध्र्याःकामतप्तायाःप्रियमिच्छन्गृहंययौ १ तद्वर्णयति अनर्घ्यगृहोपस्करणैःसुरतबं
धादिलेख्यैः धूपदीपादिभिश्चयुतंगृहं प्राप्तंकृष्णंदृष्ट्वा कुब्जातंउपसंगम्य आसनादिभिः सभाजयामास तथा एवंतयापूजितः
उद्धवः आसनंस्पृष्ट्वाभुविस्थितः तावत् कृष्णः शयनंविवेश ततःसास्नानालेपादिभिः योग्यंस्वदेहंकृत्वामाधवंउपससार त
तःकृष्णः शंकितांतांकरेधृत्वाशय्यांनिवेश्यतयासहरेमे ततःसास्तनांतरगतंकृष्णंदोर्भ्यांआलिंग्यदीर्घतापंजहौ हेनृप एवंसा
मोक्षदंदुष्प्रापंईश्वरं अंगरागार्पणेनप्राप्यदुर्भगाइदं अयाचत हेकृष्ण इहकतिचित्दिनानिस्थित्वामयासहरमस्वत्वांत्यक्तुं
नोत्सहे ततःकृष्णः तस्यैकामवरंदत्वासोद्धवःस्वगृहंअगात् हेनृपएवंदुराराध्यंविष्णुंआराध्ययःविषयंवृणीतेसः दुर्मतिः अ
थसहरामोद्धवः प्रभुः अक्रूरगृहंअगात् ततोऽक्रूरः तान्दृष्ट्वाउत्थायआलिंग्यचकृष्णंरामंचतैः नमस्कृतःसन् ननामपूजयामा
सच ततः नत्पादक्षालनजलानिशिरसाधारयन् वस्त्रभूषणादिभिः तौप्रतिपूज्यनत्वाच अंकगतौपादौमृजन्सन् अक्रूरः आ
ह हेकृष्ण हेराम अयंसानुगः पापःकंसः हतः एतद्दिष्ट्या तथाइदंकुलंच दुरंतदुःखात् वर्धितम् किंच युवांप्रधानपुरुषौ भवद्भ्यां-
विनाकार्यकारणंनकिंचित् किंच इदंस्वसृष्टंविश्वंप्रविश्यकारणत्वात् अप्रविष्टोपिप्रविश्येवस्थितःसन् त्वंबहुधाप्रतीय
से यथाभूतेषुभूतानि किंच इदंजगत् स्वशक्तिभिः त्वंसृजसिपासिहरसि तथापितद्गुणकर्मभिः त्वंनबध्यसे अतोनबंधः
नचमोक्षः हेकृष्णअयंपुराणः वेदपथः यदापाखंडपथैः बाध्येत तदात्वंसत्त्वंगुणंबिभर्षि एवंभूतःत्वंअद्यभूभारंहर्तुंवसुदे-

वगृहे अवतीर्णोऽसि किंच हे कृष्ण अद्यनोवसतयः बहुपुण्याः यतः सर्वदेवादिमूर्तिः त्वंयाः प्रविष्टोऽसि किंच हेजनार्दनदेवा-
दिभिः दुर्दर्शोपित्वंनः प्रतीतोऽसि इदंदिष्ट्या अतःत्वंसुतकलत्रादिमोहरशनांत्वन्मायांनः छिंधि एवंभक्तेनस्तुतः हरिः अक्रूरं
मोहयन्निवआह श्रीकृष्णउवाच हेअक्रूरत्वंनःगुरुःपितृव्यश्च वयंतुवः प्रजाः अतः पोष्याः अनुकंप्याश्च किंच त्वादृ
शाः साधवः श्रेयस्कामैर्नृभिःसेव्याः किंच नह्यंमयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः तेपुनंत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः
तस्मात्हेअक्रूरत्वंनः सुहृन्मध्येश्रेष्ठोसि अतःपांडवानांजिज्ञासार्थंगच्छतेबालाः पांडौमृतेसति धृतराष्ट्रेणस्वपुरंआनीताः
वसंतेइतिशुश्रुम तेषुसराजासमोनवर्तते यतोदुष्पुत्रवशगः अतःत्वंगच्छ अधुनातद्वृत्तंसाध्वसाधुवाजानीहि ततःयथा-
सुहृदांशंभवेत् तथाविधास्यामः इत्यक्रूरंसमादिश्यभगवान्हरिरीश्वरः संकर्षणोद्धवाभ्यांवैततःस्वभवनंययौ ३६ इ
तिदशमेअष्टचत्वारिंशः ४८ श्रीशुकउवाच सगत्वाहस्तिनपुरंपौरवेंद्रयशोंऽकितम् ददर्शतत्रांबिकेयंसभीष्मंविदुरंपृ
थाम् १ तथाबाल्हीकम् तत्सुतंसोमदत्तम् द्रोणंकृपंकर्णंसुयोधनंद्रौणिंपांडवान् अन्यस्वहृदांश्चदृष्ट्वासंगम्यतैःसुहृद्भा-
र्तोपृष्टःस्वयंतेषांकुशलंपप्रच्छ तत्रधृतराष्ट्रस्य वृत्तविविस्सयाकतिचिन्मासान्उवास किंच पार्थेषुप्रभावादिसर्वप्रजानु
रागंअसहद्भिः धार्तराष्ट्रैःकर्तुमिष्टत याकृतंचयद्गरदानादितत्सर्वंपृथाविदुरश्चअक्रूरायप्राह पृथातुप्राप्तंअक्रूरंउपग-
त्वाजन्मस्थानंस्मृत्वाआह हेभ्रातःनःपितरौभ्रातृभगिन्यः भ्रातृपुत्रादयश्चनः स्मरंतिकिं तथाशरण्यः कृष्णःरामश्चमेसु
तान्स्मरतिकिं किंच शत्रुमध्येशोचंतींमां वृकाणांहरिणीमिवपितृहीनान् मेबालांश्चहरिःसांत्वयिष्यतिकिम् हेकृष्ण-
हेगोविंदपुत्रैःसहक्लिश्यंतींशरणागतांमांपाहि हेकृष्णमृत्युसंसारात्भीतानांनृणांत्वत्पादाब्जात् अन्यत्शरणंनपश्यामि

ओ·७ तत्कृतदेवद्विजायतनादिभिः

अतस्ते योगेश्वराय नमः त्वांशरणंगताहम् श्रीशुकउवाच हेनृपते प्रपितामही एवंस्वजनं कृष्णंच स्मृत्वा प्रारुदत्
तदा समदुःखसुखोऽक्रूरः विदुरश्चतां तत्सुतोसचिहेतुभिः सांत्वयामास ततोऽक्रूरः गच्छन् सन्धृतराष्ट्रं एत्य सुहृन्मध्ये रामकृ
ष्णादिभिः यदुक्तंतदाह भोभो धृतराष्ट्रत्वं भ्रातरि पांडौ मृते सति अधुना आसनं स्थितः अस्तु तथापि प्रजाः पालयन् स्वेषु समः
वर्तमानः सन् श्रेयः कीर्तिं प्राप्स्यसि अन्यथा नरकं यास्यसे अतः त्वं स्वपुत्रेषु पांडवेषु च समत्वेन वर्तस्व किंच हेराजन् अत्रलो
के कर्हिचित्केनापि देहेन च संवासोन किंपुजायादिभिः किंच जंतुः एकएव प्रसूयते नश्यति पुण्यं पापंच एकएव भुंक्ते अधर्मार्जि
तं द्रव्यं अन्ये हरंति पुत्रादिमिषेण किंच यान् अधर्मेण पुष्णाति तंते प्राणादयः त्यजंति एवंतैः त्यक्तः स्वयं अपूर्णः सन् अंधंतमोवि
शति तस्मात्त्वं इमंलोकं स्वप्नमायामनोरथवत् वीक्ष्यमनः नियम्य समः शांतोभव धृतराष्ट्रउवाच हेदानपतेयथा
त्वंवदसि तथा अनया वाचा तृप्यामि मर्त्यः प्राप्य यथाऽमृतं तथापि इयंते वाक् हेसाधो मेचले हृदि पुत्रानुरागविषमे विद्युदिव न-
स्थीयते किंच भूभारनाशाय यदुकुले अवतीर्णस्य हरेः विधिं कोनुपुमान् अन्यथा करोति एवंभूताय परमेश्वराय नमः श्री
शुकउवाच एवंधृतराष्ट्राभिप्रायं ज्ञात्वाऽक्रूरः सुहृद्भिः अनुज्ञातः सन् मथुरामगात् शशंस रामकृष्णाभ्यां धृतराष्ट्रविचेष्टि
तम् पांडवान्प्रति कौरव्य यदर्थं प्रेषितः स्वयम् ३१ इतिश्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः
४९ श्रीकृष्णार्पणमस्तु शुभंभवतु इतिपूर्वार्द्धंसमासम् ७ ७ ७ ७ ७

इतिश्रीमद्भागवतदशमस्कंधपूर्वार्द्धचूर्णिकासमाप्ता ॐ